

พุทธวจน

หมวดธรรม

เปิดธรรมที่ถูกปิด

อินทริยสังวร

(ตามดู! ไม่ตามไป)

ลักษณะของผู้อยู่ด้วยความไม่ประมาท

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุเป็นผู้มีปกติอยู่ด้วยความไม่ประมาท เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

เมื่อภิกษุสำรวมระวัง ซึ่งอินทรีย์คือตาอยู่
จิตย่อมไม่เกือกกแล้ว ในรูปทั้งหลายอันเป็นวิสัยแห่งการรู้สึกด้วยตา
เมื่อภิกษุนั้น ไม่มีจิตเกือกกแล้ว ปราโมทย์ย่อมเกิด
เมื่อปราโมทย์แล้ว ปิตีย่อมเกิด
เมื่อใจมีปิติ ปัสสัทธิย่อมมี
เมื่อมีปัสสัทธิ ภิกษุนั้น ย่อมอยู่เป็นสุข
เมื่อมีสุข จิตย่อมตั้งมั่น
เมื่อจิตตั้งมั่นแล้ว ธรรมทั้งหลายย่อมปรากฏ
เพราะธรรมทั้งหลายย่อมปรากฏ ภิกษุนั้น
ย่อมถึงซึ่งการถูกนับว่าเป็นผู้มีปกติอยู่ด้วยความไม่ประมาทโดยแท้.
(ในกรณีแห่งอินทรีย์ คือ หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ก็มีนัยยะอย่างเดียวกัน)

ภิกษุทั้งหลาย !

อย่างนี้แล ภิกษุเป็นผู้มีปกติอยู่ด้วยความไม่ประมาท.

(ในกรณีของผู้มีปกติอยู่ด้วยความประมาท ได้ตรัสไว้โดยมีนัยยะตรงกันข้าม)

พุทธวจน

อินทริยสังวร

(ตามดู ! ไม่ตามไป...)

อินทริยภาวนาชั้นเลิศ

อานนท์ ! อารมณ์อันเป็นที่ชอบใจ-ไม่เป็นที่ชอบใจ
เป็นที่ชอบใจและไม่เป็นที่ชอบใจ อันบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น
ย่อมดับไปเร็วเหมือนการกระพริบตาของคน อุเบกขายังคงดำรงอยู่.
อานนท์ ! นี่แล เราเรียกว่า อินทริยภาวนาชั้นเลิศในอริยวินัย...

-บาลี อุปร. ม. ๑๔/๔๔๑/๔๕๖.

กว่า ๖๐ พระสูตร

แห่งความสอดรับกันในคำตถาคต

พุทธวจน-หมวดธรรม

เปิดธรรมที่ถูกลืม

ฉบับ

๘

อินทริยสังวร

(ตามดู! ไม่ตามไป)

พุทธวจนสถาบัน

ร่วมกันมุ่งมั่นศึกษา ปฏิบัติ เผยแผ่คำของตถาคต

พุทธวจน

ฉบับ ๘ อินทริยสังวร (ตามดู! ไม่ตามไป...)

ข้อมูลธรรมะนี้ จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชน
เป็นธรรมทาน

ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้

ในการจะจัดทำหรือเผยแพร่ โปรดใช้ความละเอียดรอบคอบ
เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล ให้ขออนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษร
และปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด
ติดต่อได้ที่

มูลนิธิพุทธโมฆณ์ โทรศัพท์ ๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๙๔

มูลนิธิพุทธวจน โทรศัพท์ ๐๘ ๑๔๕๗ ๒๓๕๒

คุณศรชา โทรศัพท์ ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑

คุณอารีวรรณ โทรศัพท์ ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘

ปีที่พิมพ์ ๒๕๖๓

ศิลปินกรม ปริญญา ปฐวินทรานนท์, วิษุ เสริมสวัสดิ์ศรี,
ณรงค์เดช เจริญपालะ

จัดทำโดย มูลนิธิพุทธโมฆณ์
(เว็บไซต์ www.buddhakos.org)

มูลนิธิพุทธโพธิ์ทอง เลขที่ ๒๙/๓ หมู่ที่ ๗ ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐
โทรศัพท์ / โทรสาร ๐ ๒๕๔๙ ๒๑๗๕ เว็บไซต์ : www.buddhakos.org

วันที่ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๔

เรื่อง ขออนุญาตรวบรวมงานจากหนังสือชุดจากพระโอษฐ์ ทั้ง ๕ เล่ม

เรียน คุณเมตตา พานิช
ประธานคณะกรรมการธรรมทานมูลนิธิ

เพื่อประโยชน์ในการศึกษาและปฏิบัติของพุทธบริษัท มูลนิธิพุทธโพธิ์ทองประสงค์จะขออนุญาตรวบรวม
และใช้เนื้อหารวมทั้งสำนวนการแปลพุทธวจนในหนังสือ ชุดจากพระโอษฐ์ ทั้ง ๕ เล่ม ซึ่งแปลและเรียบเรียงโดย
ท่านพุทธทาสภิกขุในนามกองตำราคณะธรรมทาน คือ

๑. พุทธประวัติจากพระโอษฐ์	๒. ชุมทรัพย์จากพระโอษฐ์
๓. อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคต้น	๔. อริยสัจจากพระโอษฐ์ ภาคปลาย
๕. ปฏิกิจสมุปปาทจากพระโอษฐ์	

ซึ่งมูลนิธิพุทธโพธิ์ทองได้นำมาจำแนกจัดกลุ่มหมวดธรรมเป็นหนังสือชื่อ "พุทธวจน อินทรีย์สังวร"

เพื่อประโยชน์แก่พุทธบริษัท โดยจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นธรรมทาน

อนึ่ง มูลนิธิพุทธโพธิ์ทองจักขอมอบหนังสือที่ขอจัดพิมพ์นี้แก่ธรรมทานมูลนิธิจำนวน ๑๐๐ เล่ม

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา

อนุญาตให้จัดหน้าและพิมพ์เผยแพร่
เป็นธรรมทานได้

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

(นายทวีศักดิ์ หิรัญรักษ์)
ประธานมูลนิธิพุทธโพธิ์ทอง

คำอนุโมทนา

ขออนุโมทนา กับคณะผู้จัดทำ หนังสือพุทธวจน ฉบับ อินทริยสังวร (ตามดู! ไม่ตามไป) ในเจตนาอันเป็นกุศล ที่มีความตั้งใจเผยแผ่คำสอนขององค์สัมมาสัมพุทธเจ้า ที่ออกจากพระโอษฐ์ของพระองค์เอง ทั้งหมดที่ท่านตรัสรู้ ในหลายแง่มุมที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิต วิธีแก้ทุกข์ ฯลฯ ตามหลักพุทธวจนง่ายๆ เพื่อให้ผู้สนใจได้ศึกษาและนำมาปฏิบัติ เพื่อให้ถึงความพ้นทุกข์ด้วยเหตุอันดีนี้ ขอจงเป็นพลปัจจัย ให้ผู้มีส่วนร่วมในการทำหนังสือเล่มนี้และผู้ที่ได้อ่าน ได้ศึกษา ฟังเกิดปัญญาได้ดวงตาเห็นธรรม พ้นทุกข์ในชาตินี้เทอญ

ขออนุโมทนา

ภิกษุศุภกฤต โสตุถิโณ

อักษรย่อ

เพื่อความสะดวกแก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจเรื่องอักษรย่อ
ที่ใช้หมายแทนชื่อคัมภีร์ ซึ่งมีอยู่โดยมาก

มหาวิ. วิ.	มหาวิภังค์	วินัยปิฎก.
ภิกขุณี. วิ.	ภิกขุณีวิภังค์	วินัยปิฎก.
มหา. วิ.	มหาวรรค	วินัยปิฎก.
จุลล. วิ.	จุลวรรค	วินัยปิฎก.
ปริวาร. วิ.	ปริวารวรรค	วินัยปิฎก.
สี. ที.	สีลขันธวรรค	ทีฆนิกาย.
มหา. ที.	มหาวรรค	ทีฆนิกาย.
ปา. ที.	ปาฎีกวรรค	ทีฆนิกาย.
มฺ. ม.	มุลปฺณณาสกั	มัชฌิมนิกาย.
ม. ม.	มัชฌิมปฺณณาสกั	มัชฌิมนิกาย.
อุปริ. ม.	อุปริปฺณณาสกั	มัชฌิมนิกาย.
สคาถ. สั.	สคาถวรรค	สังยุตตนิกาย.
นิทาน. สั.	นิทานวรรค	สังยุตตนิกาย.
ขนฺธ. สั.	ขันธวาวรรค	สังยุตตนิกาย.
สพา. สั.	สพายตนวรรค	สังยุตตนิกาย.
มหาวาร. สั.	มหาวารวรรค	สังยุตตนิกาย.
เอก. อั.	เอกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
ทุก. อั.	ทุกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
ติก. อั.	ติกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
จตุกก. อั.	จตุกกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.

ปญจก. อ.	ปัญจกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
ฉกุก. อ.	ฉกุกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
สตตก. อ.	สตตกนิบาต	อังกุตตรนิกาย
อฏฐก. อ.	อฏฐกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
นวก. อ.	นวกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
ทสก. อ.	ทสกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
เอกาทสก. อ.	เอกาทสกนิบาต	อังกุตตรนิกาย.
ขุ. ขุ.	ขุททกปาฐะ	ขุททกนิกาย.
ธ. ขุ.	ธรรมบท	ขุททกนิกาย.
อุ. ขุ.	อุทาน	ขุททกนิกาย.
อิติวุ. ขุ.	อิติวุตตกะ	ขุททกนิกาย.
สุตต. ขุ.	สุตตนิบาต	ขุททกนิกาย.
วิมาน. ขุ.	วิมานวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เปต. ขุ.	เปตวัตถุ	ขุททกนิกาย.
เถร. ขุ.	เถรคาถา	ขุททกนิกาย.
เถรี. ขุ.	เถรีคาถา	ขุททกนิกาย.
ชา. ขุ.	ชาดก	ขุททกนิกาย.
มหานิ. ขุ.	มหานิทเทศ	ขุททกนิกาย.
จุพนิ. ขุ.	จุพนิทเทศ	ขุททกนิกาย.
ปฏิสม. ขุ.	ปฏิสัมภิตามรรค	ขุททกนิกาย.
อปท. ขุ.	อปทาน	ขุททกนิกาย.
พุทฺธว. ขุ.	พุทฺธวงศ์	ขุททกนิกาย.
จริยา. ขุ.	จริยาปฏิภาณ	ขุททกนิกาย

ตัวอย่าง : ๑๔/๑๗๑/๒๔๕ ให้อ่านว่า
ไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ เล่ม ๑๔ หน้า ๑๗๑ ข้อที่ ๒๔๕

ลำดับเนื้อหา

ผลเสียของการปล่อยจิตให้เพลินกับอารมณ์

ตัวอย่างพุทธวจน

ที่ทรงตรัสไม่ให้ปล่อยจิตให้เพลินกับอารมณ์

จิตที่เพลินกับอารมณ์ ละได้ด้วยการมีอินทรีย์สังวร
(การสำรวมอินทรีย์)

ความสำคัญแห่งอินทรีย์สังวร

ความหมายและลักษณะของการมีอินทรีย์สังวร

รูปแบบการละความเพลินในอารมณ์โดยวิธีอื่น

ผลที่สุดของการละความเพลินในอารมณ์

ข้อย้ำเตือนจากพระตถาคต

สารบัญ

บทนำ

๑

ผลเสียของการปล่อยจิตให้เพลินกับอารมณ์

๑๕

๑. ก่อให้เกิดอนุสัยทั้ง ๓

๑๖

๒. ไม่อาจที่จะหลุดพ้นไปจากทุกข์

๒๐

๓. เพลินอยู่กับอายตนะ เท่ากับ เพลินอยู่ในทุกข์

๒๒

๔. ลักษณะของการอยู่อย่างมีตัณหาเป็นเพื่อน

๒๔

๕. ไม่อาจถึงซึ่ง ความเจริญงอกงามไพบูลย์ ในธรรมวินัย

๒๙

ตัวอย่างพุทธวจนที่ทรงตรัสไม่ให้ปล่อยจิต ให้เพลินกับอารมณ์

๓๑

๖. ละความเพลิน จิตหลุดพ้น

๓๒

๗. ความพอใจ เป็นเหตุแห่งทุกข์

๓๓

๘. เมื่อคิดถึงสิ่งใด แสดงว่าพอใจในสิ่งนั้น

๓๔

๙. ภพแม้ชั่วขณะตติ์นี้ว่ามีก็ยังไม่ร้างเกียจ

๓๕

๑๐. ตัณหา คือ “เชื้อแห่งการเกิด”

๓๗

๑๑. เมื่อมีความพอใจ ย่อมมีตัณหา

๓๙

๑๒. ตัณหา คือ เครื่องนำไปสู่ภพใหม่อันเป็นเหตุเกิดทุกข์

๔๑

๑๓. ล้นความอยาก ก็ล้นทุกข์

๔๓

๑๔. มีความเพลิน คือมีอุปาทาน ผู้มีอุปาทานย่อมไม่ปรินิพพาน

๔๕

๑๕. ในอริยมรรคมีองค์ ๘	๕๙
๑๖. ทรงตรัสว่า “เป็นเรื่องเร่งด่วนที่ต้องเร่งกระทำ”	๕๑
๑๗. ต้องเพียรละความเพลินในทุกๆ อิริยาบถ	๕๔
๑๘. ความเพียร ๔ ประเภท (นัยที่ ๑)	๕๖
๑๙. ความเพียร ๔ ประเภท (นัยที่ ๒)	๕๘

จิตที่เพลินกับอารมณ์ ละได้ด้วยการมีอินทรีย์สังวร ๖๑

(การสำรวมอินทรีย์)

๒๐. เมื่อมีสติ ความเพลินย่อมดับ	๖๒
๒๑. กายคตาสติ มีความสำคัญต่ออินทรีย์สังวร	๖๕
ลักษณะของผู้ไม่ตั้งจิตในกายคตาสติ (จิตที่ไม่มีเสาทลัก)	๖๕
ลักษณะของผู้ตั้งจิตในกายคตาสติ (จิตที่มีเสาทลักมั่นคง)	๖๗
๒๒. อินทรีย์สังวรปิดกั้นการเกิดขึ้นแห่งบาปอกุศล	๗๐

ความสำคัญแห่งอินทรีย์สังวร ๗๓

๒๓. อินทรีย์สังวร เป็นเหตุให้ได้มาซึ่งวิมุตติญาณทัสสนะ	๗๔
๒๔. ผู้ไม่สำรวมอินทรีย์คือผู้ประมาท	๗๕
ผู้สำรวมอินทรีย์คือผู้ไม่ประมาท	
๒๕. ความไม่ประมาท เป็นยอดแห่งกุศลธรรม	๗๗
๒๖. ผู้มีอินทรีย์สังวร จึงสามารถเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ ได้	๗๙
๒๗. อาสวะบางส่วนสามารถละได้ด้วยการสำรวม	๘๐
๒๘. อาสวะบางส่วนสามารถละได้ด้วยการบรรเทา	๘๑
๒๙. ผลที่ได้เพราะเหตุแห่งการปิดกั้นอาสวะ	๘๒

ความหมายและลักษณะของการมีอินทรียสังวร ๘๓

- ๓๐. ความหมายแห่งอินทรีย ๘๔
- ๓๑. ลักษณะของผู้ตำรวมอินทรีย ๘๕
- ๓๒. ผู้ที่ถึงซึ่ง ความเจริญงอกงาม ไพบูลย์ ในธรรมวินัย ๘๖

รูปแบบการละความเพลินในอารมณโดยวิธีอื่น ๘๙

- ๓๓. กระจายซึ่งผัสสะ ๙๐
- ๓๔. ตามแนวแห่งสัมมาสังกัปปะ ๙๔
- ๓๕. ย่อมยุบ ย่อมไม่ก่อ ย่อมขวางทั้ง ย่อมไม่ถือเอา ซึ่ง... ชั้นที่ ๕ ๙๙
- ๓๖. เห็นประจักษ์ตามความเป็นจริง ๑๐๖
- ๓๗. พึงเห็นว่า ชีวิตนั้นแสนสั้น ๑๐๘

ผลที่สุดของการละความเพลินในอารมณ ๑๑๑

- ๓๘. ผู้ได้ชื่อว่า อินทรียภาวนาชั้นเลิศ ๑๑๒
- ๓๙. ผู้เข้าไปหาเป็นผู้ไม่หลุดพ้น ผู้ไม่เข้าไปหาย่อมหลุดพ้น ๑๑๔
- ๔๐. เพราะไม่เพลิน จึงละอนุสัยทั้ง ๓ ได้ ๑๑๖
- ๔๑. ย่อมหลุดพ้นไปจากทุกข ๑๒๐
- ๔๒. ลักษณะของบุคคลสี่ประเภท ๑๒๕

ข้อย้ำเตือนจากพระตถาคต ๑๒๗

- ๔๓. ความไม่ประมาท ยังกุศลธรรมทั้งหลายให้เกิดขึ้น ๑๒๘
- ๔๔. พินัยกรรม ของพระสังฆบิดา ๑๒๙

บทนำ

มนุษย์เป็นสัตว์ที่สื่อสารกันด้วยระบบภาษาที่ซับซ้อน ทั้งโครงสร้างและความหมาย วลีสังขาร ที่มนุษย์ปรุงแต่งขึ้นนั้น มีความวิจิตรเทียบเท่าดูความละเอียดของจิต ทั้งนี้ เพราะจิตเป็นตัวสร้างการหมายรู้ต่างๆ (จิต เป็นเหตุในการเกิดของนามรูป และนามรูปซึ่งจิตสร้างขึ้นนั้น เป็นเหตุในการดำรงอยู่ได้ของจิต)

ถ้อยคำหนึ่งๆ ในภาษาหนึ่งๆ เมื่อนำไปวางไว้ในบริบทต่างๆ กัน ก็มีความหมายต่างกัน ยิ่งไปกว่านั้น ถ้อยคำหนึ่งๆ ในบริบทเดียวกัน สามารถถูกเข้าใจต่างกันในความหมายได้ ขึ้นอยู่กับการหมายรู้เฉพาะของจิตผู้รับสาร ซึ่งก็มีอนุสัยในการปรุงแต่งแตกต่างกันไป ความหยาบละเอียดในอารมณ์ อันมีประมาณต่างๆ แปรผันไปตามการหมายรูนั่นๆ

การสื่อความให้เข้าใจตรงกัน จึงไม่ใช่เรื่องง่าย แม้เรื่องราวในระดับชีวิตประจำวัน แม้ในระหว่างบุคคลที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด เช่น ในครอบครัวเดียวกันก็ตาม การผิดใจกันที่มีเหตุมาจากการสื่อความหมายที่ไม่ตรง ก็มีให้เห็นเป็นเรื่องปกติ

กับกรณีของปรากฏการณ์ทางจิต ซึ่งมีมิติละเอียดปราณีตที่สุดในระบบสังขตธรรม ใครเล่าจะมีความสามารถในการบัญญัติระบบคำพูดที่ใช้ถ่ายทอดบอกสอนเรื่องจิตนี้ ให้ออกมาได้เป็นหลักมาตฐานเดียว และใช้สื่อเข้าใจตรงกันได้ โดยไม่จำกัดกาลเวลา

“ดูกายดูใจ” “ดูจิต” “ตามดูตามรู้”

ปฏิเสธไม่ได้เลยว่า วลีข้างต้นนั้น ถูกใช้พูดกันทั่วไปเป็นปกติในหมู่นักภาวนา ปกติจนเรียกได้ว่า เป็นหนึ่งในสิ่งที่ถูกมองข้ามเพิกเฉย (take for granted) ไป ราวกับว่า ใคร ๆ ก็รู้กันหมดแล้ว เหมือนคำที่ใช้กันเป็นประจำ เช่น กินข้าว อาบน้ำ ฯ

หากพิจารณาให้ดี จะพบจุดสังเกต ๒ ข้อ

๑. เมื่อถูกถามลงไปในช่วงตอนโดยละเอียดว่าอะไรอย่างไรเกี่ยวกับดูกายดูใจดูจิต ฯ คำตอบที่ได้ มีความหลากหลายแตกต่างกันไป แต่มีสิ่งที่เหมือนกันอย่างหนึ่งคือ ต่างก็อ้างว่า มาจากมหาสติปัฏฐานสูตร ซึ่งเป็นทางเอก เป็นคำสอนของพระพุทธเจ้า

๒. ในแง่ของความแตกต่างดังกล่าวนี้ ส่วนมากมักจะบอกกันว่า เป็นเรื่องธรรมดา “แล้วแต่จริต” จะปฏิบัติกันอย่างไร สุดท้ายแล้วก็ “ไปถึงที่หมายเดียวกัน”

เมื่อมาใคร่ครวญดูแล้ว จะพบความแปลกประหลาดซ้อนทับอีกชั้นหนึ่ง คือ ทั้ง ๒ ข้อนั้น เป็นสิ่งที่ถูก take for granted อีกเช่นกัน เสมือนเป็นเรื่องที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่าการปฏิบัติที่แตกต่างกันนั้นเป็นเรื่องธรรมดา “แล้วแต่จริต” และ “ไปถึงที่หมายเดียวกัน” โดยละเลยการทำความเข้าใจที่ถูกต้องชัดเจน ว่าอะไรอย่างไรในความต่างนั้น

เหตุการณ์ทั้ง ๒ นี้ จะไม่มีทางเกิดขึ้นกับอริยสาวก ผู้ประกอบพร้อมด้วยโสดาปัตติลังคะ ๔

ผู้ถึงซึ่งศรัทธาอย่างไม่หวั่นไหว ในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ในพระธรรม ในพระสงฆ์ เป็นอริยสาวกในธรรมวินัยนี้ ถึงการนับว่าเป็นคนของพระพุทธเจ้าโดยไม่มีข้อสงสัยแล้ว ย่อมที่จะรู้ด้วย อสารถญาณ โดยไม่ต้องอาศัยปัจจัยภายนอกจากใครอื่นว่า ธรรมะที่อุกบัญญัติโดยพระพุทธเจ้านั้น จะมีคุณลักษณะคล่องเกลียวเชื่อมโยงเป็นหนึ่ง

“ภิกษุทั้งหลาย! นับแต่ราตรี ที่ตาคตได้ตรัสรู้อนุตรสัมมาโพธิญาณ จนกระทั่งถึงราตรีที่ตาคตปรินิพพานด้วยอนุปาติเสสนิพพานธาตุ ตลอดเวลาระหว่างนั้น ตาคตได้กล่าวสอน พระสาวก แสดงออกซึ่งถ้อยคำใด ถ้อยคำเหล่านั้น ทั้งหมด ย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น ไม่แย้งกันเป็นประการอื่นเลย”

—บาลี อิติวุ. ขุ. ๒๕/๓๒๑/๒๙๓.

ก่อนพุทธปรินิพพาน ทรงรับสั่งไว้กับพระอานนท์เถระว่า ความสอดคล้องเข้ากันเป็นหนึ่งนี้ ให้ใช้เป็นหลักมาตรฐานในการตรวจสอบว่าอะไรใช่หรือไม่ใช่พระธรรมวินัย (มหาปเทส ๔) ยิ่งไปกว่านั้น ทรงระบุไว้ด้วยว่า หากรู้แล้วว่าไม่ใช่พระธรรมวินัย ให้ละทิ้งสิ่งนั้นไปเสีย

ความสามารถในการใช้ทพพยัญชนะที่มีอรรถะ (ความหมาย) สอดคล้องกันเป็นหนึ่งเดียวนี้เป็นพุทธวิสัย มิใช่สาวกวิสัย ทั้งนี้ เพราะเหตุคือความต่างระดับชั้นกันของบารมีที่สร้างสมมา พระศาสดาสังสารามิมาในระดับพุทธภูมิเพื่อให้ได้มาซึ่งความเป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธะ พระสาวกสร้างบารมีในระดับสาวกภูมิเพื่อให้ได้มาซึ่งโอกาสในการเป็นสาวกในธรรมวินัยนี้ ที่มาที่ไปของคำว่า ดูกิจ หรือ ตามดูตามรู้ฯ ไม่ใช่เรื่องลึกลับซับซ้อนที่จะสืบค้นตัวสูตรที่เป็นพุทธวจน เพื่อใช้ตรวจสอบเทียบเคียงตามหลักมหาปเทส ก็มีอยู่

ใช่หรือไม่ว่า ปัญหาที่แท้จริงทั้งกับในกรณีนี้ และอื่น ๆ ทำนองเดียวกันนี้ คือ ความขี้เกียจ ความมั่งก่ายของชาวพุทธนั่นเอง ที่ไม่อยากเข้าไปลงทุนลงแรงศึกษาสืบค้นพุทธวจน แล้วไปคาดหวังลม ๆ แล้ง ๆ ว่า น่าจะมีใครสักคนหนึ่งหรือสองคน ที่มีความสามารถพิเศษคิดค้นย้อนหลักธรรมที่พระศาสดาบัญญัติไว้เป็นสาวกขาโตแล้วนั้น ให้ง่ายสั้นลงกว่าได้

การเชื่อเช่นนั้น เป็นลักษณะความเชื่อของปุถุชนผู้มีได้สติบ-มิได้เห็นพระอริยเจ้า-ไม่ฉลาดในธรรมของพระอริยเจ้า-ไม่ได้รับการแนะนำในธรรมของพระอริยเจ้า จึงไม่ทราบว่ พระสาวกมีภูมิธรรมจำกัดอยู่เพียงแต่เป็นผู้เดินตามมรรคที่พระศาสดาบัญญัติไว้เท่านั้น (มคคาณคคา จ ภิกขเว เอตริหิ สาวกา วิหรนฺติ ปจฺจนา สมฺนาคตา)

ผู้ที่สร้างบารมีมาในระดับสาวกภูมิ ไม่มีความสามารถในการคิดสร้างมรรคขึ้นเองไม่เว้นแม้แต่ พระอรหันต์ผู้หลุดพ้นด้วยปัญญา (ปัญญาวิมุตตน ฤกษ์ขุนาคิต) ก็ตาม

พระพุทธเจ้า (อรหิ์ สมมาสมพุทโธ) ในฐานะพระศาสดานั้น มีคุณสมบัติเหนือไปกว่า คือทรงเป็นผู้มรรค (มคฺคณฺญ) รู้แจ้งในมรรค (มคฺควิฑู) และเป็นผู้ฉลาดในมรรค (มคฺคโกวิท)

พระพุทธองค์จึงทรงรับสั่งป้องกันไว้ล่วงหน้าแล้วว่า สูตรใด ๆ ก็ตามที่แต่งขึ้นใหม่ในภายหลัง แม้จะมีความสละสลวยวิจิตร เป็นของนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก ให้เราไม่สำคัญตนาว่าเป็นสิ่งที่ควรเล่าเรียนศึกษา ในทางกลับกัน คำกล่าวของตถาคต อันมีความหมายลึกซึ้งนั้น ให้เราสำคัญตนาว่าเป็นสิ่งที่ควรเล่าเรียนศึกษา และให้พากันเล่าเรียนศึกษาคำของตถาคตนั้น แล้วให้เ้าถามทวนถามกันและกันในเรื่องนั้น ๆ ว่าพระพุทธเจ้าทรงกล่าวเรื่องนี้ไว้อย่างไร

ข้างต้นนี้ คือวิธีการเปิดธรรมที่ถูกปิดด้วยพุทธวจน และชาวพุทธที่มีการศึกษาในลักษณะนี้ (ปฏิจฺจุจฺฉวินิตา ปริสา โน อุกกาจิตวินิตา) พระพุทธองค์ทรงเรียกว่าเป็นพุทธบริษัทอันเลิศ

ในมหาสติปัฏฐานสูตรนั้น แบ่งฐานที่ตั้งแห่งสติออกเป็น ๔ ฐาน คือ กาย เวทนา จิต ธรรม โดยแต่ละฐาน มีรายละเอียดระบุชัดเจนว่าปฏิบัติอย่างไร ชอบเขตแค่ไหน และจบลงอย่างไร

ผู้ที่ศึกษาพุทธวจนโดยละเอียดรอบคอบ ย่อมที่จะเข้าใจแง่มุมต่าง ๆ โดยลึกซึ้งครบถ้วน และย่อมที่จะรู้ได้ว่า ความแตกต่างในมรรควิธี มีได้ แต่ไม่มีซ้ำโดยสะเปะสะปะไร้เงื่อนไขขอบเขต

หากแต่มีได้ หลากหลายได้ ภายใต้พุทธบัญญัติซึ่งมีลักษณะเชื่อมโยงสอดคล้องเป็นหนึ่ง
ผลอันสง่างามยิ่งในที่สุด ก็สามารถเข้าถึงได้ ด้วยวิธีอันหลากหลายภายใต้ความเป็นหนึ่งนี้

ในวาระนี้ จะขอยกหมวดของ จิตตานุปัสสนา คือการตามเห็นในกรณีของจิต ขึ้นเป็นตัวอย่าง

ปัจจุบัน มีผู้ที่ดูจิต หรือดูอาการของจิต โดยใช้คำอธิบายสภาวะของจิตซึ่งบัญญัติขึ้นใหม่เอง
แล้วหลงเข้าใจไปว่า การฝึกตามดูตามรู้สภาวะนั้นๆ ไปเรื่อยๆ คือการเจริญสติ คือการดูจิต
หากพิจารณาโดยแยบคายแล้ว คำเรียกอาการของจิต ที่คิดขึ้นใหม่เองทั้งหลายเหล่านั้น
เป็นเพียงการตั้งชื่อเรียกอารมณ์อันมีประมาณต่างๆ และการตามเห็นสภาวะนั้นๆ ไปเรื่อยๆ
ก็คือการฝึกผูกจิตติดกับอารมณ์ด้วยอำนาจแห่งความเพลิน (ฝึกจิตให้มีสัญญาโณคะ)

จะด้วยเหตุอย่างไรก็ตามแต่ ระบบคำเรียกที่ต่างกันตรงนี้ อาจดูเหมือนเป็นเรื่องเล็กน้อย
แต่หากเทียบในระดับความละเอียดของจิตแล้ว องค์ที่เบี่ยงเพียงเล็กน้อย ณ จุดตรงนี้
สามารถนำไปสู่ผลลัพธ์ที่สุดในการปฏิบัติ คืออันสง่างามยิ่ง ที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง

นัยยะหนึ่ง ที่พระพุทธองค์ทรงบัญญัติให้เราตามเห็นจิต (จิตตานุปัสสนา) แท้จริงแล้วก็เพื่อ
ให้เห็นเหตุเกิดและเสื่อมไป โดยอาศัยการตามเห็น “อาการของจิต” เพียงแค่ ๘ คู่อการเท่านั้น

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุเป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นจิตในจิตอยู่ นั้นเป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้

- (๑) รู้ชัดซึ่งจิตอันมีราคะ ว่า “จิตมีราคะ”
- (๒) รู้ชัดซึ่งจิตอันปราศจากราคะ ว่า “จิตปราศจากราคะ”
- (๓) รู้ชัดซึ่งจิตอันมีโทสะ ว่า “จิตมีโทสะ”
- (๔) รู้ชัดซึ่งจิตอันปราศจากโทสะ ว่า “จิตปราศจากโทสะ”
- (๕) รู้ชัดซึ่งจิตอันมีโมหะ ว่า “จิตมีโมหะ”
- (๖) รู้ชัดซึ่งจิตอันปราศจากโมหะ ว่า “จิตปราศจากโมหะ”
- (๗) รู้ชัดซึ่งจิตอันหดหู่ ว่า “จิตหดหู่”
- (๘) รู้ชัดซึ่งจิตอันฟุ้งซ่าน ว่า “จิตฟุ้งซ่าน”
- (๙) รู้ชัดซึ่งจิตอันถึงความเป็นจิตใหญ่ ว่า “จิตถึงแล้วซึ่งความเป็นจิตใหญ่”
- (๑๐) รู้ชัดซึ่งจิตอันไม่ถึงความเป็นจิตใหญ่ ว่า “จิตไม่ถึงแล้วซึ่งความเป็นจิตใหญ่”
- (๑๑) รู้ชัดซึ่งจิตอันยังมีจิตอื่นยิ่งกว่า ว่า “จิตยังมีจิตอื่นยิ่งกว่า”
- (๑๒) รู้ชัดซึ่งจิตอันไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า ว่า “จิตไม่มีจิตอื่นยิ่งกว่า”
- (๑๓) รู้ชัดซึ่งจิตอันตั้งมั่น ว่า “จิตตั้งมั่น”
- (๑๔) รู้ชัดซึ่งจิตอันไม่ตั้งมั่น ว่า “จิตไม่ตั้งมั่น”
- (๑๕) รู้ชัดซึ่งจิตอันหลุดพ้นแล้ว ว่า “จิตหลุดพ้นแล้ว”
- (๑๖) รู้ชัดซึ่งจิตอันยังไม่หลุดพ้น ว่า “จิตยังไม่หลุดพ้น”

ด้วยอาการอย่างนี้แล ที่ภิกษุเป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นจิตในจิต (จิตเต จิตฺตานุปัสสี วิหริติ)
อันเป็นภายในอยู่บ้าง, ในจิตอันเป็นภายนอกอยู่บ้าง, ในจิตทั้งภายในและภายนอกอยู่บ้าง;

และเป็นผู้มีปกติพิจารณาเห็นธรรมเป็นเหตุ เกิดขึ้นในจิตอยู่บ้าง,
เห็นธรรมเป็นเหตุเสื่อมไปในจิตอยู่บ้าง,
เห็นธรรมเป็นเหตุทั้งเกิดขึ้นและเสื่อมไปในจิตอยู่บ้าง;

ก็แหละสติ (คือความระลึก) ว่า “จิตมีอยู่” ดังนี้ ของเธอนั้น
เป็นสติที่เธอดำรงไว้เพียงเพื่อความรู้ เพียงเพื่อความอาศัยระลึก.

ที่แท้เธอเป็นผู้ที่ค้นหาและทวิฏฐิอาศัยไม่ได้ และเธอไม่ยึดมั่นอะไร ๆ ในโลกนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุชื่อว่าเป็นผู้มีปกติตามเห็นจิตในจิตอยู่ แม้ด้วยอาการอย่างนี้.

จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้ามิได้ให้เราฝึกตามดูตามรู้เรื่องราวในอารมณ์ไปเรื่อย ๆ และ การตามดูตามรู้ซึ่งจิต (จิตตานุปัสสนา) จะต้องเป็นไปภายใต้ ๘ คู่อำการนี้เท่านั้น

สมมุติสถานการณ์ตัวอย่าง เช่น ในขณะที่เรากำลังโกรธอยู่

ในกรณีนี้ หน้าที่ของเรา ที่ต้องทำให้ได้ คือ “รู้ชัดซึ่งจิตอันมีโทสะ ว่า จิตมีโทสะ” ไม่ใช่ไปตามดูตามรู้โทสะ (หรือ รู้ในอารมณ์ที่จิตผูกติดอยู่) ในจิตอันมีโทสะขณะนั้น

ปัญหามีอยู่ว่าโดยธรรมชาติของจิตมันรู้ได้อารมณ์เดียวในเวลาเดียว(oneatatime) ในขณะที่เรากำลังโกรธอยู่นั้น เราจึงต้องละความเพลินในอารมณ์ที่ทำให้เราโกรธเสียก่อน ไมเช่นนั้น เราจะไม่มีทาง “รู้ชัดซึ่งจิตอันมีโทสะ ว่า จิตมีโทสะ” ได้เลย

มีผัสสะ → จิตรับรู้อารมณ์ → มีสติ → ละความเพลิน → รู้ชัดซึ่งจิต

ในระหว่างขั้นตอนข้างต้น ถ้าเราสามารถเห็นธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นหรือเสื่อมไปในจิตได้ การเห็นตรงนี้ เรียกว่า วิปัสสนา ซึ่งเป็นจุดประสงค์ของการเจริญสติปัฏฐานทั้งสี่ โปรดสังเกต สติปัฏฐานสี่ ทุกหมวด จบลงด้วยการเห็นธรรมอันเป็นเหตุเกิดขึ้นและเสื่อมไป ขั้นตอนของสติที่เข้าไปตั้งอาศัยในฐานทั้งสี่ เป็นเพียงบันไดขั้นหนึ่งเท่านั้น ไม่ใช่จุดหมาย

เมื่อผัสสะถูกต้องแล้ว หากเราหลงเพลิน “รู้สึก” ตามไปเรื่อย ๆ นั่นคือ อนุสัย (ตามนอน) หากละความเพลินในอารมณ์แล้วมาเห็นจิตโดยอาการ ๘ คู่ข้างต้นนี้คืออนุปัสสนา (ตามเห็น) และถ้ามีการเห็นแจ้งในธรรมเป็นเหตุเกิดขึ้นและเหตุเสื่อมไปในจิต นั่นคือ วิปัสสนา (เห็นแจ้ง)

ถ้าหากว่า เราไม่สามารถรู้ชัดซึ่งจิตโดยอาการอย่างใดอย่างหนึ่งใน ๘ คู่ข้างต้นได้ ให้ตั้งสติกลับมาสู่ฐานคือกาย เช่น อิริยาบถ หรือ ลมหายใจ พลิกกลับเป็นกายนุปัสสนา อย่างง่ายไปคิดคำขึ้นใหม่ เพื่อมาเรียกอารมณ์ที่ติดหลงอยู่ในขณะนั้น เพราะนั่นคือจุดเริ่มของการเบี่ยงออกนอกมรรควิธี (ไปใช้คำอธิบายอาการของจิตที่นอกแนวจากพุทธบัญญัติ เป็นผลให้หลงเข้าใจได้ว่า กำลังดูจิต ทั้ง ๆ ที่กำลังเพลินอยู่ในอารมณ์ ขาดสติ แต่หลงว่ามีสติ)

นี่ เป็นเพียงตัวอย่างของการตามเห็นในกรณีจิตตานุปัสสนา คือ ใช้จิตเป็นฐานที่ตั้งของสติ ในกรณีของ กายนุปัสสนา เวทนานุปัสสนา ธรรมานุปัสสนา พึงศึกษาในลักษณะเดียวกัน คือปฏิบัติตามพุทธวจนในกรณีนั้น ๆ ให้ถูกต้องครบถ้วน ทั้งโดยอรรถะ และโดยพยัญชนะ

พระพุทธเจ้ามองเห็นธรรมชาติในจิตของหมู่มสัตว์ ในแบบของผู้ที่สร้างบารมีมาเพื่อบอกสอน การบัญญัติมรรควิธี จึงเป็นพุทธวิสัย หน้าที่ของเราในฐานะพุทธสาวกมีเพียงอย่างเดียว คือ ปฏิบัติตามพุทธบัญญัติโดยระมัดระวังอย่างที่สุด (มคคานุคา จ ภิกขเว เอตริทิว สวากา ฯ)

เมื่อเข้าใจความหมายของการตามเห็น (อนุปัสสนา) และการเห็นแจ้ง (วิปัสสนา) แล้ว ที่นี่ จะมีวิธีอย่างไร ที่จะทำให้อัตราส่วน Ratio ของ วิปัสสนา ต่อ อนุปัสสนา มีค่าสูงที่สุด (คือ เน้นการปฏิบัติที่ได้ประสิทธิภาพมากที่สุด เพื่อความลัดลั่นสู่มรรคผล)

ตัวแปรหลักที่เป็นกุญแจไขปัญหานี้ คือ สมภา

ตราบไคที่จิตยังขัดส่ายไป ๆ มา ๆ ทั้งการอนุสสนาก็ดีและการวิปัสสนาก็ดีต่างก็ทำได้ยาก
พระพุทเจ้าจึงทรงรับสั่งว่า ให้เราเจริญสมภาเพื่อใหัธรรมทั้งหลายปรากฏตามเป็นจริง

ภิกษุทั้งหลาย ! เธอทั้งหลายจงเจริญสมภา.

ภิกษุผู้มีจิตตั้งมั่นแล้ว ย่อมรู้ชัดตามเป็นจริง.

ก็ภิกษุย่อมรู้ชัดตามเป็นจริงอย่างไร ?

ย่อมรู้ชัดซึ่งความเกิดและความดับแห่งรูป

ความเกิดและความดับแห่งเวทนา

ความเกิดและความดับแห่งสัญญา

ความเกิดและความดับแห่งสังขาร

ความเกิดและความดับแห่งวิญญาณ.

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๑๗-๑๘/๒๗.

นอกจากนี้แล้ว พระพุทธองค์ยังทรงแนะนำเป็นกรณีพิเศษ สำหรับกรณีที่เกิดตั้งมั่นยาก เช่น คนที่คิดมาก มีเรื่องให้วิตกกังวลมาก ย้ำคิดย้ำทำ คิดอยู่ตลอดเวลา หยุดคิดไม่ได้ หรือ คนที่เป็น hyperactive มีบุคลิกภาพทางจิตแบบ ADHD ซึ่งมีปัญหาในการอยู่นิ่ง ทรงแนะนำวิธีแก้ไขอาการเหล่านี้ โดยการเจริญทำให้มาก ซึ่งอานาปานสติสมาธิ

ภิกษุทั้งหลาย! ความห่มไหวโยกโคลงแห่งกายก็ตาม ความห่มไหวโยกโคลงแห่งจิตก็ตาม ย่อมมีไม่ได้ เพราะการเจริญทำให้มากซึ่งอานาปานสติสมาธิ

-บาลี มห. ส. ๑๙/๔๐๐/๑๓๒๕.

เมื่อถึงตรงนี้ แม้จะไม่เอ่ยถึง เราก็คงจะเห็นได้ชัดแล้วว่า ความสงบแห่งจิต (สมถะ) นั้น จะต้องดำเนินไปควบคู่ และเกื้อหนุนกับระดับความสามารถในการเห็นแจ้ง (วิปัสสนา) ซึ่งพระพุทธองค์เองได้ตรัสเน้นย้ำในเรื่องนี้ไว้โดยตรงด้วย

ภิกษุทั้งหลาย! ธรรมที่ควรกระทำให้เจริญด้วยปัญญอันยิ่ง เป็นอย่างไรเล่า ?
สมถะ และ วิปัสสนา เหล่านี้เรากล่าวว่า เป็นธรรมที่ควรกระทำให้เจริญด้วยปัญญอันยิ่ง.

-บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๓๓๔/๒๕๔.

ธรรมที่ควรกระทำให้เจริญด้วยปัญญาอันยิ่ง มีสองอย่าง คือ ทั้งสมณะ และวิปัสสนา นั่นหมายความว่า ทั้งสมณะ และวิปัสสนา เป็นสิ่งที่ต้องอาศัยปัญญาอันยิ่งในการได้มา ดังนั้น ใครก็ตามที่มีความสามารถในการทำจิตให้ตั้งมั่นได้ บุคคลนั้นมีปัญญาอันยิ่ง ใครก็ตามที่จิตตั้งมั่นแล้วสามารถเห็นแจ้งในธรรมอันเป็นเหตุ บุคคลนั้นมีปัญญาอันยิ่ง

สำหรับบางคนที่อาจจะเข้าใจความหมายได้ดีกว่า จากตัวอย่างอุปมาเปรียบเทียบ พระพุทธองค์ได้ทรงยกอุปมาเปรียบเทียบไว้ในฉนาคสูตร ว่าเหมือนกับการฝึกยิงธนู เมื่อพิจารณาแล้ว จะพบว่า มีตัวแปรต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะต้องปรับให้สมดุล เช่น ความนิ่งของกาย วิธีการจับธนู การเล็ง น้ำหนัก และจังหวะในการปล่อยลูกศร อุปมานี้ พอจะทำให้เราเห็นภาพได้ดี ในการเจริญสมณะวิปัสสนา ด้วยปัญญาอันยิ่ง ว่าการเห็นแจ้งในธรรมอันเป็นเหตุ นั้น จะต้องอาศัยความสมดุลย์ต่างๆ อย่างไบบ้าง

หากจะพูดให้สั้นกระชับที่สุด การตามดูไม่ตามไปนี้ แท้จริงแล้ว คือ การไม่ตามไป เพราะเมื่อไม่ตาม (อารมณ์อันมีประมาณต่างๆ) ไป มันก็เหลือแค่การตามดูที่ถูกต้อง หลักการไม่ตามไปนี้ ก็คือ หลักการละนันทิ ซึ่งเป็นเรื่องเดียวกันกับหลักอินทรียสังวร ภิกขุมิคชาละ พังธรรมเรื่องการละนันทิ แล้วหลักจากหมู่ไปอยู่ผู้เดียวก็บรรลุอหัตตผล ความเร็วในการละนันทิ ยังถูกใช้เป็นเครื่องวัดความก้าวหน้าในการปฏิบัติจิตภาวนา (ดูความเชื่อมโยงได้ในเรื่อง อินทรียสังวร, การไม่ประมาท, อินทรียภาวนาชั้นเลิศ)

หนังสือ “ตามดู! ไม่ตามไป...” เล่มนี้ จัดทำขึ้น เพื่ออำนวยความสะดวกแก่ชาวพุทธ โดยการคัดเลือกพุทธวจน ที่เกี่ยวข้องกับการเจริญสติ เป็นจำนวนกว่า ๖๐ พระสูตร ซึ่งมีเนื้อหาสอดคล้องเชื่อมโยงคล่องเกลียวถึงกัน เพื่อให้เราได้ศึกษาให้เข้าใจถึงมรรควิธี ที่ถูกต้องทุกแง่มุม ในความหลากหลายภายใต้ความเป็นหนึ่ง จากพุทธบัญญัติโดยตรง

ขอให้บุญบารมีที่ได้สร้างมา ของชาวพุทธผู้ที่กำลังถือหนังสือเล่มนี้อยู่ จงเป็นเหตุปัจจัย ให้ท่านค้นพบคำตอบโดยแจ่มแจ้ง ในข้อสงสัยเรื่องการปฏิบัติที่ท่านอาจจะติดขัดอยู่ และสำหรับบางท่านที่เข้าใจคลาดเคลื่อน ปฏิบัติคลาดเคลื่อนไปบ้าง มาแต่ที่แรก ก็ขอให้ได้พบ ได้เข้าใจในสิ่งที่ถูก และนำไปใช้ขยับปรับเปลี่ยนให้ตรงทางได้โดยเร็ว สำหรับท่านที่ไม่เคยรู้อะไรมาก่อนเลย ก็ถือเป็นบุญกุศลที่ได้พบแผนที่ฉบับนี้แต่แรก

คณะผู้จัดพิมพ์หนังสือเล่มนี้ ขอนอบน้อมสักการะ
ต่อ ตถาคต ผู้รันทดสัมมาสัมพุทธะ
และ ภิกษุสาวกในธรรมวินัยนี้
ตั้งแต่ครั้งพุทธกาล จนถึงยุคปัจจุบัน
ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการสืบทอดพุทธวจน
คือ ธรรม และวินัย ที่ทรงประกาศไว้ บริสุทธิ์บริบูรณ์ดีแล้ว

คณะงานธัมมะ วัฒนาปาฟง

ผลเสียของการปล่อยจิต
ให้เพลื่นกับอารมณ์

ก่อให้เกิดอนุสัยทั้ง ๓

๐๑

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๕๑๖/๘๒๒.

ภิกษุทั้งหลาย !

เพราะอาศัยตาด้วย รูปทั้งหลายด้วย จึงเกิดจักขุวิญญาณ
การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ นั่นคือ ผัสสะ
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย...

เพราะอาศัยหูด้วย เสียงทั้งหลายด้วย จึงเกิดโสตวิญญาณ
การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ นั่นคือ ผัสสะ
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย...

เพราะอาศัยจมูกด้วย กลิ่นทั้งหลายด้วย จึงเกิดฆานวิญญาณ
การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ นั่นคือ ผัสสะ
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย...

เพราะอาศัยลิ้นด้วย รสทั้งหลายด้วย จึงเกิดชีวาวิญญาณ
การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ นั่นคือ ผัสสะ
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย...

เพราะอาศัยกายด้วย โสณัฐพะทั้งหลายด้วย จึงเกิดกายวิญญาน
การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ นั่นคือ ผัสสะ
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย...

เพราะอาศัยใจด้วย ธรรมารมณ์ทั้งหลายด้วย จึงเกิดมโนวิญญาน
การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการ นั่นคือ ผัสสะ
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย
จึงเกิดเวทนา อันเป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขบ้าง.

บุคคลนั้น

เมื่อ สุขเวทนา ถูกต้องอยู่

ย่อมเพละเพลิน ย่อมพร่ำสรรเสริญ เมามกอยู่

อนุสัยคือราคะ ย่อมตามนอนแก่บุคคลนั้น

(ตสฺส รากานุสโย อนุเสติ)

เมื่อ ทุกขเวทนา ถูกต้องอยู่

เขาย่อมเศร้าโศก ย่อมระทมใจ ย่อมคร่ำครวญ

ย่อมตีก่ำให้ ย่อมถึงความหลงใหลอยู่

อนุสัยคือปฏิมะ ย่อมตามนอน (เพิ่มความเคยชินให้) แก่บุคคลนั้น.

เมื่อ เวทนอันไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข ถูกต้องอยู่
เขาย่อมไม่รู้ตามเป็นจริง
ซึ่งสมุทัยะ (เหตุเกิด) ของเวทนานั้นด้วย
ซึ่งอัสถังคะ (ความดับไม่เหลือ) แห่งเวทนานั้นด้วย
ซึ่งอัสสาทะ (รสอร่อย) ของเวทนานั้นด้วย
ซึ่งอาทีนวะ (โทษ) ของเวทนานั้นด้วย
ซึ่งนิสสรณะ (อุปายเครื่องออกพ้นไป) ของเวทนานั้นด้วย
อนุสัยคืออวิชชา ย่อมตามนอน (เพิ่มความเคยชินให้) แก่บุคคลนั้น.

บุคคลนั้นหนอ

(สุขาย เวทนาย ราคานุสัย อปุปพาย)

ยังละราคานุสัย อันเกิดจากสุขเวทนาไม่ได้

(ทุกขาย เวทนาย ปฏิฆานุสัย อปุปปฏิโนเตตวา)

ยังบรรเทาปฏิฆานุสัย อันเกิดจากทุกขเวทนาไม่ได้

(อทุกขมสุขาย เวทนาย อวิชขานุสัย อสมุหนิตวา)

ยังถอนอวิชขานุสัย อันเกิดจากอทุกขมสุขเวทนาไม่ได้

(อวิชชา อุปปาย วิชชา อนุปปาตเวทนา)

เมื่อยังละอวิชชาไม่ได้ และยังทำวิชาให้เกิดขึ้นไม่ได้แล้ว

(ทิฏฐะวาทะ ธรรมะ ทุกขสัจจะ สอนโร ภวิสสตีติ)

เขายังทำที่สุดแห่งทุกข์ ในทิฏฐิธรรม (รู้เห็นได้เลย) นี้ได้ นั้น

(เนติ จาน วิชชิตี)

ข้อนี้ ไม่เป็นฐานะที่จะทำได้.

ไม่อาจที่จะหลุดพ้นไปจากทุกข์

๐๒

- ปาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๙/๖๔.

ภิกษุทั้งหลาย !

ผู้ใด เพลิดเพลินอยู่ใน รูป

ผู้นั้น เท่ากับเพลิดเพลินอยู่ใน สิ่งที่เป็นทุกข์...

ผู้ใด เพลิดเพลินอยู่ใน เวทนา

ผู้นั้น เท่ากับเพลิดเพลินอยู่ใน สิ่งที่เป็นทุกข์...

ผู้ใด เพลิดเพลินอยู่ใน สัญญา

ผู้นั้น เท่ากับเพลิดเพลินอยู่ใน สิ่งที่เป็นทุกข์...

ผู้ใด เพลิดเพลินอยู่ใน สังขารทั้งหลาย

ผู้นั้น เท่ากับเพลิดเพลินอยู่ใน สิ่งที่เป็นทุกข์...

ผู้ใด เพลิดเพลินอยู่ใน วิญญาณ

ผู้นั้น เท่ากับเพลิดเพลินอยู่ใน สิ่งที่เป็นทุกข์

เรากล่าวว่า

“ผู้ใด เพลิดเพลินอยู่ในสิ่งที่เป็นทุกข์
ผู้นั้น ย่อมไม่หลุดพ้นไปได้จากทุกข์” ดังนี้.

เพลินอยู่กับอายตนะติ เท่ากับ เพลินอยู่ในทุกซ์

๐๓

-บาลี สฬา. ส. ๑๘/๑๖/๑๙.

ภิกษุทั้งหลาย !

ผู้ใด เพลิดเพลินอยู่ใน จักขุ

ผู้นั้น เท่ากับ เพลิดเพลินอยู่ใน สิ่งที่เป็นทุกซ์...

ผู้ใด เพลิดเพลินอยู่ใน โสตะ

ผู้นั้น เท่ากับ เพลิดเพลินอยู่ใน สิ่งที่เป็นทุกซ์...

ผู้ใด เพลิดเพลินอยู่ใน ชานะ

ผู้นั้น เท่ากับ เพลิดเพลินอยู่ใน สิ่งที่เป็นทุกซ์...

ผู้ใด เพลิดเพลินอยู่ใน ชิวหา

ผู้นั้น เท่ากับ เพลิดเพลินอยู่ใน สิ่งที่เป็นทุกซ์...

ผู้ใด เพลิดเพลินอยู่ใน กายะ

ผู้นั้น เท่ากับ เพลิดเพลินอยู่ใน สิ่งที่เป็นทุกซ์...

ผู้ใด เพลิดเพลินอยู่ใน มนะ

ผู้นั้น เท่ากับ เพลิดเพลินอยู่ใน สิ่งที่เป็นทุกซ์

เรากล่าวว่า

ผู้ใด เพลิดเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์
ผู้นั้น ย่อมไม่หลุดพ้นไปได้จากทุกข์ ดังนี้.

(ในพระสูตรต่อไป ได้ตรัสถึงในกรณีแห่ง आयตนะภายนอก ๖ ซึ่งมีข้อความเหมือนในกรณีแห่งอายตนะภายใน ๖ ทุกประการ โดยลักษณะการตรัสตรงนี้ คือทรงตรัสแยกเป็นกรณีๆ จนครบ ซึ่งผู้อ่านควรจะทำความเข้าใจแยกไปตามกรณีจนครบเช่นกัน การที่ละไว้ด้วย ... ก็เพื่อให้รู้ว่ามีข้อความสรุปที่เหมือนกัน)

ลักษณะของการอยู่ อย่างมีต้นหาเป็นเพื่อน

๐๔

-บาลี สทพ. ส. ๑๘/๔๓-๔๔/๖๖-๖๗.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอ
ภิกษุจึงชื่อว่า เป็นผู้มีการอยู่อย่างมีเพื่อนสอง พระเจ้าข้า ?”

มคชาละ !

รูปทั้งหลายอันจะพึงเห็นได้ด้วยจักขุ
อันเป็นรูปที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก
เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่
เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดย่อมนใจ มีอยู่.

ถ้าหากว่าภิกษุยอมเพละเพลิน พร่ำสรรเสริญ สยบมัวเมา ซึ่งรูปนั้นไซ้
แก้ภิกษุผู้เพละเพลิน พร่ำสรรเสริญ สยบมัวเมา ซึ่งรูปนั้นอยู่ นั้นแหละ
นันทิ (ความเพลิน) ย่อมเกิดขึ้น

เมื่อ นันทิ มีอยู่ สาราคะ (ความพอใจอย่างยิ่ง) ย่อมมี

เมื่อ สาราคะ มีอยู่ สัมมโยคะ (ความผูกจิตติดกับอารมณ์) ย่อมมี

มิคชาละ !

ภิกษุผู้ประกอบพร้อมแล้ว

ด้วยการผูกจิตติดกับอารมณ์ด้วยอำนาจแห่งความเพียร
นั้นแล เราเรียกว่า “ผู้มีการอยู่อย่างมีเพื่อนสอง”

(ในกรณีแห่งเสียงทั้งหลายอันจะฟังได้ยินด้วยหู

กลิ่นทั้งหลายอันจะฟังดมด้วยจมูก

รสทั้งหลายอันจะฟังลิ้มด้วยลิ้น

โผฏฐัพพะทั้งหลายอันจะฟังสัมผัสด้วยผิวกาย

และธรรมารมณ์ทั้งหลายอันจะฟังรู้แจ้งด้วยใจ ก็ทรงตรัสอย่างเดียวกัน).

มิคชาละ !

ภิกษุผู้มีการอยู่ด้วยอาการอย่างนี้

แม้จะส้องเสพเสนาสนะอันเป็นป่าและป่าชัฏ

ซึ่งเจียบสัต์ มีเสียงรบกวนน้อย มีเสียงกึกก้องครึกโครมน้อย

ปราศจากลมจากผิวกายคน เป็นที่ทำการลับของมนุษย์

เป็นที่สมควรแก่การหลีกเร้น เช่นนี้แล้ว ก็ตาม

ถึงกระนั้น ภิกษุนั้นเราก็ยังคงเรียกว่า

ผู้มีการอยู่อย่างมีเพื่อนสองอยู่นั่นเอง.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? ข้อนั้นเพราะเหตุว่า
ตณฺหานันฺณแล เป็นเพื่อนสองของภิกษุณฺณ.
ตณฺหานันฺ อณฺภิกษุณฺณ ยังละไม่ได้แล้ว
เพราะเหตุนี้ ภิกษุณฺณเราจึงเรียกว่า “ผู้มีการอยู่อย่างมีเพื่อนสอง”
ดังนี้.

“ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ! ด้วยเหตุเพียงเท่าไรหนอแล
ภิกษุจึงชื่อว่า เป็นผู้มีการอยู่อย่างอยู่ผู้เดียว พระเจ้าข้า !”

มิคชาละ !

รูปทั้งหลายอันจะพึงเห็นได้ด้วยจักขุ
อันเป็นรูปที่น่าปรารถนา น่ารักใคร่ น่าพอใจ มีลักษณะน่ารัก
เป็นที่เข้าไปตั้งอาศัยอยู่แห่งความใคร่
เป็นที่ตั้งแห่งความกำหนัดย่อมนใจ มีอยู่.

ถ้าหากว่าภิกษุยอมไม่ผลิตเพลิน ไม่พรำสรรเสริญ ไม่สยบมัวเมา
ซึ่งรูปนั้นไซ้

แก่ภิกษุผู้ไม่ผลิตเพลิน ไม่พรำสรรเสริญ ไม่สยบมัวเมา ซึ่งรูป
นั้น นั้นแหละ

นันทิ ย่อมดับ

เมื่อ นันทิ ไม่มีอยู่ สาราคะ ย่อมไม่มี
เมื่อ สาราคะ ไม่มีอยู่ สัญญะ ย่อมไม่มี

มิคชาละ !

ภิกษุผู้ไม่ประกอบพร้อมแล้ว

ด้วยการผูกจิตติดกับอารมณ์ด้วยอำนาจแห่งความเพลิน
นั่นแล เราเรียกว่า “ผู้มีการอยู่อย่างอยู่ผู้เดียว”

(ในกรณีแห่งเสียงทั้งหลายอันจะฟังได้ยินด้วยหู

กลิ่นทั้งหลายอันจะฟังดมด้วยจมูก

รสทั้งหลายอันจะฟังลิ้มด้วยลิ้น

โผฏฐัพพะทั้งหลายอันจะฟังสัมผัสด้วยผิวกาย

และธรรมารมณ์ทั้งหลายอันจะฟังรู้แจ้งด้วยใจ ก็ทรงตรัสอย่างเดียวกัน).

มิคชาละ !

ภิกษุผู้มีการอยู่ด้วยอาการอย่างนี้

แม้อยู่ในหมู่บ้าน อันเคลื่อนกล่นไปด้วยภิกษุ ภิกษุณี

อุบาสก อุบาสิกาทั้งหลาย

ด้วยพระราชา มหาอำมาตย์ของพระราชาทั้งหลาย

ด้วยเดียรถีย์ สาวกของเดียรถีย์ทั้งหลาย ก็ตาม

ถึงกระนั้น ภิกษุนั้นเราก็มักเรียกว่า ผู้มีการอยู่อย่างอยู่ผู้เดียวโดยแท้

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ? ข้อนั้นเพราะเหตุว่า
ตัณหานั่นแล เป็นเพื่อนสองของภิกษุ
ตัณหานั่น อันภิกษุนั้น ละเสียได้แล้ว
เพราะเหตุนั้น ภิกษุนั้นเราจึงเรียกว่า “ผู้มีการอยู่อย่างอยู่ผู้เดียว”
ดังนี้ แล.

ไม่อาจถึงซึ่ง ความเจริญงอกงาม ไพบูลย์ ในธรรมวินัย

๐๕

- ปาฐิ มุ. ม. ๑๒/๔๑๐/๓๘๔-๕.

ภิกษุทั้งหลาย !

คนเลี้ยงโคที่ประกอบด้วยความบกพร่อง ๑๑ อย่างเหล่านี้แล้ว
ไม่เหมาะที่จะเลี้ยงโคและทำฝูงโคให้เจริญได้.

ความบกพร่องนั้นคืออะไรกันเล่า ?

คือ คนเลี้ยงโคในกรณีนี้ ... เป็นผู้ไม่เชี่ยวชาญ เป็นผู้ไม่ปิดแผล ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ฉันใดก็ฉันนั้น

ภิกษุผู้ประกอบด้วยองค์คุณ ๑๑ อย่างเหล่านี้แล้ว

ไม่ควรที่จะถึงความเจริญงอกงาม ไพบูลย์ ในธรรมวินัยนี้.

องค์คุณนั้นคืออะไรกันเล่า ?

คือ ภิกษุในกรณีนี้ ... เป็นผู้ไม่เชี่ยวชาญ เป็นผู้ไม่ปิดแผล ...

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุเป็นผู้ไม่เชี่ยวชาญ เป็นอย่างไรกันเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้

ไม่อดกลั้น (อริวาเสติ) ไม่ละ (น ปชหติ)

ไม่บรรเทา (น วินิเวติ) ไม่ทำให้สิ้นสุด (น พยุณตีกโรติ)

ไม่ทำให้หมดสิ้น (น อนภาวจุเมติ)

ซึ่งความตริกเกียด้วยกาม (กามวิตก) ที่เกิดขึ้นแล้ว
ซึ่งความตริกเกียด้วยความมุงร้าย (พยาบาทวิตก) ที่เกิดขึ้นแล้ว
ซึ่งความตริกเกียด้วยการเปียดเปียน (วิหิงสวิตก) ที่เกิดขึ้นแล้ว
ซึ่งบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย ที่เกิดขึ้นแล้ว
ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุเป็นผู้ไม่เขียไขขาং เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุเป็นผู้ไม่ปิดแผล เป็นอย่างไกรกันเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้

เห็นรูปด้วยตา ฟังเสียงด้วยหู ตมกลิ่นด้วยจมูก
ลิ้มรสด้วยลิ้น ถูกต้องโผฏฐัพพะด้วยกาย รู้ธรรมารมณด้วยใจ
แล้วก็มีจิตยึดถือเอา ทั้งโดยลักษณะที่เป็นการรวบถือทั้งหมด
(โดยนิमित)

และ การถือเอาโดยการแยกเป็นส่วนๆ (โดยอนุพยัญชนะ)

สิ่งอันเป็นอกุศล คือ อภิชณาและโทมนัส
จะพึงไหลไปตามผู้ที่ไม่สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

เพราะการไม่สำรวมอินทรีย์ใด เป็นเหตุ

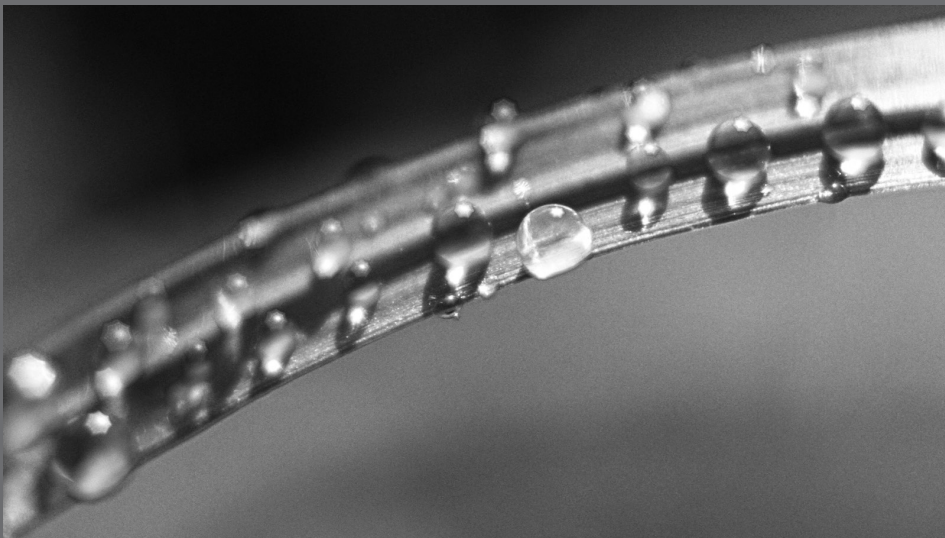
เธอไม่ปฏิบัติเพื่อปิดกั้น อินทรีย์เหล่านั้นไว้

เธอไม่รักษา และไม่สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุเป็นผู้ไม่ปิดแผล เป็นอย่างนี้แล.

(ในที่นี้ ยกมาให้เห็นเพียง ๒ จากทั้งหมด ๑๑ คุณสมบัติ)

ตัวอย่างพุทธวจน
ที่ทรงตรัสไม่ให้ปล่อยจิต
ให้เพลนกับอารมณ์

ละความเพลिन จิตหลุดพ้น

๐๖

– ปาลี สฬา. ส. ๑๘/๑๗๗/๒๔๕–๖.

สมมา ปสฺสํ นิพพิหนฺติ

เมื่อเห็นอยู่โดยถูกต้อง ย่อมเบื่อหน่าย

นनुทิกฺขยา รากฺขโย

เพราะความสิ้นไปแห่งนันทิ

จึงมีความสิ้นไปแห่งราคะ

รากฺขยา นนุทิกฺขโย

เพราะความสิ้นไปแห่งราคะ

จึงมีความสิ้นไปแห่งนันทิ

นनुทिरากฺขยา จิตฺตํ สุวิมุตฺตุนฺติ วุจฺจตีติ

เพราะความสิ้นไปแห่งนันทิและราคะ

กล่าวได้ว่า “จิตหลุดพ้นแล้วด้วยดี” ดังนี้.

ความพอใจ เป็นเหตุแห่งทุกข์

๐๗

-บาลี สทท. ส. ๑๘/๔๐๓/๖๒๗.

“ทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้นแล้วในอดีต
ทุกข์ทั้งหมดนั้น มีฉันทะเป็นมูล มีฉันทะเป็นเหตุ
เพราะว่า ฉันทะ (ความพอใจ) เป็นมูลเหตุแห่งทุกข์

ทุกข์ใด ๆ อันจะเกิดขึ้นในอนาคต
ทุกข์ทั้งหมดนั้น ก็มีฉันทะเป็นมูล มีฉันทะเป็นเหตุ
เพราะว่า ฉันทะ (ความพอใจ) เป็นมูลเหตุแห่งทุกข์

และทุกข์ใด ๆ ที่เกิดขึ้น
ทุกข์ทั้งหมดนั้น ก็มีฉันทะเป็นมูล มีฉันทะเป็นเหตุ
เพราะว่า ฉันทะ (ความพอใจ) เป็นมูลเหตุแห่งทุกข์”.

(ในเนื้อความพระสูตร ทรงชี้ให้เห็นถึงเหตุของทุกข์ในปัจจุบัน ซึ่งก็คือ ฉันทะ เป็นความรู้ที่เห็นกันได้ แล้วจึงได้สรุปให้เห็นไปถึงนัยยะโดยอดีตกับอนาคต)

เมื่อคิดถึงสิ่งใด แสดงว่าพอใจในสิ่งนั้น

๐๘

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๗๘/๑๔๕.

ภิกษุทั้งหลาย !

ถ้าบุคคลย่อมคิดถึงสิ่งใดอยู่ (เจตติ)

ย่อมดำริถึงสิ่งใดอยู่ (ปกปัเปติ)

และย่อมมีจิตฝังลงไปโน้ในสิ่งใดอยู่ (อนุเสติ)

สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณ.

เมื่ออารมณ์ มีอยู่

ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณ ย่อมมี

เมื่อวิญญาณนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญออกงามแล้ว

ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป ย่อมมี

เมื่อความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป มี

ชาติชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย

จึงเกิดขึ้นครบถ้วนต่อไป

ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภพแม้ชั่วขณะดีดนิ้วมือ ก็ยังไม่ร้ายเกียจ

๐๙

-บาลี เอก. อ. ๒๐/๔๖/๒๐๓.

ภิกษุทั้งหลาย !

คุณ แม่นิดเดียว ก็เป็นของมีกลิ่นเหม็น ฉุนได้

ภิกษุทั้งหลาย !

สิ่งที่เรียกว่า ภพ ก็ฉุนนั้นเหมือนกัน

แม้มีประมาณน้อยชั่วลัดนิ้วมือเดียว

ก็ไม่มีคุณอะไรที่พอจะกล่าวได้.

(พระสูตรต่อไป ทรงตรัสถึง มุตร น้ำลาย หนอง โลหิต ด้วยข้อความเดียวกัน)

ตัณหา คือ “เชื้อแห่งการเกิด”

๑๐

-บาลี สฬา. สั. ๑๘/๔๘๕/๘๐๐.

วัจจะ !

เราย่อมบัญญัติความบังเกิดขึ้น

สำหรับสัตว์ที่ยังมีอุปาทานอยู่ (สอุปาทานสูตร)

ไม่ใช่สำหรับสัตว์ที่ไม่มีอุปาทาน

วัจจะ !

เปรียบเหมือน ไฟที่มีเชื้อ ย่อมโพล่งขึ้นได้ (อคฺคิ สอุปาทาโน ชลติ)

ที่ไม่มีเชื้อ ก็โพล่งขึ้นไม่ได้

อุปมานี้ฉันใด อุปไมยก็ฉันนั้น

วัจจะ !

เราย่อมบัญญัติความบังเกิดขึ้น

สำหรับสัตว์ที่ยังมีอุปาทานอยู่

ไม่ใช่สำหรับสัตว์ที่ไม่มีอุปาทาน

“พระโคตมผู้เจริญ !

ถ้าสมัยใด เปลวไฟ ถูกลมพัดหลุดปลิวไปไกล

สมัยนั้น พระโคตมย่อมบัญญัติซึ่งอะไรว่าเป็นเชื้อแก่เปลวไฟนั้น

ถ้าถือว่ามันยังมีเชื้ออยู่ ?”

ว่าจะ ! สมัยใด เปลวไฟ ถูกลมพัดหลุดปลิวไปไกล

เราย่อมบัญญัติเปลวไฟนั้น ว่า มีลมนั้นแหละเป็นเชื้อ

ว่าจะ ! เพราะว่า สมัยนั้น ลมย่อมเป็นเชื้อของเปลวไฟนั้น.

“พระโคตมผู้เจริญ !

ถ้าสมัยใด สัตว์ทอดทิ้งกายนี้ และยังไม่บังเกิดขึ้นด้วยกายอื่น

สมัยนั้น พระโคตมย่อมบัญญัติซึ่งอะไร ว่าเป็นเชื้อแก่สัตว์นั้น

ถ้าถือว่ามันยังมีเชื้ออยู่ ?”

ว่าจะ ! สมัยใด สัตว์ทอดทิ้งกายนี้

และยังไม่บังเกิดขึ้นด้วยกายอื่น

เรากล่าว สัตว์นี้ ว่า มีตัณหานั้นแหละเป็นเชื้อ

เพราะว่า สมัยนั้น ตัณหาย่อมเป็นเชื้อของสัตว์นั้น แล.

เมื่อมีความพอใจ ย่อมมีตัณหา

๑๑

- บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๑๐๒/๑๙๖-๑๙๗.

ภิกษุทั้งหลาย !

เปรียบเหมือนไฟกองใหญ่ พิงลุกโผลงด้วยไม้สับเล่มเกวียนบ้าง
ยี่สิบเล่มเกวียนบ้าง สามสิบเล่มเกวียนบ้าง สี่สิบเล่มเกวียนบ้าง.
บุรุษพึงเติมหญ้าแห้งบ้าง มูลโคแห้งบ้าง ไม้แห้งบ้าง
ลงไปในกลุ่มไฟนั้น ตลอดเวลาที่ควรเติม อยู่เป็นระยะ ๆ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ด้วยอาการ อย่างนี้แล ไฟกองใหญ่
ซึ่งมี เครื่องหล่อเลี้ยง อย่างนั้น
มี เชื้อเพลิง อย่างนั้น
ก็จะพิงลุกโผลง ตลอดกาลยาวนาน

ข้อนี้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อภิกษุเป็นผู้
มีปกติ เห็นโดยความเป็นอัสสาทะ (น่ารักน่ายินดี)
ใน อุปาทานียธรรม (ธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งอุปาทาน) อยู่
ตัณหาย่อมเจริญ อย่างทั่วถึง

เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน

เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ

เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ

เพราะมีชาติเป็นปัจจัย

ชรามรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย

จึงเกิดขึ้นครบถ้วน

ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ตัณหา คือ เครื่องนำไปสู่ภพใหม่ อันเป็นเหตุเกิดทุกข์

๑๒

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๖๘๐/๑๔๙.

ภิกษุทั้งหลาย !

ถ้าบุคคลย่อมนึก ถึงสิ่งใดอยู่ (เจตติ)

ย่อมดำริ ถึงสิ่งใดอยู่ (ปกปัเปติ)

และย่อมมีใจฝังลงไป ในสิ่งใดอยู่ (อนุเสติ)

(อารมฺมณเมตํ โหติ วิญญานสุส จิตฺติยา)

สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาน

(อารมฺมณ สติ ปติฏฺฐา วิญญานสุส โหติ)

เมื่ออารมณ์ มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาน ย่อมมี

(ตสฺมี ปติฏฺฐิตะ วิญญาเณ วิรูปะเห นติ โหติ)

เมื่อวิญญานนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญออกงามแล้ว ย่อมมีการน้อมไป

(นติยา สติ อาคตฺติคฺติ โหติ)

เมื่อมีการน้อมไป ย่อมมีการไปการมา

(อาคตฺติคฺติยา สติ จุตูปปาโต โหติ)

เมื่อมีการไปการมา ย่อมมีการเคลื่อนการบังเกิด

เมื่อมีการเคลื่อนการบังเกิด ชาติชรามรณะ โสกะปริเทวะฯ
จึงเกิดขึ้นครบถ้วน
ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

ถ้าบุคคลย่อมไม่คิดถึงสิ่งใด ย่อมไม่ดำริถึงสิ่งใด
แต่เขายังมีใจไปกลงไปในสิ่งใดอยู่
สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญูณ.

เมื่ออารมณ์ มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญูณย่อมมี
เมื่อวิญญูณนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญออกงามแล้ว ย่อมมีการน้อมไป
เมื่อมีการน้อมไป ย่อมมีการไปการมา
เมื่อมีการไปการมา ย่อมมีการเคลื่อนการบังเกิด
เมื่อมีการเคลื่อนการบังเกิด ชาติชรามรณะ โสกะปริเทวะฯ
จึงเกิดขึ้นครบถ้วน
ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

สิ้นความอยาก ก็สิ้นทุกข์

๑๓

-บาลี อ. ช. ๒๔/๒๐๘/๑๖๑.

นิสฺสิตสฺส จลิตํ

ความหวั่นไหว ย่อมมี แก่บุคคลผู้ยังค้นหาและทวิฏฐิอาศัยแล้ว

อนิสฺสิตสฺส จลิตํ นตฺถิ

ความหวั่นไหว ย่อมไม่มี แก่บุคคลผู้ยังค้นหาและทวิฏฐิไม่อาศัยแล้ว

จลิตเเต อสติ ปสฺสทฺธิ

เมื่อความหวั่นไหว ไม่มี ปัสสัทธิ ย่อมมี

ปสฺสทฺธิยา สติ นติ น โหติ

เมื่อปัสสัทธิ มี ความน้อมไป ย่อมไม่มี

นติยา อสติ อากตฺตคติ น โหติ

เมื่อความน้อมไป ไม่มี การไปและการมา ย่อมไม่มี

อากตฺตคตฺติยา อสติ จุตฺตปาโต น โหติ

เมื่อการไปการมา ไม่มี การเคลื่อนและการบังเกิด ย่อมไม่มี

จุตูปปาเต อสติ เนวิธ น หุรัม อุกยมนุตเร
เมื่อการเคลื่อนและการบังเกิดไม่มี
อะไรๆ ก็ไม่มีในโลกนี้ ไม่มีในโลกอื่น
ไม่มีในระหว่างแห่งโลกทั้งสอง

เอเสวนุโต ทุกขสฺส
นั่นแหละ คือที่สุดแห่งทุกข์ละ.

มีความเพลิน คือมีอุปาทาน ผู้มีอุปาทานย่อมไม่ปรินิพพาน

๑๔

-บาลี ขนฺธ. ส. ๑๗/๑๘/๒๘.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุนั้นย่อมผลิตเพลิน ย่อมพรว้าสรรเสริญ

ย่อมเมามกอยู่ ซึ่งรูป.

เมื่อภิกษุนั้นผลิตเพลิน พรว้าสรรเสริญ เมามกอยู่ ซึ่งรูป

ความเพลิน (นันทิ) ย่อมเกิดขึ้น

ความเพลินใด ในรูป ความเพลินนั้นคืออุปาทาน...

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุนั้นย่อมผลิตเพลิน ย่อมพรว้าสรรเสริญ

ย่อมเมามกอยู่ ซึ่งเวทนา.

เมื่อภิกษุนั้นผลิตเพลิน พรว้าสรรเสริญ เมามกอยู่ ซึ่งเวทนา

ความเพลิน (นันทิ) ย่อมเกิดขึ้น

ความเพลินใด ในเวทนา ความเพลินนั้นคืออุปาทาน...

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุณั้ย่อมเพลิดเพลิน ย่อมพรว้าสรเรริณ

ย่อมเมามกอยู่ ซึ่งสัญญา.

เมื่อภิกษุณั้ย่อมเพลิดเพลิน พรว้าสรเรริณ เมามกอยู่ ซึ่งสัญญา

ความเพลิน (นันทิ) ย่อมเกิดขึ้น

ความเพลินใด ในสัญญา ความเพลินนั้นคืออุปาทาน...

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุณั้ย่อมเพลิดเพลิน ย่อมพรว้าสรเรริณ

ย่อมเมามกอยู่ ซึ่งสังขาร.

เมื่อภิกษุณั้ย่อมเพลิดเพลิน พรว้าสรเรริณ เมามกอยู่ ซึ่งสังขาร

ความเพลิน (นันทิ) ย่อมเกิดขึ้น

ความเพลินใด ในสังขาร ความเพลินนั้นคืออุปาทาน...

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุณั้ย่อมเพลิดเพลิน ย่อมพรว้าสรเรริณ

ย่อมเมามกอยู่ ซึ่งวิญญาณ.

เมื่อภิกษุณั้ย่อมเพลิดเพลิน พรว้าสรเรริณ เมามกอยู่ ซึ่งวิญญาณ

ความเพลิน (นันทิ) ย่อมเกิดขึ้น.

ความเพลินใด ในวิญญาณ ความเพลินนั้นคืออุปาทาน

เพราะอุปาทานของภิกษุ^{นั้น}เป็นปัจจัย จึงมีภพ

เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ

เพราะมีชาติเป็นปัจจัย ชรามรณะ โสกะปริเทวะอุปายาสทั้งหลาย
จึงเกิดขึ้นครบถ้วน

ความเกิดขึ้นแห่งกองทุกข์^{ทั้งสี่}นี้

ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้.

ในอริยมรรคมีองค์ ๘

๑๕

- บาลี มหา. ที่ ๑๐/๓๘๔/๒๙๙.

ภิกษุทั้งหลาย ! สัมมาสังกัปปะ เป็นอย่างไรเล่า ?

(เนกขัมมสงกัปปो)

ความดำริในการออกจากกาม

(อพยพาทสงกัปปो)

ความดำริในการไม่มุงร้าย

(อวิหีตาสงกัปปो)

ความดำริในการไม่เบียดเบียน

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า สัมมาสังกัปปะ.

ภิกษุทั้งหลาย ! สัมมาวายามะ เป็นอย่างไรเล่า

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้

ย่อมทำความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม

ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้

เพื่อจะยังกุศลธรรมอันเป็นบาปที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น

ย่อมทำความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม

ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้

เพื่อละอกุศลอันเป็นบาป ที่เกิดขึ้นแล้ว

ย่อมทำความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม

ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้

เพื่อจะยังกุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น

ย่อมทำความพอใจให้เกิดขึ้น ย่อมพยายาม

ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้

เพื่อความตั้งอยู่ ความไม่เลอะเลือน

ความงอกงามยิ่งขึ้น ความไพบูลย์ ความเจริญ

ความเต็มรอบ แห่งกุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! อันนี้เรากล่าวว่า สัมมาวายามะ.

ทรงตรัสว่า

“เป็นเรื่องเร่งด่วนที่ต้องเร่งกระทำ”

๑๖

-บาลี ทสก. อ. ๒๔/๙๗/๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย !

ถ้าภิกษุไม่เป็นผู้ฉลาดในวาระจิตของผู้อื่นไซ้ เมื่อเป็นเช่นนั้น
เธอพึงทำความสำเหนียกว่า “เราจักเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตแห่งตน”
ดังนี้เถิด.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุเป็นผู้ฉลาดในวาระจิตแห่งตน เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

เปรียบเหมือนชายหนุ่มหญิงสาว ที่ชอบแต่งตัว

ส่องดูเงาหน้าของตนที่แว่นส่องหน้า

หรือที่ภาชนะน้ำอันบริสุทธิ์หมดจดใสสะอาด

ถ้าเห็นรูสีหรือต่อมที่หน้า ก็พยายามนำรูสีหรือต่อมนั้นออกเสีย

ถ้าไม่เห็นรูสีหรือต่อม ก็ยินดีพอใจว่าเป็นลาภหนอ บริสุทธิ์ดีแล้วหนอ

ข้อนี้ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย ! การพิจารณาของภิกษุ ก็ฉันนั้นเหมือนกัน คือ
จะมีอุปการะมากในกุศลธรรมทั้งหลายในเมื่อเธอพิจารณาว่า

“เรามีชีวิตอยู่โดยมาก โดยมีภิชณา หรือไม่มีภิชณา

เรามีชีวิตอยู่โดยมาก โดยมีจิตพยาบาท หรือไม่มีจิตพยาบาท

เรามีชีวิตอยู่โดยมาก โดยมีถีนมิทธะกลุ่มมรุมอยู่

หรือปราศจากถีนมิทธะ

เรามีชีวิตอยู่โดยมาก โดยมีความฟุ้งซ่าน หรือไม่ฟุ้งซ่าน

เรามีชีวิตอยู่โดยมาก โดยมีวิจิกิจฉา หรือหมดวิจิกิจฉา

เรามีชีวิตอยู่โดยมาก โดยเป็นผู้มักโกรธ หรือไม่มักโกรธ

เรามีชีวิตอยู่โดยมาก โดยมีจิตเศร้าหมอง หรือไม่มีจิตเศร้าหมอง

เรามีชีวิตอยู่โดยมาก โดยมีกายอันเครียดครัดในการปฏิบัติธรรม

หรือมีกายไม่เครียดครัด

เรามีชีวิตอยู่โดยมาก โดยเป็นผู้เกียจคร้าน

หรือเป็นผู้ปลารวความเพียร

เรามีชีวิตอยู่โดยมาก โดยมีจิตตั้งมั่น หรือไม่มีจิตตั้งมั่น” ดังนี้

ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้สึกว่า

“เราอยู่โดยมาก โดยความเป็นผู้มากด้วยอภิชณา มีจิตพยาบาท

ถีนมิทธะกลุ่มมรุม ฟุ้งซ่าน มีวิจิกิจฉา มักโกรธ มีจิตเศร้าหมอง

มีกายเครียดครัด เกียจคร้าน มีจิตไม่ตั้งมั่น” ดังนี้แล้ว

ภิกษุ นั้น พึงกระทำซึ่งฉันทะ (ความพอใจ) วายามะ (ความพยายาม)
อุสสาหะ อุสโสฬหี (ความขะมักเขม้น) อปปฏิวานี (ความไม่ถอยหลัง)
สติและสัมปชัญญะ อย่างแรงกล้า

เพื่อละเสียซึ่งธรรมอันเป็นบาปอกุศลเหล่านั้น

เช่นเดียวกับ บุคคลผู้มึนเสื้อผ้าหรือศีรษะอันไฟลุกโผลงแล้ว จะพึงกระทำ
ฉันทะ วายามะ อุสสาหะ อุสโสฬหี อปปฏิวานี
สติและสัมปชัญญะอันแรงกล้า

เพื่อจะดับไฟที่เสื้อผ้าหรือที่ศีรษะนั้นเสีย ฉันทะก็ฉันทะนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ถ้าภิกษุพิจารณาอยู่ รู้สึกว่า

“เราอยู่โดยมาก โดยความเป็นผู้ไม่มีอภิขณา ไม่มีจิตพยายาม
ไม่มีถีนมิทธะกลุ่มรุม ไม่ฟุ้งซ่าน หมดวิจิกิจจา ไม่มักโกรธ
มีจิตไม่เศร้าหมอง มีกายไม่เครียดครัด

ปรารภความเพียร มีจิตตั้งมั่น” ดังนี้แล้ว

ภิกษุ นั้น พึงตั้งอยู่ในกุศลธรรมเหล่านั้นแหละ

แล้วประกอบโยคกรรม เพื่อความสิ้นอาสวะทั้งหลายให้ยิ่งขึ้นไป.

ต้องเพียรละความเพลิน ในทุก ๆ อิริยาบถ

๑๗

-บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๑๗/๑๑.

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อภิกษูกำลังเดินอยู่
ถ้าเกิดครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในกาม (กามวิตก)
หรือ ครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในทางเดือดแค้น (พยาบาทวิตก)
หรือ ครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในทางทำผู้อื่นให้ลำบากเปล่า ๆ
(วิหิงสาวิตก) ขึ้นมา
และภิกษุก็ ไม่รับเอาความครุ่นคิดนั้นไว้
สละทิ้งไป ถ่ายถอนออก ทำให้สิ้นสุดลงไปจนไม่มีเหลือ
ภิกษุที่เป็นเช่นนี้ แม้กำลังเดินอยู่ ก็เรียกว่า
เป็นผู้ทำความเพียรเผากิเลส รู้สึกกลัวต่อสิ่งลามก
เป็นคนปรารถนาความเพียร อุทิศตนในการเผากิเลส อยู่เนื่องนิจ.

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อภิกษูกำลังยืนอยู่
ถ้าเกิดครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในกาม
หรือ ครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในทางเดือดแค้น
หรือ ครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในทางทำผู้อื่นให้ลำบากเปล่า ๆ ขึ้นมา
และภิกษุก็ ไม่รับเอาความครุ่นคิดนั้นไว้
สละทิ้งไป ถ่ายถอนออก ทำให้สิ้นสุดลงไปจนไม่มีเหลือ
ภิกษุที่เป็นเช่นนี้ แม้กำลังยืนอยู่ ก็เรียกว่า
เป็นผู้ทำความเพียรเผากิเลส รู้สึกกลัวต่อสิ่งลามก
เป็นคนปรารถนาความเพียร อุทิศตนในการเผากิเลสอยู่เนื่องนิจ.

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อภิกษุกำลังนั่งอยู่
ถ้าเกิดครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในกาม
หรือ ครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในทางเดือดแค้น
หรือ ครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในทางทำผู้อื่นให้ลำบากเปล่า ๆ ขึ้นมา
และภิกษุก็ ไม่รับเอาความครุ่นคิดนั้นไว้
สละทิ้งไป ถ่ายถอนออก ทำให้สิ้นสุดลงไปจนไม่มีเหลือ
ภิกษุที่เป็นเช่นนี้ แม้กำลังนั่งอยู่ ก็เรียกว่า
เป็นผู้ทำความเพียรเผากิเลส รู้สึกกลัวต่อสิ่งลามก
เป็นคนปรารถนาความเพียร อุทิศตนในการเผากิเลสอยู่เนื่องนิจ.

ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อภิกษุกำลังนอนอยู่
ถ้าเกิดครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในกาม
หรือ ครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในทางเดือดแค้น
หรือ ครุ่นคิดด้วยความครุ่นคิดในทางทำผู้อื่นให้ลำบากเปล่า ๆ ขึ้นมา
และภิกษุก็ ไม่รับเอาความครุ่นคิดนั้นไว้
สละทิ้งไป ถ่ายถอนออก ทำให้สิ้นสุดลงไปจนไม่มีเหลือ
ภิกษุที่เป็นเช่นนี้ แม้กำลังนอนอยู่ ก็เรียกว่า
เป็นผู้ทำความเพียรเผากิเลส รู้สึกกลัวต่อสิ่งลามก
เป็นคนปรารถนาความเพียร อุทิศตนในการเผากิเลสอยู่เนื่องนิจแล.

ความเพียร ๔ ประเภท (นัยที่ ๑)

๑๘

-บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๙๖/๖๙.

ภิกษุทั้งหลาย! ปธานสี่อย่างเหล่านี้ มีอยู่.
 สี่อย่าง อย่างไรเล่า? สี่อย่าง คือ
 สังวรปธาน (เพียรระวัง) ปหานปธาน (เพียรละ)
 ภาวนापธาน (เพียรบำเพ็ญ) อนรักขนาปธาน (เพียรตามรักษาไว้)

ภิกษุทั้งหลาย! สังวรปธาน เป็นอย่างไรเล่า?
 ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมทำความพอใจให้เกิดขึ้น
 ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ปรคองจิต ตั้งจิตไว้
 เพื่อจะยังอกุศลธรรมอันเป็นบาปที่ยังไม่เกิด ไม่ให้เกิดขึ้น
 ภิกษุทั้งหลาย! นี้เรียกว่า สังวรปธาน.

ภิกษุทั้งหลาย! ปหานปธาน เป็นอย่างไรเล่า?
 ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมทำความพอใจให้เกิดขึ้น
 ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ปรคองจิต ตั้งจิตไว้
 เพื่อจะละอกุศลธรรมอันเป็นบาปที่บังเกิดขึ้นแล้ว
 ภิกษุทั้งหลาย! นี้เรียกว่า ปหานปธาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภาวนาปธาน เป็นอย่างไรเล่า ?
ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมทำความพอใจให้เกิดขึ้น
ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้
เพื่อยังกุศลธรรมทั้งหลายที่ยังไม่เกิด ให้เกิดขึ้น
ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า ภาวนาปธาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! อนุรักษนาปธาน เป็นอย่างไรเล่า ?
ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้ ย่อมทำความพอใจให้เกิดขึ้น
ย่อมพยายาม ปรารภความเพียร ประคองจิต ตั้งจิตไว้
เพื่อความตั้งอยู่ ความไม่เลอะเลือน
ความงอกงามยิ่งขึ้น ความไพบูลย์ ความเจริญ
ความเต็มรอบ แห่งกุศลธรรมทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นแล้ว
ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรียกว่า อนุรักษนาปธาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! เหล่านี้แล ปธานสี่อย่าง

ความเพียร ๔ ประเภท (นัยที่ ๒)

๑๙

-บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๒๐/๑๔.

ภิกษุทั้งหลาย! ปธานสี่อย่างเหล่านี้ มีอยู่.
 สี่อย่าง อย่างไรเล่า? สี่อย่าง คือ
 สังวรปธาน ปหานปธาน ภวนาปธาน ออนุรักษนาปธาน.

ภิกษุทั้งหลาย! สังวรปธาน เป็นอย่างไรเล่า?
 ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในกรณีนี้ เห็นรูปด้วยตาแล้ว
 ไม่เป็นผู้ถือเอาในลักษณะที่เป็นการรวบถือเอาทั้งหมด
 ไม่เป็นผู้ถือเอาในลักษณะที่เป็นการถือเอาโดยแยกเป็นส่วน ๆ

อกุศลธรรมอันเป็นบาป คือ อภิชณาและโทมนัส
 จะพึงไหลไปตามบุคคลผู้ไม่สำรวมอยู่
 ซึ่งอินทรีย์อันเป็นต้นเหตุคือตา ใด
 เธอย่อมปฏิบัติเพื่อสำรวมซึ่งอินทรีย์นั้น
 ย่อมรักษามโนอินทรีย์คือตา ย่อมถึงการสำรวมในอินทรีย์คือตา
 (ในกรณีแห่งอินทรีย์คือหู อินทรีย์คือจมูก อินทรีย์คือลิ้น
 อินทรีย์คือกาย อินทรีย์คือใจ ก็มีข้อความที่ได้ตรัสไว้ทำนองเดียวกัน)
 ภิกษุทั้งหลาย! นี้เรากล่าวว่า สังวรปธาน.

ภิกษุทั้งหลาย! ปหานปธาน เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในกรณีนี้

ไม่รับเอาไว้ สละทิ้งไปถ่ายถอนออก

ทำให้สิ้นสุดเสีย ทำให้ถึงความไม่มี

ซึ่งกามวิตก ที่เกิดขึ้นแล้ว...

ซึ่งพยาบาทวิตก ที่เกิดขึ้นแล้ว...

ซึ่งวิหิงสาวิตก ที่เกิดขึ้นแล้ว...

ซึ่งอกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย ที่บังเกิดขึ้นแล้วๆ

ภิกษุทั้งหลาย! นี่เรากล่าวว่า ปหานปธาน.

ภิกษุทั้งหลาย! ภวานาปธาน เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุในกรณีนี้

ย่อมเจริญซึ่ง สติสัมโพชฌงค์... ซึ่งธัมมวิจยสัมโพชฌงค์...

ซึ่งวิริยสัมโพชฌงค์... ซึ่งปิติสัมโพชฌงค์... ซึ่งปัสสัทธิสัมโพชฌงค์...

ซึ่งสมาธิสัมโพชฌงค์... ซึ่งอุเบกขาสัมโพชฌงค์ อัน (แต่ละอย่างๆ)

อาศัยวิเวก อาศัยวิราคะ อาศัยนิโรธ น้อมไปเพื่อโอสถาคะ

ภิกษุทั้งหลาย! นี่เรากล่าวว่า ภวานาปธาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! อนุรักษนาปธาน เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้

ย่อมตามรักษาซึ่งสมาธินิมิตอันเจริญ ที่เกิดขึ้นแล้ว คือ

อภฺฐิกสัญญา ปุพฺพกสัญญา วินีลกสัญญา

วิปฺพพกสัญญา วิจฺฉิทกสัญญา อุทฺธมตกสัญญา

ภิกษุทั้งหลาย ! นี่เราเรียกว่า อนุรักษนาปธาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ปธานสี่อย่างเหล่านี้ แล.

จิตที่เพื่อกับอารมณ์
ละได้ด้วยการมีอินทรีย์สังวร
(การสำรวมอินทรีย์)

เมื่อมีสติ ความเพลिनย่อมดับ

๒๐

-บาลี ม. ม. ๑๒/๔๓๔/๔๕๘.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุนั้น เห็นรูปด้วยตาแล้ว

ย่อมไม่กำหนดยินดี ในรูป อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความรัก

ย่อมไม่ขัดเคือง ในรูป อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความเกลียดชัง...

ภิกษุนั้น ได้ยินเสียงด้วยหูแล้ว

ย่อมไม่กำหนดยินดี ในเสียง อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความรัก

ย่อมไม่ขัดเคือง ในเสียง อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความเกลียดชัง...

ภิกษุนั้น รู้สีกกลิ่นด้วยจมูกแล้ว

ย่อมไม่กำหนดยินดี ในกลิ่น อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความรัก

ย่อมไม่ขัดเคือง ในกลิ่น อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความเกลียดชัง...

ภิกษุนั้น ลิ้มรสด้วยลิ้นแล้ว

ย่อมไม่กำหนดยินดี ในรส อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความรัก

ย่อมไม่ขัดเคือง ในรส อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความเกลียดชัง...

ภิกษุ นั้น ถูกต้องสัมผัสด้วยกายแล้ว
ยอมไม่กำหนดยินดี ในสัมผัสทางกาย
อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความรัก
ยอมไม่ขัดเคือง ในสัมผัสทางกาย
อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความเกลียดชัง...

ภิกษุ นั้น รู้แจ้งธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว
ยอมไม่กำหนดยินดี ในธรรมารมณ์
อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความรัก
ยอมไม่ขัดเคือง ในธรรมารมณ์
อันมีลักษณะเป็นที่ตั้งแห่งความเกลียดชัง

เป็นผู้อยู่ด้วยสติเป็นไปในกายอันตนเข้าไปตั้งไว้แล้ว
มีจิตหาประมาณมิได้ด้วย
ยอมรู้ชัดตามที่เป็นจริงซึ่งเจโตวิมุตติ ปัญญาวิมุตติ
อันเป็นที่ดับโดยไม่เหลือแห่งธรรมอันเป็นบาปอกุศลทั้งหลายด้วย

ภิกษุ นั้น เป็นผู้ละเสียได้แล้ว ซึ่งความยินดี และความยินร้ายอย่างนี้แล้ว
ส่วยเวทนาใด ๆ อันเป็นสุขก็ตาม เป็นทุกข์ก็ตาม
มิใช่ทุกข์มิใช่สุขก็ตาม
ย่อมไม่เพลิดเพลिन ไม่พรั่สรรเสริญ ไม่เมาหมกอยู่ในเวทนานั้น ๆ
เมื่อภิกษุ นั้น ไม่เพลิดเพลिन ไม่พรั่สรรเสริญ
ไม่เมาหมกอยู่ในเวทนานั้น ๆ
นันทิ (ความเพลिन) ในเวทนาทั้งหลายเหล่านั้น ย่อมดับไป

เพราะความดับแห่งนันทิของภิกษุ นั้น จึงมีความดับแห่งอุปาทาน
เพราะมีความดับแห่งอุปาทาน จึงมีความดับแห่งภพ
เพราะมีความดับแห่งภพ จึงมีความดับแห่งชาติ
เพราะมีความดับแห่งชาตินั้นแล ชรามรณะ โสกะปริเทวะฯ จึงดับสิ้น
ความดับลงแห่งกองทุกข์ทั้งสิ้นนี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้.

กายคตาสติ มีความสำคัญต่ออินทริยสังวร

๒๑

-ปาฐิ สัปปา. ส. ๑๘/๒๔๖, ๒๔๘/๓๔๘, ๓๕๐.

ลักษณะของผู้ไม่ตั้งใจในกายคตาสติ (จิตที่ไม่มีเสาหลัก)

ภิกษุทั้งหลาย !

เปรียบเหมือนบุรุษจับสัตว์หกชนิด อันมีที่อยู่อาศัยต่างกัน

มีที่เกี่ยวหากินต่างกัน มาผูกรวมกันด้วยเชือกอันมั่นคง

คือ เขาจับงู มาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่ง

จับจระเข้...จับนก...จับสุนัขบ้าน...จับสุนัขจิ้งจอก...

จับลิง มาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่ง ๆ

แล้วผูกรวมเข้าด้วยกัน เป็นปมเดียวในท่ามกลาง ปล่อยแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย !

ครั้งนั้น สัตว์เหล่านั้นทั้งหกชนิด มีที่อาศัยและที่เกี่ยวต่าง ๆ กัน

ก็ยื้อแย่งจุดติดกัน เพื่อจะไปสู่ที่อาศัยที่เกี่ยวของตน ๆ

งูจะเข้าจอมปลวก จระเข้จะลงน้ำ นกจะบินขึ้นไปในอากาศ

สุนัขจะเข้าบ้าน สุนัขจิ้งจอกจะไปป่าช้า ลิงก็จะไปป่า.

ครั้นเหนื่อยล้ากันทั้งหกสัตว์แล้ว สัตว์ใดมีกำลังกว่า
สัตว์นอกนั้นก็ต้องถูกลากติดตามไป ตามอำนาจของสัตว์นั้น

ข้อนี้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุใดไม่อบรมทำให้มากในกายคตาสติแล้ว

ตา ก็จะจุดเอาภิกษุนั้นไปหารูปที่น่าพอใจ

รูปที่ไม่น่าพอใจก็กลายเป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะแยง

หู ก็จะจุดเอาภิกษุนั้นไปหาเสียงที่น่าฟัง

เสียงที่ไม่น่าฟังก็กลายเป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะแยง

จมูก ก็จะจุดเอาภิกษุนั้นไปหากลิ่นที่น่าสุดดม

กลิ่นที่ไม่น่าสุดดมก็กลายเป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะแยง

ลิ้น ก็จะจุดเอาภิกษุนั้นไปหารสที่ชอบใจ

รสที่ไม่ชอบใจก็กลายเป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะแยง

กาย ก็จะจุดเอาภิกษุนั้นไปหาสัมผัสที่ยั่ววนใจ

สัมผัสที่ไม่ยั่ววนใจก็กลายเป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะแยง

และใจ ก็จะจุดเอาภิกษุนั้นไปหาธรรมารมณ์ที่ถูกต้อง

ธรรมารมณ์ที่ไม่ถูกต้องก็กลายเป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะแยง

ข้อนี้ก็ฉันนั้นเหมือนกัน

ลักษณะของผู้ตั้งจิตในกายคตาสติ (จิตที่มีเสาสลักมันคง)

ภิกษุทั้งหลาย !

เปรียบเหมือนบุรุษจับสัตว์หกชนิด อันมีที่อยู่อาศัยต่างกัน
มีที่เหยี่ยวหากินต่างกัน มาผูกรวมกันด้วยเชือกอันมันคง
คือ เขาจับมาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่ง
จับจะเข้...จับนก...จับสุนัขบ้าน...จับสุนัขจิ้งจอก...
และจับลิงมาผูกด้วยเชือกเหนียวเส้นหนึ่ง ๆ
ครั้นแล้ว นำไปผูกไว้กับเสาเขื่อน หรือเสาหลักอีกต่อหนึ่ง

ภิกษุทั้งหลาย !

ครั้งนั้น สัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้น มีที่อาศัยและที่เหยี่ยวต่าง ๆ กัน
ก็ยื้อแย่งจุดติงกัน เพื่อจะไปสู่ที่อาศัยที่เหยี่ยวของตน ๆ
งูจะเข้าจอมปลวก จะเข้จะลงน้ำ นกจะบินขึ้นไปในอากาศ
สุนัขจะเข้าบ้าน สุนัขจิ้งจอกจะไปป่าช้า ลิงก็จะไปป่า

ภิกษุทั้งหลาย !

ในกาลใดแล ความเป็นไปภายในของสัตว์ทั้งหกชนิดเหล่านั้น
มีแต่ความเมื่อยล้าแล้ว ในกาลนั้น มันทั้งหลายก็จะพึงเข้าไป
ยืนเจ้า นั่งเจ้า นอนเจ้า อยู่ข้างเสาเขื่อนหรือเสาหลักนั่นเอง

ข้อนี้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุใดได้อบรมทำให้มากในกายคตาสติแล้ว

ตา ก็จะไม่จุตเอาภิกษุนั้นไปหารูปที่น่าพอใจ

รูปที่ไม่น่าพอใจ ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง

หู ก็จะไม่จุตเอาภิกษุนั้นไปหาเสียงที่น่าฟัง

เสียงที่ไม่น่าฟัง ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง

จมูก ก็จะไม่จุตเอาภิกษุนั้นไปหากลิ่นที่น่าสุดดม

กลิ่นที่ไม่น่าสุดดม ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง

ลิ้น ก็จะไม่จุตเอาภิกษุนั้นไปหารสที่ชอบใจ

รสที่ไม่ชอบใจ ก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง

กาย ก็จะไม่จุตเอาภิกษุนั้นไปหาสัมผัสที่ยั่ววนใจ

สัมผัสที่ไม่ยั่ววนใจก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง

และใจ ก็จะไม่จุตเอาภิกษุนั้นไปหาธรรมารมณ์ที่ถูกต้อง

ธรรมารมณ์ที่ไม่ถูกต้องก็ไม่เป็นสิ่งที่เธอรู้สึกอึดอัดขะเขยง

ข้อนี้ก็จั้นนั้นเหมือนกัน. ภิกษุทั้งหลาย !

คำว่า “เสาเชื่อน หรือเสาหลัก” นี้

เป็นคำเรียกแทนชื่อแห่ง กายคตาสติ

ภิกษุทั้งหลาย !

เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลายพึงสำเหนียกใจไว้ว่า

“กายคตาสติของเราทั้งหลาย

จักเป็นสิ่งที่เราอบรม กระทำให้มาก

กระทำให้เป็นยานเครื่องนำไป กระทำให้เป็นของที่อาศัยได้

เพียรตั้งไว้เนื่องๆ เพียรเสริมสร้างโดยรอบคอบ

เพียรปรารภสมาเสมอด้วยดี” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ด้วยอาการอย่างนี้แล.

อินทริยสังวร

ปิดกั้นการเกิดขึ้นแห่งบาปอกุศล

๒๒

- บาลี สฬา. ส. ๑๘/๒๒๒/๓๒๐.

ภิกษุทั้งหลาย !

เรื่องเคยมีมาแต่ก่อน เตาตัวหนึ่ง เที่ยวหากินตามริมลำธารในตอนเย็น
สุนัขจิ้งจอกตัวหนึ่ง ก็เที่ยวหากินตามริมลำธารในตอนเย็นเช่นเดียวกัน.

เตาตัวนี้ได้เห็นสุนัขจิ้งจอกซึ่งเที่ยวหากินแต่ไกล
ครั้นแล้ว จึงหวดอวัยวะทั้งหลาย มีศีรษะเป็นที่ห้า
เข้าในกระตอกของตนเสีย เป็นผู้ขวนขวายน้อยนิงอยู่.

แม้สุนัขจิ้งจอกก็ได้เห็นเตาตัวที่เที่ยวหากินนั้นแต่ไกลเหมือนกัน
ครั้นแล้ว จึงเดินตรงเข้าไปที่เตา คอยช่องอยู่ว่า
“เมื่อไรหนอ เตาจักไผ่ล่ออวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งออก
ในบรรดาอวัยวะทั้งหลาย มีศีรษะเป็นที่ห้า
แล้วจักกัดอวัยวะส่วนนั้นคร่าเอาออกมากินเสีย” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ตลอดเวลาที่เตาไม่ไผ่ล่ออวัยวะออกมา
สุนัขจิ้งจอกก็ไม่ได้โอกาส ต้องหลีกไปเอง

ภิกษุทั้งหลาย! ฉันใดก็ฉันนั้น มารผู้ใจบาป
ก็คอยช่อง ต่อพวกเธอทั้งหลายติดต่อไม่ขาดระยะอยู่เหมือนกันว่า
“ถ้าอย่างไร เราคงได้ช่อง ไม่ทางตา ก็ทางหู หรือทางจมูก
หรือทางลิ้น หรือทางกาย หรือทางใจ” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย! เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้
พวกเธอทั้งหลาย จงเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรียทั้งหลายอยู่เถิด

ได้เห็นรูปด้วยตา ได้ฟังเสียงด้วยหู ได้ดมกลิ่นด้วยจมูก
ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น ได้สัมผัสผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย
หรือได้รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว
จงอย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็นการรวบถือทั้งหมด
อย่าได้ถือเอาโดยลักษณะที่เป็นการแยกถือเป็นส่วน ๆ เลย

สิ่งที่เป็นบาปอกุศลคือ อภิชฌาและโทมนัส จะพึงไหลไปตามบุคคล
ผู้ไม่สำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
เพราะการไม่สำรวมอินทรียเหล่านี้เป็นเหตุ.
พวกเธอทั้งหลายจงปฏิบัติเพื่อการปิดกั้นอินทรียนั้นไว้
พวกเธอทั้งหลายจงรักษา และถึงความสำรวม
ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ เถิด.

ภิกษุทั้งหลาย !

ในกาลใด พวกเธอทั้งหลาย

จักเป็นผู้ค้ำครองทวารในอินทรีทั้งหลายอยู่

ในกาลนั้น มารผู้โง่เขลา

จักไม่ได้ช่องแม่จากพวกเธอทั้งหลาย และจักต้องหลีกไปเอง
เหมือนสุนัขจิ้งจอกไม่ได้ช่องจากเต่าก็หลีกไปเอง ฉะนั้น.

“เต่า หดอวัยวะไว้ในกระดอง ฉันท

ภิกษุ พึงตั้งมโนวิตก (ความตรัสรู้ทางใจ) ไว้ในกระดอง ฉันท

เป็นผู้ที่ตณหาและทิฏฐิไม่อิงอาศัยได้

ไม่เบียดเบียนผู้อื่น

ไม่กล่าวร้ายต่อใครทั้งหมด

เป็นผู้ดับสนิทแล้ว” ดังนี้แล.

ความสำคัญแห่งอินทรียสังวร

อินทริยสังวร เป็นเหตุให้ ได้มาซึ่งวิมุตติญาณทัสสนะ

๒๓

- บาลี ญก. อ. ๒๒/๔๐๒/๓๒๑.

ภิกษุทั้งหลาย !

เปรียบเหมือนต้นไม้ เมื่อสมบูรณ์ด้วยกิ่งและใบแล้ว
สะเก็ดเปลือกนอก ก็บริบูรณ์ เปลือกชั้นใน ก็บริบูรณ์
กระพี้ ก็บริบูรณ์ แก่น ก็บริบูรณ์ นี่ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย !

เมื่ออินทริยสังวร มีอยู่ ศีล ก็ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย
เมื่อ ศีล มีอยู่ สัมมาสมาธิ ก็ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย
เมื่อ สัมมาสมาธิ มีอยู่ ยถาภูตญาณทัสสนะ ก็ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย
เมื่อ ยถาภูตญาณทัสสนะ มีอยู่ นิพพิทาวีระ ก็ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย
เมื่อ นิพพิทาวีระ มีอยู่ วิมุตติญาณทัสสนะ ก็ถึงพร้อมด้วยอุปนิสัย
ฉันนั้น เหมือนกันแล.

ผู้ไม่สำรวมอินทรีย์คือผู้ประมาท ผู้สำรวมอินทรีย์คือผู้ไม่ประมาท

๒๔

-บาลี สฬา. ส. ๑๘/๙๗/๑๔๓-๔.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุเป็นผู้มีปกติอยู่ด้วยความประมาท เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อภิกษุไม่สำรวมระวัง ซึ่งอินทรีย์คือตาอยู่
จิตย่อมเกลือกกลิ้งในรูปทั้งหลายอันเป็นวิสัยแห่งการรู้สึกด้วยตา

เมื่อภิกษุนั้นมีจิตเกลือกกลิ้งแล้ว ปราโมทย์ ย่อมไม่มี

เมื่อ ปราโมทย์ ไม่มี ปิติ ก็ไม่มี

เมื่อ ปิติ ไม่มี ปัสสัทธิ ก็ไม่มี

เมื่อ ปัสสัทธิ ไม่มี ภิกษุนั้นย่อมอยู่เป็นทุกข์

เมื่อ มีทุกข์ จิตย่อมไม่ตั้งมั่น

เมื่อ จิตไม่ตั้งมั่น ธรรมทั้งหลายย่อมไม่ปรากฏ

เพราะธรรมทั้งหลายไม่ปรากฏ

ภิกษุนั้น ย่อมถึงซึ่งการถูกนับว่า

เป็นผู้มีปกติอยู่ด้วยความประมาท โดยแท้.

(ในกรณีแห่งอินทรีย์ คือ หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ก็มีนัยยะอย่างเดียวกัน)

ภิกษุทั้งหลาย !

อย่างนี้แล ภิกษุเป็นผู้มีปกติอยู่ด้วยความประมาท.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุเป็นผู้มีปกติอยู่ด้วยความไม่ประมาท เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

เมื่อภิกษุสำรวมระวัง ซึ่งอินทรียคือตาอยู่
จิตย่อมไม่แก้ออกกลัว ในรูปทั้งหลายอันเป็นวิสัยแห่งการรู้สึกด้วยตา
เมื่อภิกษุนั้น ไม่มีจิตแก้ออกกลัวแล้ว ปราโมทย์ ย่อมเกิด
เมื่อ ปราโมทย์ แล้ว ปิติ ย่อมเกิด
เมื่อใจมี ปิติ ปัสสัทธิ ย่อมมี
เมื่อมี ปัสสัทธิ ภิกษุนั้น ย่อมอยู่เป็นสุข
เมื่อ มีสุข จิตย่อมตั้งมั่น
เมื่อ จิตตั้งมั่น แล้ว ธรรมทั้งหลายย่อมปรากฏ
เพราะธรรมทั้งหลายย่อมปรากฏ
ภิกษุนั้น ย่อมถึงซึ่งการถูกนับว่า
เป็นผู้มีปกติอยู่ด้วยความไม่ประมาท โดยแท้.

(ในกรณีแห่งอินทรีย คือ หู จมูก ลิ้น กาย และใจ ก็มีนัยยะอย่างเดียวกัน)

ภิกษุทั้งหลาย !

อย่างนี้แล ภิกษุเป็นผู้มีปกติอยู่ด้วยความไม่ประมาท.

ความไม่ประมาท เป็นยอดแห่งกุศลธรรม

๒๕

- บาลี มหาวาร. ส. ๑๗/๖๒-๖๗/๒๔๕-๒๖๓.

ภิกษุทั้งหลาย !

สัตว์ทั้งหลายที่ไม่มีเท้า มีสองเท้า มีมากเทาก็ดี

มีรูป ไม่มีรูป มีสัญญา ไม่มีสัญญา

มีสัญญาก็หามิได้ไม่มีสัญญาก็หามิได้ก็ดี มีประมาณเท่าใด

ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ

ย่อมปรากฏว่าเลิศกว่าบรรดาสัตว์เหล่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย !

กุศลธรรมเหล่าใดเหล่าหนึ่งบรรดามี

กุศลธรรมทั้งหลายทั้งปวงนั้น

มีความไม่ประมาทเป็นมูล มีความไม่ประมาทเป็นที่ประชุมลง.

ความไม่ประมาท ย่อมปรากฏว่าเป็นเลิศ

กว่าบรรดากุศลธรรมเหล่านั้น ฉันทิเกกัณฺณัน.

ภิกษุทั้งหลาย !

ข้อนี้เป็นสิ่งที่ภิกษุผู้ไม่ประมาทพึงหวังได้ คือ

เธอจักเจริญ กระทำให้มากซึ่งอริยมรรคมีองค์ ๘.

(การที่ความไม่ประมาทเป็นยอดแห่งกุศลธรรมทั้งปวง
ในสูตรนี้ ทรงอุปมาด้วยพระตถาคตเป็นสัตว์เลิศกว่าสัตว์ทั้งปวง.
ส่วนในสูตรอื่นอีกมากแห่ง

ทรงอุปมาด้วย รอยเท้าช้างเลิศคือใหญ่กว่ารอยเท้าสัตว์ทั้งหลาย
ทรงอุปมาด้วย ยอดเรือนเลิศคืออยู่เหนือไมโครงเรือนทั้งหลาย
ทรงอุปมาด้วย รากไม้โกฏฐานสาริยะ เลิศกว่ารากไม้หอมทั้งหลาย
ทรงอุปมาด้วย แก่นจันทร์แดง เลิศกว่าไม้แก่นหอมทั้งหลาย
ทรงอุปมาด้วย ดอกวัสสิกะ (มะลิ) เลิศกว่าดอกไม้หอมทั้งหลาย
ทรงอุปมาด้วย ราชจักรพรรดิ เลิศกว่าพระราชาเมืองขึ้นเมืองออกทั้งหลาย
ทรงอุปมาด้วย แสงจันทร์ เลิศคือรุ่งเรืองกว่าแสงดาวทั้งหลาย
ทรงอุปมาด้วย แสงอาทิตย์ภายหลังฝนตกไม่มีเมฆในฤดูสารท แจ่มใสกว่า
ทรงอุปมาด้วย ผักกาสี เลิศกว่าบรรดาผ้าทอดด้วยเส้นด้ายทั้งหลาย)

ผู้มีอินทรีย์สังวร

จึงสามารถเจริญสติปัฏฐานทั้ง ๔ ได้ ๒๖

-บาลี ญก. อ. ๒๒/๒๕๐/๓๘๘.

ภิกษุทั้งหลาย! บุคคลอาจเพื่อเป็นผู้มีปกติตามเห็นภายในกายอยู่ เพราะเขาละธรรมหกอย่าง. หกอย่าง อย่างไรเล่า? หกอย่าง คือ

ความเป็นผู้ยินดีในการงาน

ความเป็นผู้ยินดีในการคุยฟุ้ง

ความเป็นผู้ยินดีในการหลับ

ความเป็นผู้ยินดีในการคลุกคลีกันเป็นหมู่

ความเป็นผู้ไม่คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย

ความเป็นผู้ไม่รู้ประมาณในการบริโภค.

ภิกษุทั้งหลาย! เพราะละธรรมหกอย่างเหล่านี้แล

บุคคลจึงเป็นผู้อาจเพื่อเป็นผู้มีปกติตามเห็นภายในกายอยู่.

(ผู้อาจเป็นผู้มีปกติตามเห็นภายในกายในภายใน-ในภายนอก-ในภายในและภายนอก และผู้อาจเป็นผู้มีปกติตามเห็นเวทนาในเวทนา-ตามเห็นจิตในจิต-ตามเห็นธรรมในธรรม ล้วนแต่มีข้อความที่ตรงตรัสไว้อย่างเดียวกัน)

อาสวะบางส่วนสามารถละได้ ด้วยการสำรวม

๒๗

-บาลี ม. ๑๒/๑๖/๑๓.

ภิกษุทั้งหลาย !

อาสวะทั้งหลาย ส่วนที่จะพึงละเสียด้วยการสำรวม เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้

พิจารณาโดยแยบคายแล้วเป็นผู้สำรวมด้วยการสังวรในอินทรีย์
คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ อันเป็นอินทรีย์ที่เมื่อภิกษุไม่สำรวมแล้ว
อาสวะทั้งหลาย อันเป็นเครื่องทำความคับแค้นและเร่าร้อน
จะพึงบังเกิดขึ้น.

และ เมื่อภิกษุเป็นผู้สำรวมแล้วเป็นอยู่

อาสวะทั้งหลาย อันเป็นเครื่องทำความคับแค้นและเร่าร้อน
จะไม่พึงบังเกิดขึ้น แก่ภิกษุนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้เป็นเพราะ

เมื่อภิกษุไม่สำรวมด้วยอาการอย่างนี้

อาสวะทั้งหลาย อันเป็นเครื่องทำความคับแค้นและเร่าร้อน
จะพึงบังเกิดขึ้น

และ เมื่อภิกษุสำรวมแล้วเป็นอยู่

อาสวะทั้งหลาย อันเป็นเครื่องทำความคับแค้นและเร่าร้อน
จะไม่พึงบังเกิดขึ้น แก่ภิกษุนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย !

นี้เรากล่าวว่า อาสวะทั้งหลาย ส่วนที่จะพึงละเสียด้วยการสำรวม.

อาสวะบางส่วนสามารถละได้ ด้วยการบรรเทา

๒๘

-บาลี ม. ๑๒/๑๙/๑๗.

ภิกษุทั้งหลาย !

อาสวะทั้งหลาย ส่วนที่จะพึงละเสียด้วยการบรรเทา เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในกรณีนี้

พิจารณาโดยแยบคายแล้ว ย่อมไม่รับเอาไว้ในใจ

ย่อมละเสีย ย่อมบรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความมีไม่ได้

ซึ่งกามวิตก พยาบาทวิตก วิหิงสาวิตก อันบังเกิดขึ้นแล้ว

และย่อมไม่รับเอาไว้ในใจ

ย่อมละเสีย ย่อมบรรเทา ทำให้สิ้นสุด ทำให้ถึงความมีไม่ได้

ซึ่งสิ่งอันเป็นอกุศลธรรมอันเป็นบาปทั้งหลาย ที่บังเกิดขึ้นแล้ว.

ภิกษุทั้งหลาย ! ข้อนี้เป็นเพราะ

เมื่อภิกษุไม่บรรเทาด้วยอาการอย่างนี้

อาสวะทั้งหลาย อันเป็นเครื่องคับแค้นและเร่าร้อน จะพึงบังเกิดขึ้น

และ เมื่อภิกษุบรรเทาอยู่

อาสวะทั้งหลาย อันเป็นเครื่องคับแค้นและเร่าร้อน

จะไม่พึงบังเกิดขึ้น แก่ภิกษุนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย ! นี้เรากล่าวว่า

อาสวะทั้งหลาย ส่วนที่จะละเสียด้วยการบรรเทา.

ผลที่ได้

เพราะเหตุแห่งการปิดกั้นอัสวะ

๒๙

-บาลี ม. ๑๒/๒๐/๑๙.

ภิกษุทั้งหลาย !

เมื่อใด ภิกษุละเสียได้ซึ่งอัสวะทั้งหลาย

อันจะพึงละได้ด้วยการสังวร ...

ละเสียได้ซึ่งอัสวะทั้งหลาย

อันจะถึงละได้ด้วยการบรรเทา ... แล้ว

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุนี้เรากล่าวว่า

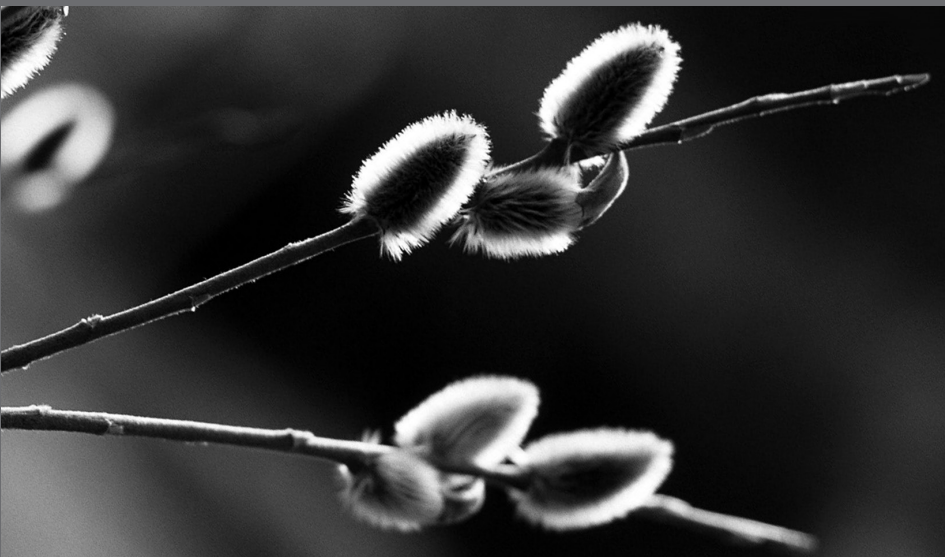
เป็นผู้ปิดกั้นแล้วด้วยการปิดกั้นซึ่งอัสวะทั้งปวง อยู่

ตัดค้นหาได้ขาดแล้ว รื้อถอนสังโยชน์ได้แล้ว

กระทำที่สุดแห่งทุกข์ได้แล้ว

เพราะรู้เฉพาะซึ่งมานะโดยชอบ ดังนี้แล.

ความหมายและลักษณะ ของการมีอินทรียสังวร

ความหมายแห่งอินทรีย์

๓๐

-บาลี มหาวาร. ส. ๑๙/๒๗๑/๙๐๒.

ภิกษุทั้งหลาย ! อินทรีย์หกเหล่านี้ มีอยู่.
หกเหล่านี้ไหนเล่า ? หกอย่าง คือ
อินทรีย์คือตา อินทรีย์คือหู อินทรีย์คือจมูก
อินทรีย์คือลิ้น อินทรีย์คือกาย อินทรีย์คือใจ.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อใด อริยสาวก รู้ชัดแจ้งตามเป็นจริง
ซึ่งความเกิดขึ้น (สมุทัย)
ซึ่งความตั้งอยู่ไม่ได้ (อตัลลคมะ)
ซึ่งรสอร่อย (อัสสาทะ)
ซึ่งโทษอันดำทราวม (อาทีนวะ) และ
ซึ่งอุปายเครื่องออก (นิสสระณะ) แห่งอินทรีย์หกเหล่านี้

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกนี้ เราเรียกว่า เป็นโสดาบัน
มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดา เป็นผู้เที่ยงแท้ต่อพระนิพพาน
จักตรัสรู้พร้อมในเบื้องหน้า.

ลักษณะของผู้สำรวมอินทรีย์

๓๑

– บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๕๐/๓๗.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุเป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้

ได้เห็นรูปด้วยตา ได้ฟังเสียงด้วยหู ได้ดมกลิ่นด้วยจมูก

ได้ลิ้มรสด้วยลิ้น ได้สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย

และได้รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว

ก็ไม่รวบถือเอาทั้งหมด (โดยนิमित)

และไม่แยกถือเอาเป็นส่วน ๆ (โดยอนุพยัญชนะ)

อกุศลธรรมอันเป็นบาป คือ อภิชฌาและโทมนัส

มักไหลไปตามภิกษุ ผู้ไม่สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

เพราะการไม่สำรวมอินทรีย์เหล่าใดเป็นเหตุ

เธอก็ปฏิบัติเพื่อปิดกั้นอินทรีย์นั้นไว้

เธอรักษาและถึงความสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุอย่างนี้ชื่อว่า เป็นผู้คุ้มครองทวารในอินทรีย์ทั้งหลาย.

ผู้ที่ถึงซึ่ง ความเจริญงอกงาม ไพบูลย์ ในธรรมวินัย

๓๒

-บาลี เอกาทสก. อ. ๒๔/๓๘๑/๒๒๔.

ภิกษุทั้งหลาย !

คนเลี้ยงโคที่ประกอบด้วยองค์คุณ ๑๑ อย่างเหล่านี้แล้ว

ย่อมเหมาะสมที่จะเลี้ยงโค ทำให้เพิ่มกำไรได้.

องค์คุณ ๑๑ อย่างนั้น คืออะไรบ้างเล่า ?

คือ คนเลี้ยงโคในกรณีนี้ ... เป็นผู้เชี่ยวชาญ เป็นผู้ปิดแผล ...

ภิกษุทั้งหลาย ! คนเลี้ยงโคที่ประกอบด้วยองค์คุณเหล่านี้แล้ว

ย่อมเหมาะสมที่จะเลี้ยงโค ทำให้เพิ่มกำไรได้ ข้อนี้ฉันใด

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุที่ประกอบด้วยองค์คุณเหล่านี้แล้ว

ย่อมเหมาะสมที่จะถึงความเจริญงอกงาม ไพบูลย์

ในธรรมวินัยนี้ได้ ฉันนั้น...

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุเป็นผู้คอยเชี่ยวชาญ เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้

อดกลั้นได้ (นาฬิมาเสติ) ละ (ปะหติ) บรรเทา (วิโนเทติ)

ทำให้สิ้นสุด (พยุญตีกโรติ) ทำให้หมดสิ้น (อนภาวํ คเมติ)

ซึ่งความตรึกเกี่ยวกับกาม (กามวิตก) ที่เกิดขึ้นแล้ว

ซึ่งความตรึกเกี่ยวกับความมั่งร้าย (พยาบาทวิตก) ที่เกิดขึ้นแล้ว

ซึ่งความตรึกเกี่ยวกับการเบียดเบียน (วิหิงสาวิตก) ที่เกิดขึ้นแล้ว

ซึ่งบาปอกุศลธรรมทั้งหลาย ที่เกิดขึ้นแล้ว

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุเป็นผู้คอยเขี่ยไขว่ขวาง เป็นอย่างนี้แล.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุเป็นผู้ปิดแผล เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุในธรรมวินัยนี้

เห็นรูปด้วยตา ฟังเสียงด้วยหู ตมกลิ่นด้วยจมูก ลิ้มรสด้วยลิ้น

สัมผัสโผฏฐัพพะด้วยกาย รู้ธรรมารมณ์ด้วยใจแล้ว

ก็ไม่มิจิตยิตถื้อเอาทั้งโดยลักษณะที่เป็นการรวบถือทั้งหมด

(โดยนิमित)

และไม่ถือเอาโดยการแยกเป็นส่วน ๆ (โดยอนุพยัญชนะ)

อกุศลธรรมอันเป็นบาป คือ อภิขณาและโทมนัส

มักไหลไปตามภิกษุ ผู้ไม่สำรวมตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ

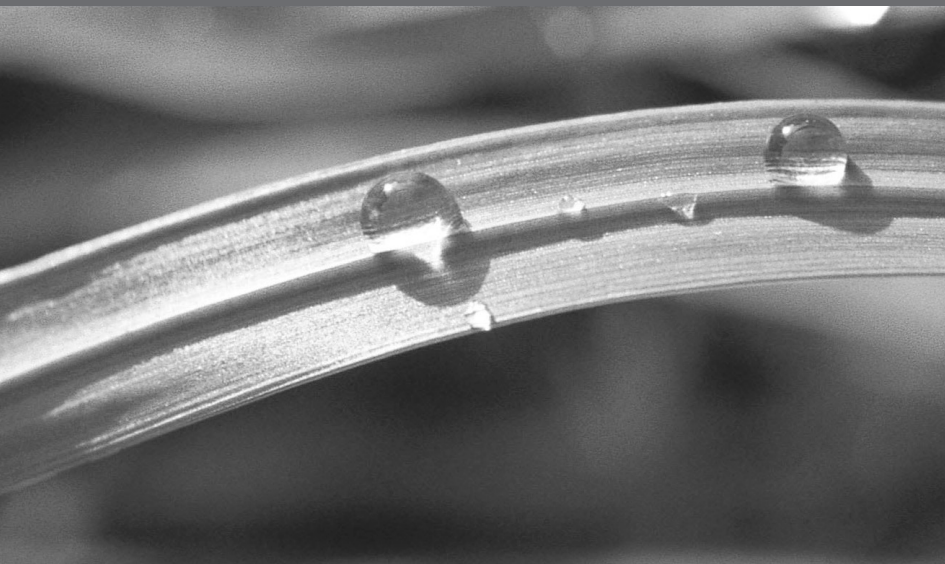
เพราะการไม่สำรวมอินทรีย์เหล่าใดเป็นเหตุ

เธอก็ปฏิบัติ เพื่อปิดกั้นอินทรีย์นั้นไว้

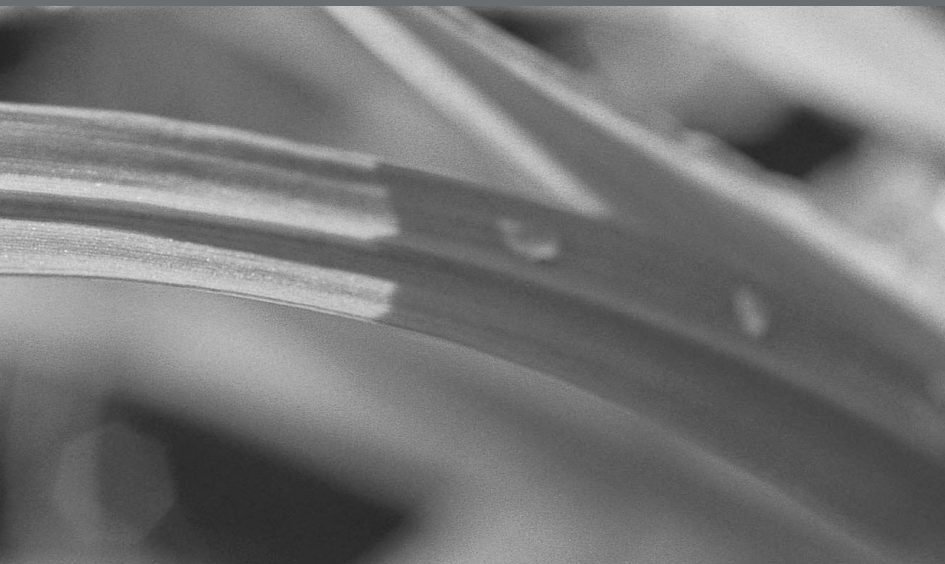
เธอรักษาและถึงการสำรวม ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุเป็นผู้ปิดแผล เป็นอย่างนี้แล.

(ในที่นี้ ยกมาให้เห็นเพียง ๒ จากทั้งหมด ๑๑ คุณสมบัติ)

รูปแบบการละ
ความเพลินในอารมณ์โดยวิธีอื่น

กระจายซึ่งผัสสะ

๓๓

-บาลี สฬา. ส. ๑๘/๘๕/๑๒๔-๗.

ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญาณย่อมมีขึ้น เพราะอาศัยธรรมสองอย่าง.
สองอย่างอะไรเล่า ? สองอย่าง คือ

ภิกษุทั้งหลาย !

เพราะอาศัยซึ่งจักขุด้วย ซึ่งรูปทั้งหลายด้วย จักขุวิญญาณ จึงเกิดขึ้น.
จักขุ เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง

มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น

รูปทั้งหลาย เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง

มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น

ธรรมทั้งสองอย่างนี้แล เป็นสิ่งที่หวั่นไหวด้วย อาพาธด้วย

ไม่เที่ยง มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น

จักขุวิญญาณ เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง

มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น

เหตุอันใดก็ตาม ปัจจัยอันใดก็ตาม เพื่อความเกิดขึ้นแห่งจักขุวิญญาณ

แม้เหตุอันนั้น แม้ปัจจัยอันนั้น ก็ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง

มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น.

ภิกษุทั้งหลาย ! จักขุวิญญาณเกิดขึ้นแล้ว

เพราะอาศัยปัจจัยที่ไม่เที่ยงดังนี้ จักขุวิญญาณเป็นของเที่ยงมาแต่ไหน.

ภิกษุทั้งหลาย! ความประจวบพร้อม ความประชุมพร้อม
ความมาพร้อมกันแห่งธรรมทั้งหลาย (จักขุ+รูป+จักขุวิญญาณ)

๓ อย่างเหล่านี้ อันใดแล

ภิกษุทั้งหลาย! อันนี้เราเรียกว่าจักขุสัมผัส.

ภิกษุทั้งหลาย! แม้จักขุสัมผัสก็เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง

มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น.

เหตุอันใดก็ตาม ปัจจัยอันใดก็ตาม เพื่อความเกิดขึ้นแห่งจักขุสัมผัส
แม้เหตุอันนั้น แม้ปัจจัยอันนั้น ก็ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง

มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น.

ภิกษุทั้งหลาย! จักขุสัมผัสเกิดขึ้นแล้ว

เพราะอาศัยปัจจัยที่ไม่เที่ยงดังนี้

จักขุสัมผัสจักเป็นของเที่ยงมาแต่ไหน.

(ในกรณีแห่งโสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ
ก็มีนัยเดียวกัน).

ภิกษุทั้งหลาย!

เพราะอาศัยซึ่งมโนด้วย ซึ่งธรรมารมณ์ทั้งหลายด้วย
มโนวิญญาณจึงเกิดขึ้น.

มโนเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง

มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น

ธรรมารมณ์ทั้งหลายเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง

มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น

ธรรมทั้งสองอย่างนี้แล เป็นสิ่งที่หวั่นไหวด้วย อาพาธด้วย
ไม่เที่ยง มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น
มโนวิญญาณ เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง

มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น

เหตุอันใดก็ตาม ปัจจัยอันใดก็ตาม เพื่อความเกิดขึ้นแห่งมโนวิญญาณ
แม้เหตุอันนั้น แม้ปัจจัยอันนั้น ก็ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง

มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น.

ภิกษุทั้งหลาย! มโนวิญญาณเกิดขึ้นแล้ว

เพราะอาศัยปัจจัยที่ไม่เที่ยงดังนี้

มโนวิญญาณเป็นของเที่ยงมาแต่ไหน.

ความประจวบพร้อม ความประชุมพร้อม

ความมาพร้อมกัน แห่งธรรมทั้งหลาย

(มโน+ธรรมารมณ์+มโนวิญญาณ) ๓ อย่างเหล่านี้อันใดแล

ภิกษุทั้งหลาย! อันนี้เราเรียกว่า มโนสัมผัส.

ภิกษุทั้งหลาย! แม้มโนสัมผัส ก็เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง

มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น.

เหตุอันใดก็ตาม ปัจจัยอันใดก็ตาม เพื่อความเกิดขึ้นแห่งมโนสัมผัส

แม้เหตุอันนั้น แม้ปัจจัยอันนั้น ก็ล้วนเป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง

มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น.

ภิกษุทั้งหลาย! มโนสัมผัสเกิดขึ้นแล้ว
เพราะอาศัยปัจจัยที่ไม่เที่ยงดังนี้
มโนสัมผัสจักเป็นของเที่ยงมาแต่ไหน.

ภิกษุทั้งหลาย!

บุคคลที่ผัสสะกระทบแล้วย่อมรู้สึก (เวทนา)

ผัสสะกระทบแล้วย่อมคิด (เจตติ)

ผัสสะกระทบแล้วย่อมจำได้หมายรู้ (สณฺขานาติ)

แม้ธรรมทั้งหลายอย่างนี้เหล่านี้

ก็ล้วนเป็นสิ่งที่หวั่นไหวด้วย อาพาธด้วย

ไม่เที่ยง มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น.

ตามแนวแห่งสัมมาสังกัปปะ

๓๔

- บาลี ม. ๑๒/๒๓๒-๒๓๖/๒๔๒.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุตรีกตามตรองตามถึงอารมณ์ใด ๆ มาก
จิตย่อมโน้มไป โดยอาการอย่างนั้น ๆ

ถ้าภิกษุตรีกตามตรองตามถึง กามวิตก มาก
ก็เป็นอันว่า ละเนกขัมมวิตกเสีย
กระทำแล้วอย่างมากซึ่ง กามวิตก
จิตของเธอนั้นย่อมโน้มไปเพื่อความตรีกในกาม

ถ้าภิกษุตรีกตามตรองตามถึง พยาบาทวิตก มาก
ก็เป็นอันว่า ละอัพยาบาทวิตกเสีย
กระทำแล้วอย่างมากซึ่ง พยาบาทวิตก
จิตของเธอนั้นย่อมโน้มไปเพื่อความตรีกในการพยาบาท

ถ้าภิกษุตรีกตามตรองตามถึง วิหิงสาวิตก มาก
ก็เป็นอันว่า ละอวิหิงสาวิตกเสีย
กระทำแล้วอย่างมากซึ่ง วิหิงสาวิตก
จิตของเธอนั้นย่อมโน้มไปเพื่อความตรีกในการทำสัตว์ให้ลำบาก

ภิกษุทั้งหลาย !

เปรียบเหมือนในคราวฤดูสารท คือเดือนสุดท้ายแห่งฤดูฝน
คนเลี้ยงโคต้องเลี้ยงฝูงโคในที่แคบเพราะเต็มไปด้วยข้าวกล้า
เขาต้องตีต้อนห้ามกันฝูงโคจากข้าวกล้านั้นด้วยท่อนไม้
เพราะเขาเห็นโทษ คือ การถูกประหาร การถูกจับกุม
การถูกปรับไหม การตีเตียน เพราะมีข้าวกล้านั้นเป็นเหตุ

ข้อนี้ฉันใด ภิกษุทั้งหลาย ! ถึงเราก็นั้น

ได้เห็นแล้วซึ่งโทษความเลวทราม

เศร้าหมองแห่งอกุศลธรรมทั้งหลาย

เห็นอันสงสัในการออกจากกาม

ความเป็นฝักฝ่ายของความผ่องแผ้วแห่งกุศลธรรมทั้งหลาย.

ภิกษุทั้งหลาย ! เมื่อเราเป็นผู้ไม่ประมาท มีเพียร

มีตนส่งไปอย่างนี้ เนกขัมมวิตก ย่อมเกิดขึ้น ...

อัปยปาทวิตก ย่อมเกิดขึ้น ... อวิหิงสาวิตก ย่อมเกิดขึ้น.

เราย่อมรู้แจ้งชัดว่า อวิหิงสาวิตกเกิดขึ้นแก่เราแล้ว

ก็อวิหิงสาวิตกนั้น ไม่เป็นไปเพื่อเบียดเบียนตน

เบียดเบียนผู้อื่น หรือเบียดเบียนทั้งสองฝ่าย

แต่เป็นไปพร้อมเพื่อความเจริญแห่งปัญญา

ไม่เป็นฝักฝ่ายแห่งความคับแค้น เป็นไปพร้อมเพื่อนิพพาน.

แม้เราจะตรีกตามตรองตามถึงอวิชชาวิตกนั้นตลอดคืน
ก็มองไม่เห็นภัยอันจะเกิดขึ้น เพราะอวิชชาวิตกนั้นเป็นเหตุ
แม้เราจะตรีกตามตรองตามถึงอวิชชาวิตกนั้น ตลอดวัน
หรือตลอดทั้งกลางคืนกลางวัน

ก็มองไม่เห็นภัยอันจะเกิดขึ้นเพราะ อวิชชาวิตกนั้นเป็นเหตุ

ภิกษุทั้งหลาย !

ก็แต่ว่า เมื่อเราตรีกตามตรองตามนานเกินไปนัก กายก็เมื่อยล้า
เมื่อยกายเมื่อยล้า จิตก็อ่อนเพลีย

เมื่อจิตอ่อนเพลีย จิตก็ห่างจากสมาธิ

เพราะเหตุนั้น เราจึงดำรงจิตให้หยุดอยู่ในภายใน
กระทำให้มีอารมณ์อันเดียวตั้งมั่นไว้.

ข้อนั้นเพราะเหตุไรเล่า ?

เพราะเราประสงค์อยู่ว่าจิตของเราอย่าฟุ้งขึ้นเลย ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

ภิกษุตรีกตามตรองตามถึงอารมณ์ใด ๆ มาก

จิตย่อมโน้มไปโดยอาการอย่างนั้น ๆ

ถ้าภิกษุตรีกตามตรองตามถึง เนกขัมมวิตกมาก

ก็เป็นอันว่าละกามวิตกเสีย

กระทำแล้วอย่างมากซึ่งเนกขัมมวิตก

จิตของเธอนั้นย่อมโน้มไปเพื่อความตรีกในการออกจากกาม

ถ้าภิกษุตรึกตามตรงตามถึง อัปฺยาปาทิตกมาก

ก็เป็นอันว่าละพฺยาปาทิตกเสีย

กระทำแล้วอย่างมากในอัปฺยาปาทิตก

จิตของเธอนั้นยอมอ่อนไปเพื่อความตรึกในการไม่พยาบาท

ถ้าภิกษุตรึกตามตรงตามถึง อวิหิงสาวิตกมาก

ก็เป็นอันว่าละวิหิงสาวิตกเสีย

กระทำแล้วอย่างมากในอวิหิงสาวิตก

จิตของเธอนั้นยอมอ่อนไป

เพื่อความตรึกในการไม่ยังสัตว์ให้ลำบาก

ภิกษุทั้งหลาย! เปรียบเหมือนในเดือนสุดท้ายแห่งฤดูร้อน

ข้าวกล้าทั้งหมด เขาขนนำไปในบ้านเสร็จแล้ว

คนเลี้ยงโคพึงเลี้ยงโคได้.

เมื่อเขาไปพักไถ่ร่มไม้ หรือไปกลางทุ่งแจ้ง ๆ

พึงทำแต่ความกำหนดว่า นันฝูงโคดังนี้ (ก็พอแล้ว)

ฉันนั้นเหมือนกัน.

ย่อมยุบ ย่อมไม่ก่อ ย่อมขวางทั้ง ย่อมไม่ถือเอา ซึ่ง... ชั้น ๕

๓๕

- ปาลี ขนฺธ. ส. ๑๗/๑๐๕-๑๑๐/๑๕๘-๑๖๔.

ภิกษุทั้งหลาย ! สมณะหรือพราหมณ์เหล่าใด
เมื่อตามระลึก ย่อมตามระลึกถึงชาติก่อน ได้เป็นอันมาก
สมณะหรือพราหมณ์เหล่านั้นทั้งหมด
ย่อมตามระลึกถึงซึ่งอุปาทานชั้นทั้งห้า
หรือชั้นใดชั้นหนึ่ง แห่งอุปาทานชั้นทั้งห้า
หาอย่างไรงันเล่า ? หาอย่างคือ

ภิกษุทั้งหลาย !

เขาเมื่อตามระลึก ย่อมตามระลึกถึงซึ่ง รูป นั้นเทียว ว่า
“ในอดีตกาลนานไกล เราเป็นผู้มีรูปอย่างนี้” ดังนี้บ้าง

ภิกษุทั้งหลาย !

เขาเมื่อตามระลึก ย่อมตามระลึกถึงซึ่ง เวทนา นั้นเทียว ว่า
“ในอดีตกาลนานไกล เราเป็นผู้มีเวทนาอย่างนี้” ดังนี้บ้าง

ภิกษุทั้งหลาย !

เขาเมื่อตามระลึก ย่อมตามระลึกถึงซึ่ง สัญญา นั้นเทียว ว่า
“ในอดีตกาลนานไกล เราเป็นผู้มีสัญญาอย่างนี้” ดังนี้บ้าง

ภิกษุทั้งหลาย !

เขาเมื่อตามระลึก ย่อมตามระลึกถึงซึ่ง สังขาร นั้นเทียว ว่า
“ในอดีตกาลนานไกล เราเป็นผู้มีสังขารอย่างนี้” ดังนี้บ้าง

ภิกษุทั้งหลาย !

เขาเมื่อตามระลึก ย่อมตามระลึกถึงซึ่ง วิญญาณ นั้นเทียว ว่า
“ในอดีตกาลนานไกล เราเป็นผู้มีวิญญาณอย่างนี้” ดังนี้บ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! ทำไมเขาจึงกล่าวกันว่า รูป ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมชาตินั้น ย่อมสลาย (รูปปติ)

เหตุนี้จึงเรียกว่า รูป. สลายเพราะอะไร ?

สลายเพราะความเย็นบ้าง เพราะความร้อนบ้าง

เพราะความหิวบ้าง เพราะความระหายบ้าง

เพราะการสัมผัสกับเปลือก ยุง ลม แดด และสัตว์เลื้อยคลานบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมชาตินั้น ย่อมสลาย เหตุนี้จึงเรียกว่า รูป.

ภิกษุทั้งหลาย ! ทำไมเขาจึงกล่าวกันว่า เวทนา ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมชาตินั้น อันบุคคลรู้สึกได้ (เวทยติ)

เหตุนี้จึงเรียกว่า เวทนา. รู้สึกซึ่งอะไร ?

รู้สึกซึ่งสุขบ้าง ซึ่งทุกข์บ้าง ซึ่งอทุกข์ขมสุขบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมชาตินั้น อันบุคคลรู้สึกได้

เหตุนี้จึงเรียกว่า เวทนา.

ภิกษุทั้งหลาย ! ทำไมเขาจึงกล่าวกันว่า สัญญา ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมชาตินั้น ย่อมหมายรู้ได้พร้อม (สณฺขานาติ)

เหตุนี้จึงเรียกว่า สัญญา. หมายรู้ได้พร้อมซึ่งอะไร ?

หมายรู้ได้พร้อมซึ่งสีเขียวบ้าง ซึ่งสีเหลืองบ้าง ซึ่งสีแดงบ้าง ซึ่งสีขาวบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมชาตินั้น ย่อมหมายรู้ได้พร้อม

เหตุนี้จึงเรียกว่า สัญญา.

ภิกษุทั้งหลาย ! ทำไมเขาจึงกล่าวกันว่า สังขาร ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมชาตินั้น ย่อมปรุ่แต่ง (อภิสงฺขโรนฺติ)

ให้เป็นของปรุ่แต่ง

เหตุนี้จึงเรียกว่าสังขาร. ปรุ่แต่งอะไรให้เป็นของปรุ่แต่ง ?

ปรุ่แต่งรูปให้เป็นของปรุ่แต่งโดยความเป็นรูป

ปรุ่แต่งเวทนาให้เป็นของปรุ่แต่งโดยความเป็นเวทนา

ปรุ่แต่งสัญญาให้เป็นของปรุ่แต่งโดยความเป็นสัญญา

ปรุ่แต่งสังขารให้เป็นของปรุ่แต่งโดยความเป็นสังขาร

ปรุ่แต่งวิญญานให้เป็นของปรุ่แต่งโดยความเป็นวิญญาน.

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมชาตินั้น ย่อมปรุ่แต่งให้เป็นของปรุ่แต่ง

เหตุนี้จึงเรียกว่าสังขาร.

ภิกษุทั้งหลาย ! ทำไมเขาจึงกล่าวกันว่า วิญญาน ?

ภิกษุทั้งหลาย ! ธรรมชาตินั้น ย่อมรู้แจ้ง (วิชานาติ)

เหตุนี้จึงเรียกว่า วิญญาน. รู้แจ้งซึ่งอะไร ?

รู้แจ้งซึ่งความเปรี้ยวบ้าง ซึ่งความขมบ้าง

ซึ่งความเผ็ดร้อนบ้าง ซึ่งความหวานบ้าง ซึ่งความขื่นบ้าง

ซึ่งความไม่ขื่นบ้าง ซึ่งความเค็มบ้าง ซึ่งความไม่เค็มบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย !

ธรรมชาตินั้น ย่อมรู้แจ้ง เหตุนี้จึงเรียกว่า วิญญาน.

ภิกษุทั้งหลาย! ในชั้นนี้ทั้งห้าอัน อริยสาวกผู้มีการสดับ
ย่อมพิจารณาเห็นโดยประจักษ์ชัดดังนี้ว่า

“ในกาลนี้ เราถูกรูปเคี้ยวกินอยู่ แม้นในอดีตกาลนานไกล
เราก็ถูกรูปเคี้ยวกินแล้ว เหมือนกับที่ถูกรูปอันเป็นปัจจุบันเคี้ยว
กินอยู่ในกาลนี้ ฉันใดก็ฉันนั้น. ถ้าเราเพสิตเพลินรูปในอนาคต
แม้นในอนาคตนานไกล เราก็จะถูกรูปเคี้ยวกิน เหมือนกับที่เร
ถูกรูปอันเป็นปัจจุบันเคี้ยวกินอยู่ในกาลนี้ ฉันใดก็ฉันนั้น”.

อริยสาวกนั้น พิจารณาเห็นดังนี้แล้ว

ย่อมเป็นผู้ไม่เพ่งต่อรูปอันเป็นอดีต ไม่เพสิตเพลินรูปอนาคต

ย่อมเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อเบื่อหน่าย คลายกำหนด

ดับไม่เหลือ แห่งรูปอันเป็นปัจจุบัน.

(ในกรณีแห่ง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทรงตรัสไว้อย่างเดียวกันแล้วตรัสต่อไปว่า)

ภิกษุทั้งหลาย! เธอจะสำคัญความสำคัญข้อนี้อย่างไร
รูปเที่ยง หรือไม่เที่ยง?

“ไม่เที่ยง พระเจ้าข้า!”.

สิ่งใดที่ไม่เที่ยง สิ่งนั้นเป็นทุกข์ หรือเป็นสุขเล่า?

“เป็นทุกข์ พระเจ้าข้า!”.

สิ่งใดไม่เที่ยง เป็นทุกข์ มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา
ควรหรือหนอ? ที่จะตามเห็นสิ่งนั้นว่า

“นั่นของเรา นั่นเป็นเรา นั่นเป็นอัตตาของเรา” ดังนี้.

“ไม่ควรเห็นอย่างนั้น พระเจ้าข้า!”

(ในกรณีแห่ง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ มีการถามตอบแบบเดียวกัน แล้วตรัสต่อไปว่า)

ภิกษุทั้งหลาย! เพราะเหตุนั้น ในเรื่องนี้
รูปร่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งที่เป็นอดีตอนาคตและปัจจุบัน
มีในภายในหรือภายนอกก็ตาม หยาบหรือละเอียดก็ตาม
เลวหรือประณีตก็ตาม มีในที่ไกลหรือในที่ใกล้ก็ตาม
รูปทั้งหมดนั้นบุคคลควรเห็นด้วยปัญญาโดยชอบ
ตามที่เป็นจริงอย่างนี้ ว่า
“นั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่ใช่เป็นเรา นั่นไม่ใช่อัตตาของเรา” ดังนี้.
(ในกรณีแห่ง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ทรงตรัสไว้อย่างเดียวกันแล้วตรัสต่อไปว่า)

ภิกษุทั้งหลาย! อริยสาวกนี้ เรากล่าวว่า
เธอย่อมยุบ-ย่อมไม่ก่อ ย่อมขว้างทิ้ง-ย่อมไม่ถือเอา
ย่อมทำให้กระจัดกระจาย-ย่อมไม่ทำให้เป็นกอง
ย่อมทำให้มอด-ย่อมไม่ทำให้ลุกลุลง.

อริยสาวกนั้น ย่อมยุบ-ย่อมไม่ก่อ ซึ่งอะไร ?
เธอย่อมยุบ-ย่อมไม่ก่อ ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ.
อริยสาวกนั้น ย่อมขว้างทิ้ง-ย่อมไม่ถือเอา ซึ่งอะไร ?
เธอย่อมขว้างทิ้ง-ย่อมไม่ถือเอา
ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ.
อริยสาวกนั้น ย่อมทำให้กระจัดกระจาย-ย่อมไม่ทำให้เป็นกอง ซึ่งอะไร?
เธอย่อมทำให้กระจัดกระจาย-ย่อมไม่ทำให้เป็นกอง
ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ.
อริยสาวกนั้น ย่อมทำให้มอด-ย่อมไม่ทำให้ลุกลุลง ซึ่งอะไร ?
เธอย่อมทำให้มอด-ย่อมไม่ทำให้ลุกลุลง
ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาณ.

ภิกษุทั้งหลาย ! อริยสาวกผู้มีการสดับ เมื่อเห็นอยู่อย่างนี้
ย่อมเบื่อหน่ายแม้ในรูป แม้ในเวทนา แม้ในสัญญา
แม้ในสังขาร แม้ในวิญญาน.

เมื่อเบื่อหน่าย ย่อมคลายกำหนัด

เพราะความคลายกำหนัด ย่อมหลุดพ้น

เมื่อหลุดพ้นแล้ว ย่อมมีญาณหยั่งรู้ว่าหลุดพ้นแล้ว.

อริยสาวกนั้น ย่อมทราบชัดว่า

“ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้สำเร็จแล้ว
กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย ! ภิกษุ (ผู้ซึ่งหลุดพ้นแล้ว) นี้ เราเรียกว่า

ไม่ก่อกองอยู่-ไม่ยุบอยู่ แต่เป็นอันว่ายุบแล้ว-ดำรงอยู่

ไม่ขว้างทิ้งอยู่-ไม่ถือเอาอยู่ แต่เป็นอันว่าขว้างทิ้งแล้ว-ดำรงอยู่

ไม่ทำให้กระจัดกระจายอยู่-ไม่ทำให้เป็นกองอยู่

แต่เป็นอันว่าทำให้กระจัดกระจายแล้ว-ดำรงอยู่

ไม่ทำให้หมอดอยู่-ไม่ทำให้ลูกโป่งอยู่

แต่เป็นอันว่าทำให้หมอดแล้ว-ดำรงอยู่.

ภิกษุนั้น ไม่ก่อกองอยู่-ไม่ยุบอยู่

แต่เป็นอันว่ายุบ ซึ่งอะไรแล้ว ดำรงอยู่ ?

เธอไม่ก่อกองอยู่-ไม่ยุบอยู่

แต่เป็นอันว่ายุบ ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา

ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญาน แล้ว ดำรงอยู่

ภิกษุ นั้น ไม่ขว้างทิ้งอยู่-ไม่ถือเอาอยู่
แต่เป็นอันว่าขว้างทิ้ง ซึ่งอะไรแล้ว ดำรงอยู่?
เธอไม่ขว้างทิ้งอยู่-ไม่ถือเอาอยู่
แต่เป็นอันว่าขว้างทิ้ง ซึ่งรูป ซึ่งเวทนา
ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญูณ แล้ว ดำรงอยู่.

ภิกษุ นั้น ไม่ทำให้ระจัดกระจายอยู่-ไม่ทำให้เป็นกองอยู่
แต่เป็นอันว่าทำให้ระจัดกระจาย ซึ่งอะไรแล้ว ดำรงอยู่?
เธอไม่ทำให้ระจัดกระจายอยู่-ไม่ทำให้เป็นกองอยู่
แต่เป็นอันว่าทำให้ระจัดกระจายซึ่งรูป ซึ่งเวทนา
ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญูณ แล้ว ดำรงอยู่.

ภิกษุ นั้น ไม่ทำให้มอดอยู่-ไม่ทำให้ลุกลองอยู่
แต่เป็นอันว่าทำให้มอด ซึ่งอะไรแล้ว ดำรงอยู่?
เธอไม่ทำให้มอดอยู่-ไม่ทำให้ลุกลองอยู่
แต่เป็นอันว่าทำให้มอดซึ่งรูป ซึ่งเวทนา
ซึ่งสัญญา ซึ่งสังขาร ซึ่งวิญญูณ แล้ว ดำรงอยู่.

ภิกษุทั้งหลาย ! เทวดาทั้งหลาย พร้อมทั้งอินทร์ พรหม และปชาบดี
ย่อมมนัสการภิกษุผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วอย่างนี้ มาจากที่ไกลเที่ยว กล่าวว่า
“ข้าแต่ท่านบุรุษอาชาไนย ! ข้าแต่ท่านบุรุษผู้สูงสุด ! ข้าพเจ้าขอนมัสการท่าน
เพราะข้าพเจ้าไม่อาจจะทราบสิ่งซึ่งท่าน อาศัยแล้วเพ่ง ของท่าน” ดังนี้.

เห็นประจักษ์ตามความเป็นจริง

๓๖

-บาลี อ. พ. ๒๕/๑๒๑/๘๔.

สัตว์โลกนี้ เกิดความเดือนร้อนแล้ว มีผัสสะบังหน้า
ย่อมกล่าวซึ่งโรคนั้น โดยความเป็นตน

เขาลำคัญสิ่งใด โดยความเป็นประการใด
แต่สิ่งนั้นย่อมเป็นโดยประการอื่น จากที่เขาลำคณุนั้น.

สัตว์โลกติดข้องอยู่ในภพ ถูกภพบังหน้าแล้ว
มีภพโดยความเป็นอย่างอื่น จึงได้เพลิดเพลินยิ่งนักในภพนั้น.

เขาเพลิดเพลินยิ่งนักในสิ่งใด สิ่งนั้นก็เป็นภัย
เขากลัวต่อสิ่งใด สิ่งนั้นก็เป็นทุกข์.

พรหมจรรย์นี้ อันบุคคลย่อมประพฤติ ก็เพื่อการละขาดซึ่งภพ นั้นเอง.
สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหลายเหล่าใด

กล่าวความหลุดพ้นจากภพ ว่ามิได้เพราะ ภพ
เรากล่าวว่า สมณะทั้งปวงนั้น มิใช่ผู้หลุดพ้นจากภพ.

ถึงแม้สมณะหรือพราหมณ์ทั้งหลายเหล่าใด
กล่าวความออกไปได้จากภพ ว่ามิได้เพราะ วิภพ
เรากล่าวว่า สมณะหรือพราหมณ์ทั้งปวงนั้น ก็ยังสลัดภพออกไปไม่ได้.

ก็ทุกขนี้เกิดขึ้นเพราะอาศัยซึ่ง อุปธิ ทั้งปวง.

ความเกิดขึ้นแห่งทุกข ไม่มี ก็เพราะความสิ้นไปแห่งอุปาทานทั้งปวง.

ท่านจึงดูโลกนี้เกิด

(จะเห็นว่า) สัตว์ทั้งหลาย อันอวิชชาหนาแน่นบังหน้าแล้ว

และว่าสัตว์ผู้ยินดีในภพ อันเป็นแล้วนั้น

ย่อมไม่เป็นผู้หลุดพ้นไปจากภพได้.

ก็ภพทั้งหลายเหล่านี้เหล่าใด อันเป็นไปในที่หรือในเวลาทั้งปวง

เพื่อความมีแห่งประโยชน์โดยประการทั้งปวง

ภพทั้งหลายทั้งหมดนั้น ไม่เที่ยง เป็นทุกข

มีความแปรปรวนเป็นธรรมดา.

เมื่อบุคคลเห็นอยู่ซึ่งข้อนี้ ด้วยปัญญาอันชอบตามที่แท้จริง อย่างนี้อยู่

เขาย่อมละภพได้ และไม่เพิลิตเพลินซึ่งวิภวตัณหาด้วย.

ความดับเพราะความสํารอกไม่เหลือ

เพราะความสิ้นไปแห่งตัณหาโดยประการทั้งปวง นั่นคือ นิพพาน.

ภพใหม่ย่อมไม่มีแกกัณฺฐนั้น ผู้ดับเย็นสนิทแล้ว เพราะไม่มีความยึดมั่น.

กัณฺฐนั้นเป็นผู้ครอบงำมาได้แล้ว ชนะสงครามแล้ว

ก้าวล่วงภพทั้งหลายทั้งปวงได้แล้ว เป็นผู้คงที่ ดังนี้แล.

พึงเห็นว่า ชีวิตนั้นแสนสั้น

๓๗

-บาลี อฎฐก. อ. ๒๓/๓๒๗/๑๗๐.

ภิกษุทั้งหลาย !

ฝ่ายภิกษุพวกที่เจริญมรณสติอย่างนี้
ว่า “โอหนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียง
ชั่วขณะฉันอาหารเสร็จเพียงคำเดียว.

เราพึงใส่ใจถึงคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเกิด.
การปฏิบัติตามคำสอนควรทำให้มากแล้วหนอ” ดังนี้ก็ดี

ว่า “โอหนอ เราอาจจะมีชีวิตอยู่ได้เพียง
ชั่วขณะที่หายใจเข้าแล้วหายใจออก
หรือชั่วหายใจออกแล้วหายใจเข้า.

เราพึงใส่ใจถึงคำสอนของพระผู้มีพระภาคเจ้าเกิด.
การปฏิบัติตามคำสอนควรทำให้มากแล้วหนอ” ดังนี้ก็ดี

ภิกษุเหล่านี้ เราเรียกว่า เป็นผู้ไม่ประมาทแล้ว
เป็นผู้เจริญมรณสติเพื่อความสิ้นอาสวะอย่างแท้จริง.

ภิกษุทั้งหลาย !

เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้

พวกเธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้ว่า

“เราทั้งหลาย จักเป็นผู้ไม่ประมาทเป็นอยู่

จักเจริญมรณสติ เพื่อความสิ้นอาสวะอย่างแท้จริง” ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

เธอทั้งหลาย พึงสำเหนียกใจไว้อย่างนี้แล.

ผลที่สุด
ของการละความเพียร
ในอารมณ์

ผู้ได้ชื่อว่า อินทรีย์ภาวนาชั้นเลิศ

๓๘

-บาลี อุปริ. ม. ๑๔/๕๔๒-๕๔๕/๘๕๖-๘๖๑.

อานนท์! อินทรีย์ภาวนาชั้นเลิศ (อนุตตรา อินทรีย์ภาวนา)

ในอริยวินัย เป็นอย่างไรเล่า?

อานนท์! ในกรณีนี้

อารมณ์อันเป็นที่ชอบใจ-ไม่เป็นที่ชอบใจ-

ทั้งเป็นที่ชอบใจและไม่เป็นที่ชอบใจ

อันบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุเพราะเห็นรูปด้วยตา.

ภิกษุนั้นรู้ชัดอย่างนี้ว่า

“อารมณ์ที่เกิดขึ้นแล้วแก่เรานี้ เป็นสิ่งมีปัจจัยปรุงแต่ง (สังขต)

เป็นของหยาบๆ (โอฬาริก)

เป็นสิ่งที่อาศัยเหตุปัจจัยเกิดขึ้น (ปฏิจฺจุ สมุปฺปนฺน)

แต่มีสิ่งโน้นซึ่งร่างับและประณีต กล่าวคือ อุเบกขา” ดังนี้.

(เมื่อรู้ชัดอย่างนี้)

อารมณ์อันเป็นที่ชอบใจ-ไม่เป็นที่ชอบใจ-

ทั้งเป็นที่ชอบใจและไม่เป็นที่ชอบใจ อันบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุนั้น

ย่อมดับไป อุเบกขายังคงดำรงอยู่.

อานนท์! อารมณ์อันเป็นที่ชอบใจ–ไม่เป็นที่ชอบใจ–
ทั้งเป็นที่ชอบใจและไม่เป็นที่ชอบใจ อันบังเกิดขึ้นแก่ภิกษุ นั้น
ย่อมดับไป เร็วเหมือนการกระพริบตาของคน
อุเบกขายังคงดำรงอยู่.

อานนท์! นี่แล เราเรียกว่า อินทรียภาวนาชั้นเลิศในอริยวินัย
ในกรณีแห่ง รูปที่รู้แจ้งด้วยจักขุ.

(ในกรณีแห่ง เสียงที่รู้แจ้งด้วยโสตะ กลิ่นที่รู้แจ้งด้วยฆานะ
รสที่รู้แจ้งด้วยชีวา โผฏฐัพพะที่รู้แจ้งด้วยผิวกาย และ
ธรรมารมณ์ที่รู้แจ้งด้วยใจ ทรงตรัสอย่างเดียวกัน
ต่างกันแต่อุปมาแห่งความเร็วในการดับแห่งอารมณ์นั้น ๆ คือ
กรณีเสียง เปรียบด้วยความเร็วแห่งการดีดนิ้วมือ
กรณีกลิ่น เปรียบด้วยความเร็วแห่งหยดน้ำตกจากใบบัว
กรณีรส เปรียบด้วยความเร็วแห่งน้ำลายที่ถ่มจากปลายลิ้นของคนแข็งแรง
กรณีโผฏฐัพพะ เปรียบด้วยความเร็วแห่งการเหยียดแขนพับแขนของคนแข็งแรง
กรณีธรรมารมณ์ เปรียบด้วยความเร็วแห่งการแก่งของหยดน้ำบนกระดะเหล็กที่ร้อน
แดงอยู่ตลอดเวลา)

ผู้เข้าไปหาเป็นผู้ไม่หลุดพ้น ผู้ไม่เข้าไปหาอย่าอมหลุดพ้น

๓๙

-บาลี ขนฺธ. ส. ๑๗/๖๖/๑๐๕.

ภิกษุทั้งหลาย !

ผู้เข้าไปหา เป็นผู้ไม่หลุดพ้น ผู้ไม่เข้าไปหา เป็นผู้หลุดพ้น.

ภิกษุทั้งหลาย !

วิญญาน ซึ่งเข้าถึงเอารูป ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้
เป็นวิญญานที่มีรูปเป็นอารมณ์ มีรูปเป็นที่ตั้งอาศัย
มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ ได้

ภิกษุทั้งหลาย !

วิญญาน ซึ่งเข้าถึงเอาเวทนา ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้
เป็นวิญญานที่มีเวทนาเป็นอารมณ์ มีเวทนาเป็นที่ตั้งอาศัย
มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ ได้

ภิกษุทั้งหลาย !

วิญญาน ซึ่งเข้าถึงเอาสัญญา ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้
เป็นวิญญานที่มีสัญญาเป็นอารมณ์ มีสัญญาเป็นที่ตั้งอาศัย
มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ ได้

ภิกษุทั้งหลาย !

วิญญาน ซึ่งเข้าถือเอาสังขาร ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้
เป็นวิญญานที่มีสังขารเป็นอารมณ์ มีสังขารเป็นที่ตั้งอาศัย
มีนันทิเป็นที่เข้าไปส่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ ได้

ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า

“เรจักบัญญัติ ซึ่งการมา การไป การจุติ การอุปบัติ
ความเจริญ ความงอกงาม และความไพบูลย์ ของวิญญาน
โดยเว้นจากรูป เว้นจากเวทนา เว้นจากสัญญา
และเว้นจากสังขาร” ดังนี้ นั่น ไม่ใช่วิชาที่จะทำได้เลย.

ภิกษุทั้งหลาย !

ถ้าราคะในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ ในสัญญาธาตุ
ในสังขารธาตุ ในวิญญานธาตุ เป็นสิ่งที่ภิกษุละได้แล้ว

เพราะละราคะได้ อารมณ์สำหรับวิญญานก็ขาดลง
ที่ตั้งของวิญญานก็ไม่มี วิญญานอันไม่มีที่ตั้งนั้น ก็ไม่งอกงาม
หลุดพ้นไปเพราะไม่ถูกปรุงแต่ง

เพราะหลุดพ้นไป ก็ตั้งมั่น เพราะตั้งมั่น ก็ยินดีในตนเอง
เพราะยินดีในตนเอง ก็ไม่หวั่นไหว เมื่อไม่หวั่นไหว ก็ปริวิตกเฉพาะตน
ย่อมรู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้สำเร็จแล้ว
กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้มิได้มีอีก” ดังนี้.

เพราะไม่เพลิน จึงละอนุสัยทั้ง ๓ ได้ | ๕๐

-บาลี อปปริ. ม. ๑๔/๕๑๘/๘๒๓.

ภิกษุทั้งหลาย !

เพราะอาศัย ตา ด้วย รูปทั้งหลาย ด้วย จึงเกิด จักขุวิญญาณ
การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการนั้น คือ ผัสสะ
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย...

เพราะอาศัย หู ด้วย เสียงทั้งหลาย ด้วย จึงเกิด โสตวิญญาณ
การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการนั้น คือ ผัสสะ
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย...

เพราะอาศัย จมูก ด้วย กลิ่นทั้งหลาย ด้วย จึงเกิด ฆานวิญญาณ
การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการนั้น คือ ผัสสะ
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย...

เพราะอาศัย ลิ้น ด้วย รสทั้งหลาย ด้วย จึงเกิด ชิวหาวิญญาณ
การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการนั้นคือ ผัสสะ
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย...

เพราะอาศัย กาย ด้วย โภจณูปะทังหลาย ด้วย
จึงเกิดกายวิญญาณ

การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการนั้น คือ ผัสสะ
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย...

เพราะอาศัย ใจ ด้วย ธรรมารมณ์ทั้งหลาย ด้วย จึงเกิดมโนวิญญาณ
การประจวบพร้อมแห่งธรรม ๓ ประการนั้น คือ ผัสสะ
เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย
จึงเกิดเวทนา อันเป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง ไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุขบ้าง.

บุคคลนั้น

เมื่อ สุขเวทนา ถูกต้องอยู่
ย่อมไม่เพลิดเพลिन ย่อมไม่พรั่นสรเสรีญ ไม่เมาหมกอยู่
อนุสัยคือราคะ ย่อมไม่ตามนอน (ตสฺส รากานุสโย นานุเสติ) แก่บุคคลนั้น.

เมื่อ ทุกขเวทนา ถูกต้องอยู่
เขาย่อมไม่เศร้าโศก ย่อมไม่ระทมใจ ย่อมไม่คร่ำครวญ
ย่อมไม่ต้อกร่ำไห้ ย่อมไม่ถึงความหลงใหลอยู่
อนุสัยคือปฏิฆะ ย่อมไม่ตามนอน (ไม่เพิ่มความเคยชินให้) แก่บุคคลนั้น.

เมื่อ เวทนอันไม่ใช่ทุกข์ไม่ใช่สุข ถูกต้องอยู่
เขาย่อมรู้ตามเป็นจริง
ซึ่งสมุทัยะ (เหตุเกิด) ของเวทนานั้นด้วย
ซึ่งอตัณหะ (ความดับไม่เหลือ) แห่งเวทนานั้นด้วย
ซึ่งอัสสาทะ (รสอร่อย) ของเวทนานั้นด้วย
ซึ่งอาทีนวะ (โทษ) ของเวทนานั้นด้วย
ซึ่งนิสสรณะ (อุปายเครื่องออกพ้นไป) ของเวทนานั้นด้วย
อนุสัยคืออวิชชา ย่อมไม่ตามนอน (ไม่เพิ่มความเคยชินให้) แก่บุคคลนั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! บุคคลนั้นหนอ

(สุขาย เวทนาย ราคานุสัย ปหาย)

ละราคานุสัยอันเกิดจากสุขเวทนาเสียได้แล้ว

(ทุกขาย เวทนาย ปฏิฆานุสัย ปฏิวินเตตวา)

บรรเทาปฏิฆานุสัยอันเกิดจากทุกขเวทนาเสียได้แล้ว

(อทุกขมสุขาย เวทนาย อวิชขานุสัย สมุหนิตวา)

ถอนอวิชขานุสัย อันเกิดจากอทุกขมสุขเวทนาเสียได้แล้ว

(อวิชชํ ปหาย วิชชํ อุปปาเตตวา)

เมื่อละอวิชชาเสียได้แล้ว และทำวิชาให้เกิดขึ้นได้แล้ว

(ทิฏฺเฐว ธมฺเม ทุกฺขสฺส นตฺถโร ภวิสฺสตีติ)

เขาจักทำที่สุดแห่งทุกข์ ในทิฏฐธรรม (รู้เห็นได้เลย) นี้ได้ นั้น

(จานเมตํ วิชฺชตีติ)

ข้อนี้เป็นฐานะที่จักมีได้.

ย่อมหลุดพ้นไปจากทุกข์

๔๑

-บาลี ขนฺธ. สํ. ๑๗/๓๙/๖๕., -บาลี สฬา. สํ. ๑๘/๑๖/๑๙-๒๐.

ภิกษุทั้งหลาย !

ผู้ใด ไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน รูป

ผู้นั้น เท่ากับไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์...

ผู้ใด ไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน เวทนา

ผู้นั้น เท่ากับไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์...

ผู้ใด ไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน สัญญา

ผู้นั้น เท่ากับไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์...

ผู้ใด ไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน สังขารทั้งหลาย

ผู้นั้น เท่ากับไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์...

ผู้ใด ไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน วิญญาณ

ผู้นั้น เท่ากับไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์

เรากล่าวว่า

**“ผู้ใด ไม่เพติดเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์
ผู้นั้น ย่อมหลุดพ้นไปได้จากทุกข์” ดังนี้.**

ภิกษุทั้งหลาย !

(ทรงตรัสกรรมิเพลิน แล้วทรงตรัสกรรมิไม่เพลินต่อเทียบกัน)

...ส่วนผู้ใด ไม่เพสิตเพลินอยู่ ใน จักขุ

ผู้นั้น เท่ากับ ไม่เพสิตเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข...

ผู้ใด ไม่เพสิตเพลินอยู่ ใน โสตะ

ผู้นั้น เท่ากับ ไม่เพสิตเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข...

ผู้ใด ไม่เพสิตเพลินอยู่ ใน ฆานะ

ผู้นั้น เท่ากับ ไม่เพสิตเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข...

ผู้ใด ไม่เพสิตเพลินอยู่ ใน ชิวหา

ผู้นั้น เท่ากับ ไม่เพสิตเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข...

ผู้ใด ไม่เพสิตเพลินอยู่ ใน กายะ

ผู้นั้น เท่ากับ ไม่เพสิตเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข...

ผู้ใด ไม่เพสิตเพลินอยู่ ใน มนะ

ผู้นั้น เท่ากับ ไม่เพสิตเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข

เรากล่าวว่า

ผู้ใด ไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์
ผู้นั้น ย่อมหลุดพ้นไปได้จากทุกข์ ดังนี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

(ทรงตรัสสรณิเพลิน แล้วทรงตรัสสรณิไม่เพลินต่อเทียบกัน)

...ส่วนผู้ใด ไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน รูป
ผู้นั้น เท่ากับ ไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์...

ผู้ใด ไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน เสียง
ผู้นั้น เท่ากับ ไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์...

ผู้ใด ไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน กลิ่น
ผู้นั้น เท่ากับ ไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์...

ผู้ใด ไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน รส
ผู้นั้น เท่ากับ ไม่เพลิดเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์...

ผู้ใด ไม่เพลิตเพลินอยู่ ใน โฉนฐัพพะ
ผู้นั้น เท่ากับ ไม่เพลิตเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์...

ผู้ใด ไม่เพลิตเพลินอยู่ ใน ธรรมารมณ
ผู้นั้น เท่ากับ ไม่เพลิตเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์

เรากล่าวว่า

ผู้ใด ไม่เพลิตเพลินอยู่ ใน สิ่งที่เป็นทุกข์
ผู้นั้น ย่อมหลุดพ้นไปได้จากทุกข์ ดังนี้.

ลักษณะของบุคคลสี่ประเภท

๔๒

-บาลี จตุกก. อ. ๒๑/๑๘๕/๑๓๘.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคลสี่จำพวกเหล่านี้ มีอยู่ หาได้อยู่ในโลก.
สี่จำพวก อย่างไรเล่า ? สี่จำพวกคือ

กายออก แต่จิตไม่ออก (นิกฺกมุจฺจกาโย อนิกฺกมุจฺจจิตฺโต)

กายไม่ออก แต่จิตออก (อนิกฺกมุจฺจกาโย นิกฺกมุจฺจจิตฺโต)

กายก็ไม่ออกจิตก็ไม่ออก (อนิกฺกมุจฺจกาโย จ อนิกฺกมุจฺจจิตฺโต จ)

กายก็ออก จิตก็ออก (นิกฺกมุจฺจกาโย จ นิกฺกมุจฺจจิตฺโต จ)

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคลที่ชื่อว่า กายออก แต่จิตไม่ออก เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ในกรณีนี้ บุคคลบางคน เสพเสนาสนะอันสงัด คือป่าและป่าทิบ

ในที่นั้นๆ เขาวิตกซึ่งกามวิตกบ้าง ซึ่งพยาบาทวิตกบ้าง

ซึ่งวิหิงสาวิตกบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! อย่างนี้แล บุคคลที่ กายออก แต่จิตไม่ออก.

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคลที่ชื่อว่า กายไม่ออก แต่จิตออก เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ในกรณีนี้ บุคคลบางคน ไม่ได้เสพเสนาสนะอันสงัด คือป่าและ
ป่าทึบ ในที่นั้นๆ เขาวิตกซึ่งเนกขัมมวิตกบ้าง
ซึ่งอัปยิปาหวิตกบ้าง ซึ่งอวิหิงสาวิตกบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! อย่างนี้แล บุคคลที่ ภายไม่ออก แต่จิตออก.

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคลที่ชื่อว่า ภายก็ไม่ออก จิตก็ไม่ออก เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ในกรณีนี้ บุคคลบางคน ไม่ได้เสพเสนาสนะอันสงัด คือป่าและ
ป่าทึบ ในที่นั้นๆ เขาวิตกซึ่งกามวิตกบ้าง ซึ่งอัปยิปาหวิตกบ้าง
ซึ่งอวิหิงสาวิตกบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! อย่างนี้แล บุคคลที่ ภายก็ไม่ออก จิตก็ไม่ออก.

ภิกษุทั้งหลาย !

บุคคลที่ชื่อว่า ภายก็ออก จิตก็ออก เป็นอย่างไรเล่า ?

ภิกษุทั้งหลาย !

ในกรณีนี้ บุคคลบางคน เสพเสนาสนะอันสงัด คือป่าและป่าทึบ
ในที่นั้นๆ เขาวิตกซึ่งเนกขัมมวิตกบ้าง ซึ่งอัปยิปาหวิตกบ้าง
ซึ่งอวิหิงสาวิตกบ้าง.

ภิกษุทั้งหลาย ! อย่างนี้แล บุคคลที่ ภายก็ออก จิตก็ออก.

ภิกษุทั้งหลาย ! บุคคล ๔ จำพวกเหล่านี้แล มีอยู่ หาได้อยู่ในโลก.

ข้อห้ามเตือนจากพระธรรมาศ

ความไม่ประมาท

ยังกุศลธรรมทั้งหลายให้เกิดขึ้น

๔๓

-บาลี เอก. อ. ๒๐/๑๓/๖๐.

ภิกษุทั้งหลาย !

เราไม่มองเห็นธรรมอื่นแม้สักอย่างหนึ่ง
ที่เป็นเหตุให้กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด เกิดขึ้น
หรืออกุศลธรรมที่เกิดอยู่แล้ว ย่อมเสื่อมสิ้นไป
เหมือนความไม่ประมาท นี้.

ภิกษุทั้งหลาย !

เมื่อบุคคลไม่ประมาทแล้ว
กุศลธรรมที่ยังไม่เกิด ก็เกิดขึ้น
และอกุศลธรรมที่เกิดอยู่แล้ว ก็เสื่อมสิ้นไป.

พินัยกรรม ของพระสังฆบิดา

๔๔

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๘๐/๑๔๓.

ภิกษุทั้งหลาย !

บัดนี้ ตถาคต ขอเตือนพวกเธอทั้งหลายไว้ ว่า

สังฆารทั้งหลาย มีความเสื่อมไปเป็นธรรมดา

พวกเธอทั้งหลาย จงถึงพร้อมด้วยความไม่ประมาทเถิด

นี้แล เป็นพระวาจาที่ตรัสครั้งสุดท้ายของพระตถาคตเจ้า.

ขอนอบน้อมแด่
ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ
พระองค์นั้นด้วยเศียรเกล้า

ตถาคคชาวก

(สาวกตถาคต)

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง
(กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-หมวดธรรม)

มูลนิธิพุทธโอโซน

มูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ผู้ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

เริ่มจากชาวพุทธกลุ่มเล็ก ๆ กลุ่มหนึ่ง ได้มีโอกาสมาฟังธรรมบรรยายจากท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ที่เน้นการนำพุทธวจน (ธรรมวินัยจากพุทธโอษฐ์ที่พระพุทธองค์ทรงยืนยันว่าทรงตรัสไว้ดีแล้ว บริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง ทั้งเนื้อ ความและพยัญชนะ) มาใช้ในการถ่ายทอดบอกสอน ซึ่งเป็นรูปแบบการแสดงธรรมที่ตรงตามพุทธบัญญัติตามที่ ทรงรับสั่งแก่พระอรหันต์ ๖๐ รูปแรกที่ป่าอิสิปตนมฤคทายวัน ในการประกาศพระสัทธรรม และเป็นลักษณะเฉพาะที่ภิกษุในครั้งพุทธกาลใช้เป็นมาตรฐานเดียว

หลักพุทธวจนนี้ ได้เข้ามาตอบคำถาม ต่อความลังเลสงสัย ได้เข้ามาสร้างความชัดเจน ต่อความพัวเลือนสับสน ในข้อธรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่ในสังคมชาวพุทธ ซึ่งทั้งหมดนี้ เป็นผลจากสาเหตุเดียวคือ การไม่ใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นในการศึกษาเล่าเรียน

ด้วยศรัทธาอย่างไม่หวั่นไหวต่อองค์สัมมาสัมพุทธะ ในฐานะพระศาสดาท่านพระอาจารย์คึกฤทธิ์ ได้ประกาศอย่างเป็นทางการว่า “อาตมาไม่มีคำสอนของตัวเอง” และใช้เวลาที่มีอยู่ ไปกับการรับสนองพุทธประสงค์ ด้วยการโฆษณาพุทธวจนเพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม และความประสานเป็นหนึ่งเดียวของชาวพุทธ

เมื่อกลับมาใช้หลักพุทธวจน เหมือนที่เคยเป็นในครั้งพุทธกาล สิ่งที่เกิดขึ้นคือ ความชัดเจนสอดคล้องลงตัว ในความรู้ความเข้าใจ ไม่ว่าในแง่ของหลักธรรม ตลอดจนมรรควิธีที่ตรง และสามารถนำไปใช้ปฏิบัติให้เกิดผล รู้เห็นประจักษ์ได้จริงด้วยตนเองทันที ด้วยเหตุนี้ ชาวพุทธที่เห็นคุณค่าในคำของพระพุทธเจ้าจึงขยายตัวมากขึ้นเรื่อย ๆ เกิดเป็น “กระแสพุทธวจน” ซึ่งเป็นพลังเจียบที่กำลังจะกลายเป็นคลื่นลูกใหม่ ในการกลับไปใช้ระบบการเรียนรู้พระสัทธรรม เหมือนดังครั้งพุทธกาล

ด้วยการขยายตัวของกระแสพุทธวจนนี้ สื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน ไม่ว่าจะเป็นหนังสือ หรือซีดี ซึ่งแจกฟรีแก่ญาติโยมเริ่มมีไม่พอเพียงในการแจก ทั้งนี้ เพราะจำนวนของผู้ที่สนใจเห็นความสำคัญของพุทธวจน ได้ขยายตัวมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ประกอบกับว่าท่านพระอาจารย์ศิกฤทธิ์ โสตุณฺโณ เครื่องคิดในข้อวัตรปฏิบัติที่พระศาสดาบัญญัติไว้ อันเป็นธรรมวินัยที่ออกจากพระโอษฐ์ของตถาคตโดยตรง การเผยแพร่พุทธวจนที่ผ่านมา จึงเป็นไปในลักษณะสันโดษตามมีตามได้ เมื่อมีโยมมาปวารณาเป็นเจ้าภาพในการจัดพิมพ์ ได้มาจำนวนเท่าไร ก็ทยอยแจกไปตามที่มีเท่านั้น เมื่อมีมา ก็แจกไป เมื่อหมด ก็คือหมด

เนื่องจากว่า หน้าที่ในการดำรงพระสัทธรรมให้ตั้งมั่นสืบไป ไม่ได้ผูกจำกัดอยู่แต่เพียงพุทธสาวกในฐานะของสงฆ์เท่านั้น พระวาสากลุ่มหนึ่งซึ่งเห็นความสำคัญของพุทธวจน จึงรวมตัวกันเข้ามาช่วยขยายผลในสิ่งที่ท่านพระอาจารย์ศิกฤทธิ์ โสตุณฺโณ ทำอยู่แล้ว นั่นคือ การนำพุทธวจนมาเผยแพร่โฆษณา โดยพิจารณาตัดสิ่งใจจดเจียน จัดตั้งเป็นมูลนิธิอย่างถูกต้องตามกฎหมาย เพื่อให้การดำเนินการต่างๆ ทั้งหมดอยู่ในรูปแบบที่โปร่งใส เปิดเผย และเปิดกว้างต่อสาธารณชนชาวพุทธทั่วไป

สำหรับผู้ที่ไม่เห็นความสำคัญของพุทธวจน และมีความประสงค์ที่จะดำรงพระสัทธรรมให้ตั้งมั่น ด้วยวิธีของพระพุทธเจ้า สามารถสนับสนุนการดำเนินการถาวรนี้ได้ด้วยวิธีง่ายๆ นั่นคือ เข้ามาใส่ใจศึกษาพุทธวจน และนำไปใช้ปฏิบัติด้วยตนเอง เมื่อรู้ประจักษ์ เห็นได้ด้วยตนเองแล้ว ว่ามรรควิธีที่ได้จากการทำความเข้าใจ โดยใช้คำของพระพุทธเจ้าเป็นตัวตั้งต้นนั้น นำไปสู่ความเห็นที่ถูกต้อง ในหลักธรรมอันสอดคล้องเป็นเหตุเป็นผล และเชื่อมโยงเป็นหนึ่งเดียว กระทั่งได้ผลตามจริง ทำให้เกิดมีจิตศรัทธา ในการช่วยเผยแพร่ขยายสื่อพุทธวจน เพียงเท่านี้ คุณก็คือหนึ่งหน่วยในขบวน “พุทธโฆษณ” แล้ว

นี่คือเจตนารมณ์ของมูลนิธิพุทธโฆษณ นั่นคือเป็นมูลนิธิแห่งมหาชนชาวพุทธ ซึ่งชัดเจน และมั่นคงในพุทธวจน

ผู้ที่สนใจรับสื่อธรรมที่เป็นพุทธวจน เพื่อไปใช้ศึกษาส่วนตัว
หรือนำไปแจกเป็นธรรมทาน แก่พ่อแม่พี่น้องญาติ หรือเพื่อน
สามารถมารับได้ฟรี ที่วัดนาป่าพง
หรือตามที่พระอาจารย์คึกฤทธิ์ได้รับนิมนต์ไปแสดงธรรมนอกสถานที่

สำหรับรายละเอียดกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้วีdeoช่วยพุทธวจนโดยวัดนาป่าพง ค้นหา
ข้อมูลได้จาก

www.buddhakos.org หรือ www.watnapp.com

หากมีความจำนงค์ที่จะรับไปแจกเป็นธรรมทานในจำนวนหลายสิบชุด
ขอความกรุณาแจ้งความจำนงค์ที่

มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์

ประสานงานและเผยแพร่ : เลขที่ ๒๙/๓ หมู่ที่ ๗

ถนนเลียบคลอง ๑๐ ฝั่งตะวันออก

ตำบลบึงทองหลาง อำเภอลำลูกกา จังหวัดปทุมธานี ๑๒๑๕๐

โทรศัพท์ ๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐-๙๔, ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘, ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑

โทรสาร ๐ ๒๑๕๙ ๐๕๒๖

เว็บไซต์ : www.buddhakos.org อีเมล : buddhakos@hotmail.com

สนับสนุนการเผยแพร่พุทธวจนได้ที่

ชื่อบัญชี “มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์” ธนาคารไทยพาณิชย์ สาขา คลอง ๑๐ (ธัญบุรี)

ประเภท บัญชีออมทรัพย์ เลขที่บัญชี ๓๑๘-๒-๔๗๔๖๑-๐

วิธีการโอนเงินจากต่างประเทศ

ยื่นแบบฟอร์ม คำขอโอนได้ที่ ธนาคารไทยพาณิชย์

Account name: “Buddhakos Foundation”

SWIFT CODE : SICOTHBK

Branch Number : 318

Siam Commercial Bank PCL, Khlong 10(Thanyaburi) Branch,

33/14 Mu 4 Chuchat Road, Bung Sanun Sub District,

Thanyaburi District, Pathum Thani 12110, Thailand

Saving Account Number : 318-2-47461-0

ขอกราบขอบพระคุณแด่

พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล และคณะสงฆ์วัดนาป่าพง

ที่กรุณาให้คำปรึกษาในการจัดทำหนังสือเล่มนี้

ติดตามการเผยแผ่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน

โดย พระอาจารย์คึกฤทธิ์ โสตฺถิผโล ได้ที่

เว็บไซต์

- <http://www.watnapp.com> : หนังสือ และสื่อธรรมะ บนอินเทอร์เน็ต
- <http://media.watnapahpong.org> : ศูนย์บริการมัลติมีเดียวัดนาป่าพง
- <http://www.buddha-net.com> : เครือข่ายพุทธวจน
- <http://etipitaka.com> : โปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน
- <http://www.watnapahpong.com> : เว็บไซต์วัดนาป่าพง
- <http://www.buddhakos.org> : มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์
- <http://www.buddhawajanafund.org> : มูลนิธิพุทธวจน

ดาวน์โหลดโปรแกรมตรวจหาและเทียบเคียงพุทธวจน (E-Tipitaka)

สำหรับคอมพิวเตอร์

- ระบบปฏิบัติการ Windows, Macintosh, Linux
<http://etipitaka.com/download> หรือ รับประทานโปรแกรมได้ที่วัดนาป่าพง

สำหรับโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
ดาวน์โหลดได้ที่ Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ e-tipitaka

ดาวน์โหลดโปรแกรมพุทธวจน (Buddhawajana)

เฉพาะโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
ดาวน์โหลดได้ที่ Google Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ buddhawajana

ดาวน์โหลดโปรแกรมวิทยุวัดนาป่าพง (Watnapahpong Radio)

เฉพาะโทรศัพท์เคลื่อนที่และแท็บเล็ต

- ระบบปฏิบัติการ Android
ดาวน์โหลดได้ที่ Google Play Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ วิทยุวัดนาป่าพง
- ระบบปฏิบัติการ iOS (สำหรับ iPad, iPhone, iPod)
ดาวน์โหลดได้ที่ App Store โดยพิมพ์คำว่า พุทธวจน หรือ วิทยุวัดนาป่าพง

วิทยุ

- คลื่น ส.ว.พ. FM ๙๑.๐ MHz ทุกวันพระ เวลา ๑๗.๔๐ น.

บรรณานุกรม

พระไตรปิฎกฉบับสยามรัฐ

พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับหลวง

หนังสือธรรมโฆษณ์ ชุดจากพระโอษฐ์

(ผลงานแปลพุทธวจน โดยท่านพุทธทาสภิกขุในนามกองตำราคณะธรรมทาน)

ร่วมสนับสนุนการจัดทำโดย

คณะงานธัมมะ วัดนาป่าพง (กลุ่มอาสาสมัครพุทธวจน-หมวดธรรม),
คณะศิษย์วัดนาป่าพง, มูลนิธิพุทธวจน,
พุทธวจนสถาบันภาคกลาง, พุทธวจนสถาบันภาคเหนือ,
พุทธวจนสถาบันภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, พุทธวจนสถาบันภาคตะวันออก,
พุทธวจนสถาบันภาคใต้, พุทธวจนสถาบันภาคตะวันตก,
กลุ่มศิษย์ตลาดต, กลุ่มสมณะศากยะปุตติยะ,
กลุ่มชนม่วนธรรม, กลุ่มละนันทิ,
กลุ่มพนักงานต้อนรับบนเครื่องบินบริษัทการบินไทย,
กลุ่มมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่,
ชมรมพุทธวจนอุดรธานี,
บจก. สยามคูโบต้า คอร์ปอเรชั่น, บจก. สยามรักษ์,
บจก. เซเวนส์ตีปส์, บจก. ห้างพระจันทร์โอสด,
สถานกายภาพบำบัด คิตติคลินิก,
บจก. ดีเทลส์ โปรดักส์

๑๐

พระสูตรของความรู้ ที่ชาวพุทธต้องศึกษา แต่คำสอนจากพระพุทธเจ้า เท่านั้น

ผ่านมา ๒,๕๐๐ กว่าปี

คำสอนทางพระพุทธศาสนาเกิดความหลากหลายมากขึ้น
มีสำนักต่างๆ มากมาย ซึ่งแต่ละหมู่คณะก็มีความเห็นของตน
หามาตรฐานไม่ได้ แม้จะกล่าวในเรื่องเดียวกัน
ทั้งนี้ไม่ใช่เพราะคำสอนของพระพุทธเจ้าไม่สมบูรณ์
แล้วเราควรเชื่อและปฏิบัติตามใคร?

ลองพิจารณาหาคำตอบง่ายๆ ได้จาก ๑๐ พระสูตร
ซึ่งพระตถาคตทรงเตือนเอาไว้

แล้วตรัสบอกวิธีป้องกันและแก้ไขเหตุเสื่อมแห่งธรรมเหล่านี้.

ขอเชิญมาตอบตัวเองกันเถาะว่า ถึงเวลาแล้วหรือยัง?

ที่พุทธบริษัทจะมีมาตรฐานเพียงหนึ่งเดียว คือ “พุทธวจน” ธรรมวินัย
จากองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ปฏิบัติและรู้ตามได้เฉพาะตน ดังนี้.

๑. พระองค์ทรงสามารถกำหนดคสมาธิ เมื่อจะพูด ทุกถ้อยคำจึงไม่ผิดพลาด

-บาลี ม. ม. ๑๒/๔๕๘/๔๓๐.

อัคคีเวสนะ! เรานั้นหรือ จำเดิมแต่เริ่มแสดง กระทั่งคำสุดท้ายแห่ง
การกล่าวเรื่องนั้นๆ ย่อมตั้งไว้ซึ่งจิตในสมาธินิมิตอันเป็นภายในโดยแท้
ให้จิตดำรงอยู่ ให้จิตตั้งมั่นอยู่ กระทำให้มีจิตเป็นเอก ดังเช่นที่คนทั้งหลาย
เคยได้ยินว่าเรากระทำอยู่เป็นประจำ ดังนี้.

๒.แต่ละคำพูดเป็นอภาลิโก คือ ถูกต้องตรงจริงไม่จำกัดกาลเวลา

-บาลี มุ. ม. ๑๒/๔๔๕/๔๕๑.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกเธอทั้งหลายเป็นผู้ที่เรานำไปแล้วด้วยธรรมนี้ อันเป็นธรรมที่บุคคลจะพึงเห็นได้ด้วยตนเอง (สนทิจฺจโก) เป็นธรรมให้ผลไม่จำกัดกาล (อภาลิโก) เป็นธรรมที่ควรเรียกกันมาดุ (เอหิปสฺสโก) ควรน้อมเข้ามาใส่ตัว (โอปนยิโก) อันวิญญูชนจะพึงรู้ได้เฉพาะตน (ปัจจุตตํ เวทิตพฺโพ วิญญูติ).

๓.คำพูดที่พูดมาทั้งหมดนับแต่วันตรัสรู้นั้น สอดรับไม่ขัดแย้งกัน

-บาลี อิติวุ. ชุ. ๒๕/๓๒๑/๒๙๓.

ภิกษุทั้งหลาย! นับตั้งแต่ราตรี ที่ตถาคตได้ตรัสรู้อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ จนกระทั่งถึงราตรีที่ตถาคตปรินิพพานด้วยอนุปาทิสเสนิพพานธาตุ ตลอดเวลาระหว่างนั้น ตถาคตได้กล่าวสอน พราหมณ์แสดงออก ซึ่งถ้อยคำใด ถ้อยคำเหล่านั้นทั้งหมด ย่อมเข้ากันได้โดยประการเดียวทั้งสิ้น ไม่แย้งกันเป็นประการอื่นเลย.

๔.ทรงบอกเหตุแห่งความอันตรธานของคำสอนเปรียบด้วยกลองศึก

-บาลี นิทาน. ส. ๑๖/๓๑๑/๖๗๒-๓.

ภิกษุทั้งหลาย! เรื่องนี้เคยมีมาแล้ว กลองศึกของกษัตริย์พวกทสสารหะ เรียกว่า อานกะ มีอยู่ เมื่อกลองอานกะนี้ มีแผลแตกหรือลิ พวกกษัตริย์ทสสารหะได้หาเนื้อไม้อื่นทำเป็นลิ้ม เสริมลงในรอยแตกของกลองนั้น (ทุกคราวไป). ภิกษุทั้งหลาย! เมื่อเชื่อมปะเข้าหลายครั้งหลายคราวเช่นนั้น นานเข้าก็ถึงสมัยหนึ่ง ซึ่งเนื้อไม้เดิมของตัวกลองหมดสิ้นไป เหลืออยู่แต่เนื้อไม้ที่ทำเสริมเข้าใหม่เท่านั้น.

ภิกษุทั้งหลาย! ฉันทิก็ฉันทัน ในกาลยติยารฝ่ายอนาคต จักมีภิกษุทั้งหลาย สุตตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่งเป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสุญญตา เมื่อมีผู้นำสุตตันตะเหล่านั้น

มากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี จักไม่เงี้ยวฟัง จักไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วนสุดตันตะเหล่าใดที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุดตันตะที่นักกวีแต่งขึ้นใหม่เหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักฟังด้วยดี จักเงี้ยวฟัง จักตั้งจิต เพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียนไป.

ภิกษุทั้งหลาย! ความอันตรายของสุดตันตะเหล่านั้น ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสกุญฺญา จักมิได้ด้วยอาการอย่างนี้ แล.

๕.ทรงกำชับให้ศึกษาปฏิบัติเฉพาะจากคำของพระองค์เท่านั้น อย่าฟังคนอื่น

-บาลี ทฎ. อ. ๒๐/๔๑-๔๒/๒๔๒.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุบริษัทในกรณีนี้ สุดตันตะเหล่าใด ที่กวีแต่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอจักไม่ฟังด้วยดี ไม่เงี้ยวฟัง ไม่ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และจักไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ภิกษุทั้งหลาย! ส่วนสุดตันตะเหล่าใด ที่เป็นคำของตถาคต เป็นข้อความลึก มีความหมายซึ่ง เป็นชั้นโลกุตตระ ว่าเฉพาะด้วยเรื่องสกุญฺญา เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านั้นมากล่าวอยู่ เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี้ยวฟัง ย่อมตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน จึงพากันเล่าเรียน ได้ตาม ทวนถามแก่กันและกันอยู่ว่า “ข้อนี้เป็นอย่างไร มีความหมายก็เนี่ย” ดังนี้ ด้วยการทำดังนี้ เธอย่อมเปิดธรรมที่ถูกปิดไว้ได้ ธรรมที่ยังไม่ปรากฏ เธอก็ทำให้ปรากฏได้ ความสงสัยในธรรมหลายประการ ที่น่าสงสัย เธอก็บรรเทาหลงได้.

ภิกษุทั้งหลาย! บริษัทชื่อ อุกกาจิตวินิตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินิตา เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุดตันตะทั้งหลาย อันเป็นตถาคตภาสิต (ตถาคตภาสิตา) อันลิกซัง (คมกัรรา) มีอรรธอันลิกซัง (คมกัรตถา) เป็นโลกุตตระ (โลกุตตรา) ประกอบด้วยเรื่องสุญญตา (สุญญตปฏิสยุตตา) อันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เจียหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน.

ส่วนสุดตันตะเหล่าใด ที่กิวิแต่่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านี้มากล่าวอยู่

พวกเขื่อย่อมฟังด้วยดี เจียหูฟัง ตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และสำคัญไปว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน พวกเขาล่าเรียนธรรมอันกิวิแต่่งขึ้นใหม่ นั้นแล้ว ก็ไม่สอบถามซึ่งกันและกัน ไม่ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่า ข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้นเปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยไม่ได้ ไม่หายของที่คว่าอยู่ให้หายขึ้นได้ ไม่บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า อุกกาจิตวินิตา ปริสา โน ปฏิปุจฉาวินิตา.

ภิกษุทั้งหลาย! บริษัทชื่อ ปฏิปุจฉาวินิตา ปริสา โน อุกกาจิตวินิตา เป็นอย่างไรเล่า?

ภิกษุทั้งหลาย! ในกรณีนี้คือ ภิกษุทั้งหลายในบริษัทใด เมื่อสุดตันตะทั้งหลาย ที่กิวิแต่่งขึ้นใหม่ เป็นคำร้อยกรองประเภทกาพย์กลอน มีอักษรสละสลวย มีพยัญชนะอันวิจิตร เป็นเรื่องนอกแนว เป็นคำกล่าวของสาวก อันบุคคลนำมากล่าวอยู่ ก็ไม่ฟังด้วยดี ไม่เจียหูฟัง ไม่เข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และไม่สำคัญว่าเป็นสิ่งที่ตนควรศึกษาเล่าเรียน ส่วน สุดตันตะเหล่าใด อันเป็นตถาคตภาสิต อันลิกซัง มีอรรธอันลิกซัง เป็นโลกุตตระ ประกอบด้วยเรื่องสุญญตา เมื่อมีผู้นำสุดตันตะเหล่านี้ มากล่าวอยู่ พวก

เธอย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง ย่อมเข้าไปตั้งจิตเพื่อจะรู้ทั่วถึง และย่อมสำคัญว่าเป็นสิ่งที่ควรศึกษาเล่าเรียน พวกเธอเล่าเรียนธรรมที่เป็นตถาคตภาษิตนั้นแล้ว ก็สอบถามซึ่งกันและกัน ทำให้เปิดเผยแจ่มแจ้งออกมาว่า ข้อนี้พยัญชนะเป็นอย่างไร อรรถะเป็นอย่างไร ดังนี้ เธอเหล่านั้นเปิดเผยสิ่งที่ยังไม่เปิดเผยได้ หมายของที่คว่าอยู่ให้หมายขึ้นได้ บรรเทาความสงสัยในธรรมทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งความสงสัยมีอย่างต่างๆ ได้. ภิกษุทั้งหลาย! นี้เราเรียกว่า ปฏิปุจฉาวินิตา ปริสา โน อุกกาจิตวินิตา.

ภิกษุทั้งหลาย! เหล่านี้แลบริษัท ๒ จำพวกนั้น. ภิกษุทั้งหลาย! บริษัทที่เกิดขึ้นในบรรดาบริษัททั้งสองพวกนั้น คือ บริษัทปฏิปุจฉาวินิตา ปริสา โน อุกกาจิตวินิตา (บริษัทที่อาศัยการสอบสวนทบทวนกันเอาเองเป็นเครื่องนำไป ไม่อาศัยความเชื่อจากบุคคลภายนอกเป็นเครื่องนำไป) แล.

๖. ทรงห้ามบัญญัติเพิ่มหรือตัดทอนสิ่งที่บัญญัติไว้

-บาลี มห. ที. ๑๐/๔๐/๗๐.

ภิกษุทั้งหลาย! ภิกษุทั้งหลาย จักไม่บัญญัติสิ่งที่ไม่เคยบัญญัติ จักไม่เพิกถอนสิ่งที่บัญญัติไว้แล้ว จักสมทานศึกษาในสิกขาบทที่บัญญัติไว้แล้วอย่างเคร่งครัด อยู่เพียงใด ความเจริญก็เป็นสิ่งที่ภิกษุทั้งหลายหวังได้ ไม่มีความเสื่อมเลย อยู่เพียงนั้น.

๗. สำนึกเสมอว่าตนเองเป็นเพียงผู้เดินตามพระองค์เท่านั้น ถึงแม้จะเป็นอรหันต์ผู้เลิศทางปัญญาก็ตาม

-บาลี ขนธ. ส. ๑๗/๘๒/๑๒๖.

ภิกษุทั้งหลาย! ตถาคตผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธะ ได้ทำมรรคที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครรู้ให้มีความรู้ ได้ทำมรรคที่ยังไม่มีใครกล่าวให้เป็นมรรคที่กล่าวกันแล้ว ตถาคตเป็นผู้รู้มรรค (มคฺคญฺญ) เป็นผู้รู้แจ้งมรรค (มคฺควิฑู) เป็นผู้ฉลาดในมรรค (มคฺคโวิโท). ภิกษุทั้งหลาย! ส่วนสาวกทั้งหลายในกาลนี้ เป็นผู้เดินตามมรรค (มคฺคานุคฺคา) เป็นผู้ตามมาในภายหลัง.

ภิกษุทั้งหลาย! นี่แล เป็นความผิดแผกแตกต่างกัน เป็นความมุ่งหมายที่แตกต่างกัน เป็นเครื่องกระทำให้แตกต่างกัน ระหว่างตลาคตผู้อรหันต-สัมมาสัมพุทธะ กับภิกษุผู้ปัญญาวิมุตติ.

๘. ตรีสไว้ว่าให้ทรงจำบทพยัญชนะและคำอธิบายอย่างถูกต้อง พร้อมขยันถ่ายทอดบอกสอนกันต่อไป

-บาลี จตุกก. อี. ๒๑/๑๔๗/๑๖๐.

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุในธรรมวินัยนี้ เล่าเรียนสูตรอันถือกันมาถูก ด้วยบทพยัญชนะที่ใช้กันถูก ความหมายแห่งบทพยัญชนะที่ใช้กันก็ถูก ย่อมมีนัยอันถูกต้องเช่นนั้น. ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็น มูลกรณีหนึ่งที่หนึ่ง ซึ่งทำให้พระสังฆธรรมตั้งอยู่ได้ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

ภิกษุทั้งหลาย! พวกภิกษุเหล่าใด เป็นพหูสูตร คล่องแคล่ว ในหลักพระพุทธรวณ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา (แม่บท) พวกภิกษุเหล่านั้น เอาใจใส่ บอกสอน เนื้อความแห่งสูตรทั้งหลายแก่คนอื่นๆ เมื่อท่านเหล่านั้น ล่วงลับไป สูตรทั้งหลาย ก็ไม่ขาดผู้เป็นมูลราก (อาจารย์) มีที่อาศัยสืบกันไป. ภิกษุทั้งหลาย! นี่เป็น มูลกรณีที่สาม ซึ่งทำให้พระสังฆธรรมตั้งอยู่ได้ ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป...

*** ในที่นี้ยกมา ๒ นัย จาก ๔ นัย ของมูลเหตุสี่ประการ ที่ทำให้พระสังฆธรรมตั้งอยู่ได้ ไม่เลอะเลือนจนเสื่อมสูญไป

๙. ทรงบอกวิธีแก้ไขความผิดเพี้ยนในคำสอน

-บาลี มหา. ที. ๑๐/๑๔๔/๑๑๓-๖.

๑. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ผู้มีอายุ! ข้าพเจ้า ได้สดับรับมาเฉพาะพระพักตร์พระผู้มีพระภาคว่า “นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๒. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอาวาสชื่อโน้นมี สงฆ์อยู่พร้อมด้วยพระเถระ พร้อมด้วยปาโมกข์ ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะ หน้าสงฆ์นั้นว่า “นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๓. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอวาสชื่อโน้นมี ภิกษุผู้เป็นเถระอยู่จำนวนมาก เป็นพหูสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระเหล่านั้นว่า “นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

๔. (หากมี) ภิกษุในธรรมวินัยนี้กล่าวอย่างนี้ว่า ในอวาสชื่อโน้นมี ภิกษุผู้เป็นเถระอยู่รูปหนึ่ง เป็นพหูสูต เรียนคัมภีร์ ทรงธรรม ทรงวินัย ทรงมาติกา ข้าพเจ้าได้สดับมาเฉพาะหน้าพระเถระรูปนั้นว่า “นี่เป็นธรรม นี่เป็นวินัย นี่เป็นคำสอนของพระศาสดา”...

เธอทั้งหลายยังไม่พึงชื่นชม ยังไม่พึงคัดค้านคำกล่าวของผู้นั้น พึงเรียน บทและพยัญชนะเหล่านั้นให้ดี แล้วพึงสอบสวนลงในพระสูตร เทียบเคียง ดูในวินัย

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ไม่ได้ เทียบเข้าใน วินัยก็ไม่ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า “นี้มีใช่พระดำรัสของพระผู้มีพระภาค พระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนี้รับมาผิด” เธอทั้งหลาย พึงทิ้งคำนั้นเสีย

ถ้าบทและพยัญชนะเหล่านั้น สอบลงในสูตรก็ได้ เทียบเข้าในวินัย ก็ได้ พึงลงสันนิษฐานว่า “นี้เป็นพระดำรัส ของพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นแน่นอน และภิกษุนั้นรับมาด้วยดี” เธอทั้งหลาย พึงจำมหาปเทศ... นี้ไว้.

๑๐. ทรงตรัสแก่พระอานนท์

ให้ใช้ธรรมวินัยที่ตรัสไว้เป็นศาสดาแทนต่อไป

-บาลี มท. ที. ๑๐/๑๗๘/๑๔๑.

-บาลี ม. ม. ๑๓/๔๒๗/๔๖๓.

-บาลี มทวาร. ส. ๑๔/๒๑๗/๓๔๐.

อานนท์! ความคิดอาจมีแก่พวกเธออย่างนี้ว่า ‘ธรรมวินัยของ พวกเรามีพระศาสดาล่วงลับไปเสียแล้ว พวกเราไม่มีพระศาสดา’ ดังนี้. อานนท์! พวกเธออย่าคิดอย่างนั้น. อานนท์! ธรรมก็ดี วินัยก็ดี ที่เรา แสดงแล้ว บัญญัติแล้ว แก่พวกเธอทั้งหลาย ธรรมวินัยนั้น จักเป็น ศาสดาของพวกเธอทั้งหลาย โดยกาลล่วงไปแห่งเรา.

อานนท์! ในกาลบัดนี้ก็ดี ในกาลล่วงไปแห่งเราก็ดี ใครก็ตาม จักต้องมีตนเป็นประทีป มีตนเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ มีธรรมเป็นประทีป มีธรรมเป็นสรณะ ไม่เอาสิ่งอื่นเป็นสรณะ เป็นอยู่. อานนท์! ภิกษุพวกใด เป็นผู้ใคร่ในสิกขา ภิกษุพวกนั้น จักเป็นผู้อยู่ในสถานะอันเลิศที่สุดแล.

อานนท์! ความขาดสูญแห่งกัลยาณวัตรนี้ มีในยุคแห่งบุรุษใด บุรุษนั้นชื่อว่า เป็นบุรุษคนสุดท้ายแห่งบุรุษทั้งหลาย... เราขอกล่าวย้ำกะเธอว่า... เธอทั้งหลายอย่าเป็นบุรุษคนสุดท้ายของเราเลย.

เธอทั้งหลายอย่าเป็น
บุรุษคนสุดท้าย
ของเราเลย

-บาลี ม. ๓. ๑๗/๔๒๗/๔๖๓.

พระไตรปิฎก
ฉบับหลวง
ภาษาไทย 80 เล่ม
พ.ศ. 2500

พระไตรปิฎก
ฉบับมหาเถรสมาคม
ภาษาไทย 45 เล่ม
พ.ศ. 2549

พระไตรปิฎก
ฉบับมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย 91 เล่ม
พ.ศ. 2525

พระไตรปิฎก
ฉบับมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย 45 เล่ม
พ.ศ. 2535

งานแปล พระไตรปิฎก
ชุดจากพระโอษฐ์ 5 เล่ม
โดยพุทธทาสภิกขุ
พ.ศ. 2521

1

2

3

4

5

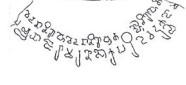
ลำดับการสืบทอดพุทธวจน

เสาหินโอศอก
(อินเดีย)
พ.ศ. 234

จารึกใบลาน
(อัฟกานิสถาน)
พ.ศ. 1000

ศิลาจารึก
(ประเทศไทย)
พ.ศ. 1200 - 1400

พ.ศ. 1

พ.ศ. 234

พ.ศ. 500

พ.ศ. 1000

พ.ศ. 1200

พ.ศ. 1400

พ.ศ. 1500

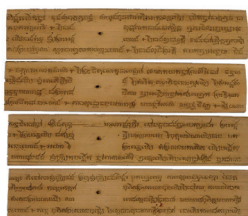
พุทธวจน-หมวดธรรม

พ.ศ. 2553

พ.ศ. 2555

พุทธวจน-ปิฎก
33 เล่ม

คัมภีร์โบราณ
อักษรขอม
สมัยรัชกาลที่ ๑
พ.ศ. 2331

พุทธวจน APP

E-TIPITAKA+ APP
E-TIPITAKA APP

วิสุทธิธรรมปิฎก APP

พ.ศ. 2000

พ.ศ. 2331

พ.ศ. 2436

พ.ศ. 2500

พ.ศ. 2555

พ.ศ. 3000

๑) หลักฐานสมัย พุทธกาล

การใช้ พุทธวจน ที่มีความหมายถึงคำสอนของ พระพุทธเจ้า มีมาตั้งแต่ในสมัยพุทธกาล ดังปรากฏหลักฐาน ในพระวินัยปิฎก ว่าพระศาสดาให้เรียนพุทธวจน (ภาพที่ ๑.๑ และภาพที่ ๑.๒)

ภิกษุ อามันเตสิ “น ภิกษเว พุทธวจนํ ฉันทโส อาโรเปตัพพัง; โย อาโรเปยฺย, อาบัติติ ทุกกภูตัสส. ชนฺชานามิ ภิกษเว สกาย นิรุตฺติยา พุทธวจนํ ปริยาปุณฺณินฺติ.

ภาพที่ ๑.๑

คำอธิบายภาพ: ข้อความส่วนหนึ่งจากพระไตรปิฎก ฉบับ ร.ศ. ๑๑๒ (จปร.อักษรสยาม) หน้า ๖๔ ซึ่งพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับหลวง พ.ศ. ๒๕๒๕ เล่มที่ ๗ พระวินัยปิฎก จุลวรรค ภาค ๒ หน้า ๔๕ ได้แปลเป็นภาษาไทยไว้ดังนี้

[๑๘๐] ... ดูกรภิกษุทั้งหลาย ภิกษุไม่พึงยกพุทธวจนะขึ้นโดยภาษา สันสกฤต รูปประโยคขึ้น ต้องอาบัติทุกกฏ. ดูกรภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ เล่าเรียนพุทธวจนะตามภาษาเดิม.

ที่มา:

พระไตรปิฎก ฉบับ ร.ศ. ๑๑๒ (พ.ศ. ๒๔๓๖) พระวินัยปิฎก จุลลวรรค์ เล่ม ๒ หน้า ๖๔

พุทธวจนะให้เสียเพราะสำเนียงของคน ๆ
 ขอพวกภิกษุยกพระพุทธวจนะขึ้นตามฉันทะ
 เทเถก. พระองค์ทรมัสติเตียนแล้ว จึงทรง
 บัญญัติไว้ว่า น ภิกขเว ฉนฺทโส พุทธ-
 วจนํ อโรเปตพุพฺ. โย อโรเปยฺย
 อาปตฺติ ทุกฺกฏสฺส. อนฺุชานามิ ภิกขเว
 สกาย นิสฺสํสํ พุทธวจนํ ปริยาปฺนิตุํ
 แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย ท่านทั้งหลาย
 ไม่พึงยกพุทธวจนะขึ้นตามฉันทะ. ภิกษุ
 ไกยกัน ต้องทุกกฏ. เราอนุญาตให้
 เรียนพุทธวจนะตามสำเนียงของคน ๆ.
 เรื่องนี้ควรรู้ใน ขุททกขันธ์ จุลวรรค
 เล่ม ๗ หน้า ๗๐ [ข้อ ๑๘๐].
 (นิต. ๑๐).

ภาพที่ ๑.๒

คำอธิบายภาพ:

คำแปลเป็นภาษาไทย
 ของภาพที่ ๑.๑ จาก
 หนังสือ สารานุกรม
 พระพุทธศาสนา
 ประมวลจาก
 พระนิพนธ์ สมเด็จพระ
 มหาสมณเจ้า
 กรมพระยาวชิรญาณ-
 วโรรส

ที่มา:

หนังสือ สารานุกรมพระพุทธศาสนา ประมวลจากพระนิพนธ์
 สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส หน้า ๖๕๖

๒) หลักฐานสมัย รัชกาลที่ ๑

พุทธวจนะ มีปรากฏในหนังสือพงษาวดาร
กรุงศรีอยุธยา ภาษามคร แล คำแปล ซึ่งแต่งเป็นภาษามคร
เพื่อเฉลิมพระเกียรติเมื่อสังคายนาในรัชกาลที่ ๑ เป็นหนังสือ
๗ ผูก ต้นฉบับมีอยู่ในวัดพระแก้ว กรุงพนมเปญ ประเทศ
กัมพูชา แปลเป็นภาษาไทยโดยพระยาพนสุนทร คำนำของ
หนังสือเล่มนี้ เป็นพระนิพนธ์ในสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (ภาพที่ ๒.๑ และภาพที่ ๒.๒)

อันมาก	ในกาลปางก่อน	พระพุทฺธวจนะนั้นก็ยังมิบริบูรณ์อยู่
ครั้นกาลล่วงไป ๆ ในภายหลัง		พระพุทฺธวจนะนั้นก็เสื่อมวิปลาส
พิรุณก็ผิดเพี้ยนสืบลึกลนไป		มีความสับสนท้อสจนใจากูลไปก้วย
โทษ และพระพุทฺธวจนะนั้น		จนทั้งหลายที่มีกำลังความเพียร
และกำลังปัญญาอ่อนเป็นคน		เล้าเรือนแล้ว ไม่พิจารณาถักระ
และบทพณฺธิชนะให้ถูกถ้วน		เหตุก็งั้นพระพุทฺธวจนะจึงเสื่อม
พิรุณไป		

ภาพที่ ๒.๑

คำอธิบายภาพ: ข้อความส่วนหนึ่งจากหนังสือ พงษาวดาร
กรุงศรีอยุธยา ภาษามคร แล คำแปล หน้า ๑

• ลำดับการสืบทอดพุทธวจน

พุทธกาล

รัชกาลที่ ๑

รัชกาลที่ ๔

รัชกาลที่ ๕

รัชกาลที่ ๗

รัชกาลที่ ๙

๓) หลักฐานสมัย รัชกาลที่ ๔

พุทธวจน มีปรากฏในหนังสือ พระคาถาสรรเสริญ
พระธรรมวินัย พระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ ๔ (ภาพที่ ๓.๑)
และปรากฏในหนังสือ ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี
ในรัชกาลที่ ๔ ภาค ๒ (ภาพที่ ๓.๒ และภาพที่ ๓.๓)

นเมยฺยํ เต ยหิจฺฉาย
ธมฺมํ พาลา อเปสสา
พุทฺธนา มา ปเทสเน
สมพุทฺธวจนํ อิติ

สมเด็จฯ เจ้าฟ้าจุฬาลงกรณ์
ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
พระราชทานพระราชนิพนธ์
พุทธวจน ๒๐

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เจ้า
คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย
เป็นโอรสองค์โต ในพระบาทสมเด็จพระ
เบญจกิติฯ ได้จัดพิมพ์พระราชนิพนธ์
รวมในนามพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี
นเมยฺยํ เต ยหิจฺฉาย ธมฺมํ พาลา
อเปสสา พุทฺธนา มา ปเทสเน
สมพุทฺธวจนํ อิติ

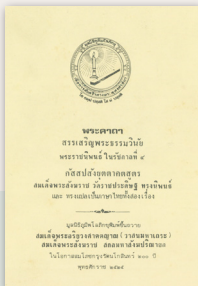
เจ้าคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย
เจ้าคณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ เจ้า
คณะสงฆ์ฝ่ายธรรมยุติกนิกาย
เป็นโอรสองค์โต ในพระบาทสมเด็จพระ
เบญจกิติฯ ได้จัดพิมพ์พระราชนิพนธ์
รวมในนามพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี
นเมยฺยํ เต ยหิจฺฉาย ธมฺมํ พาลา
อเปสสา พุทฺธนา มา ปเทสเน
สมพุทฺธวจนํ อิติ

ภาพที่ ๓.๑

คนพาลพวกอำมาตย์หาชาติ เหลลา
นั้นไซ้คนรักศีล ไม่เป็นคนมีศีล
เป็นที่รัก ก็จะไม่ฟังนอมธรรมไป
ตามปรารถนา ผันผายเยื้องย่าง
ธรรมไปตามปรารถนา เอาพระ
นามพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็น
บรมศาสดาของเรา ว่านี่คำ
พระพุทธเจ้า นี่พุทธวจน ดังนั้น

แม้ถ้อยคำของเรามีโทษอยู่ ไม่
ควรเชื่อไม่ว่าเชื่อ ก็จะไม่ฟัง
เจรจาว่ากล่าวให้คนที่ฉลาด ๆ
กลับบาป เชื่อถือเอาว่าเป็น
ธรรมเป็นวินัย เป็นสัจตฤตสนา
เป็นพุทธวจน คำสั่งสอน ของ
พระพุทธเจ้า คำพระพุทธเจ้า
ตรัสเทศนาคงนี้ ๆ

ที่มา:

หนังสือ พระคาถาสรรเสริญพระธรรมวินัย พระราชนิพนธ์ ในรัชกาลที่ ๔
ทรงแปลเป็นภาษาไทยโดย สมเด็จพระสังฆราช วัดราชประดิษฐ หน้า ๒๕

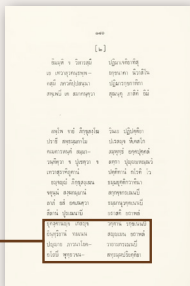
ธุดงค์กานฉย เกสฉยจิ
อินทุริยาน์ ทมเนน
ปณณาย ภาวนาโยค—
อโถปี **พุทฺธวจน—**

วตุทาน์ รุกขเนนปี
สณณเมเนน ยถาพล์
วายามกรณเนนปี
สทฺธมฺมปรียติยา

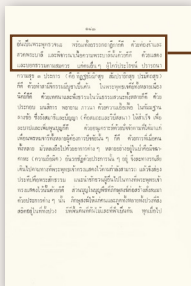

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๔

อันเป็นพระ**พุทฺธวจนะ** พร้อมทั้งอรรถกถาฎีกาก็คือ ด้วยท่องจำและ
สวดพระบาลี และพิจารณาเนื้อความพระบาลีนั้นด้วยก็ด้วยแสดง
และบอกธรรมตามสมควร แก่คนอื่น ๆ ผู้ใคร่ประโยชน์ บรรดา

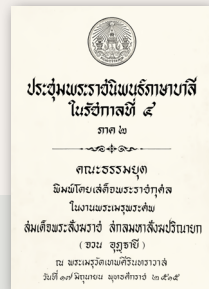
ภาพที่ ๓.๒

ภาพที่ ๓.๓

ที่มา:

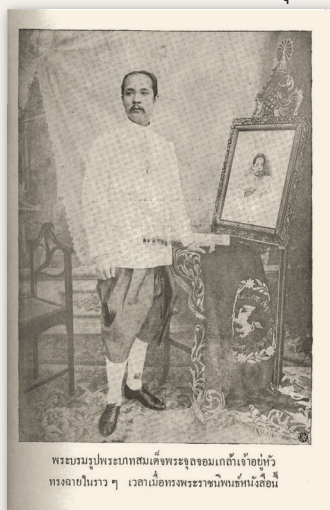
หนังสือ ประชุมพระราชนิพนธ์ภาษาบาลี ในรัชกาลที่ ๔ ภาค ๒
หน้า ๑๘๐ และหน้า ๑๘๓

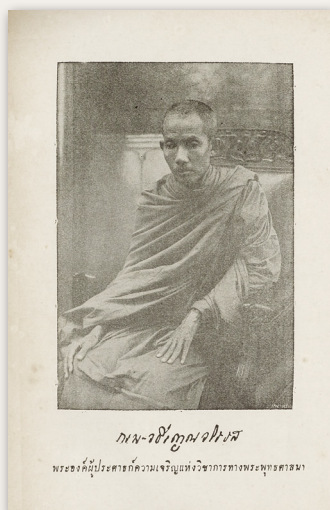
ภาพที่ ๓.๔

๔) หลักฐานสมัย รัชกาลที่ ๕

พุทธวจน มีปรากฏในหนังสือ พระราชวิจารณ์ เทียบ
ลัทธิพระพุทธศาสนาหินยานกับมหายาน พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระราชนิพนธ์ (ภาพที่ ๔.๑),
ปรากฏในหนังสือ พระราชหัตถเลขา พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีไปมา กับ สมเด็จพระ
มหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ภาพที่ ๔.๒
และภาพที่ ๔.๓) และปรากฏในหนังสือ พระราชดำรัส
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่
พ.ศ. ๒๔๑๗ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓) จัดทำโดย มุลินีนิธสมเด็จ
พระเทพรัตนราชสุดา (ภาพที่ ๔.๔)

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า
กรมพระยาวชิรญาณวโรรส

11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100
 101
 102
 103
 104
 105
 106
 107
 108
 109
 110
 111
 112
 113
 114
 115
 116
 117
 118
 119
 120
 121
 122
 123
 124
 125
 126
 127
 128
 129
 130
 131
 132
 133
 134
 135
 136
 137
 138
 139
 140
 141
 142
 143
 144
 145
 146
 147
 148
 149
 150
 151
 152
 153
 154
 155
 156
 157
 158
 159
 160
 161
 162
 163
 164
 165
 166
 167
 168
 169
 170
 171
 172
 173
 174
 175
 176
 177
 178
 179
 180
 181
 182
 183
 184
 185
 186
 187
 188
 189
 190
 191
 192
 193
 194
 195
 196
 197
 198
 199
 200
 201
 202
 203
 204
 205
 206
 207
 208
 209
 210
 211
 212
 213
 214
 215
 216
 217
 218
 219
 220
 221
 222
 223
 224
 225
 226
 227
 228
 229
 230
 231
 232
 233
 234
 235
 236
 237
 238
 239
 240
 241
 242
 243
 244
 245
 246
 247
 248
 249
 250
 251
 252
 253
 254
 255
 256
 257
 258
 259
 260
 261
 262
 263
 264
 265
 266
 267
 268
 269
 270
 271
 272
 273
 274
 275
 276
 277
 278
 279
 280
 281
 282
 283
 284
 285
 286
 287
 288
 289
 290
 291
 292
 293
 294
 295
 296
 297
 298
 299
 300
 301
 302
 303
 304
 305
 306
 307
 308
 309
 310
 311
 312
 313
 314
 315
 316
 317
 318
 319
 320
 321
 322
 323
 324
 325
 326
 327
 328
 329
 330
 331
 332
 333
 334
 335
 336
 337
 338
 339
 340
 341
 342
 343
 344
 345
 346
 347
 348
 349
 350
 351
 352
 353
 354
 355
 356
 357
 358
 359
 360
 361
 362
 363
 364
 365
 366
 367
 368
 369
 370
 371
 372
 373
 374
 375
 376
 377
 378
 379
 380
 381
 382
 383
 384
 385
 386
 387
 388
 389
 390
 391
 392
 393
 394
 395
 396
 397
 398
 399
 400
 401
 402
 403
 404
 405
 406
 407
 408
 409
 410
 411
 412
 413
 414
 415
 416
 417
 418
 419
 420
 421
 422
 423
 424
 425
 426
 427
 428
 429
 430
 431
 432
 433
 434
 435
 436
 437
 438
 439
 440
 441
 442
 443
 444
 445
 446
 447
 448
 449
 450
 451
 452
 453
 454
 455
 456
 457
 458
 459
 460
 461
 462
 463
 464
 465
 466
 467
 468
 469
 470
 471
 472
 473
 474
 475
 476
 477
 478
 479
 480
 481
 482
 483
 484
 485
 486
 487
 488
 489
 490
 491
 492
 493
 494
 495
 496
 497
 498
 499
 500
 501
 502
 503
 504
 505
 506
 507
 508
 509
 510
 511
 512
 513
 514
 515
 516
 517
 518
 519
 520
 521
 522
 523
 524
 525
 526
 527
 528
 529
 530
 531
 532
 533
 534
 535
 536
 537
 538
 539
 540
 541
 542
 543
 544
 545
 546
 547
 548
 549
 550
 551
 552
 553
 554
 555
 556
 557
 558
 559
 560
 561
 562
 563
 564
 565
 566
 567
 568
 569
 570
 571
 572
 573
 574
 575
 576
 577
 578
 579
 580
 581
 582
 583
 584
 585
 586
 587
 588
 589
 590
 591
 592
 593
 594
 595
 596
 597
 598
 599
 600
 601
 602
 603
 604
 605
 606
 607
 608
 609
 610
 611
 612
 613
 614
 615
 616
 617
 618
 619
 620
 621
 622
 623
 624
 625
 626
 627
 628
 629
 630
 631
 632
 633
 634
 635
 636
 637
 638
 639
 640
 641
 642
 643
 644
 645
 646
 647
 648
 649
 650
 651
 652
 653
 654
 655
 656
 657
 658
 659
 660
 661
 662
 663
 664
 665
 666
 667
 668
 669
 670
 671
 672
 673
 674
 675
 676
 677
 678
 679
 680
 681
 682
 683
 684
 685
 686
 687
 688
 689
 690
 691
 692
 693
 694
 695
 696
 697
 698
 699
 700
 701
 702
 703
 704
 705
 706
 707
 708
 709
 710
 711
 712
 713
 714
 715
 716
 717
 718
 719
 720
 721
 722
 723
 724
 725
 726
 727
 728
 729
 730
 731
 732
 733
 734
 735
 736
 737
 738
 739
 740
 741
 742
 743
 744
 745
 746
 747
 748
 749
 750
 751
 752
 753
 754
 755
 756
 757
 758
 759
 760
 761
 762
 763
 764
 765
 766
 767
 768
 769
 770
 771
 772
 773
 774
 775
 776
 777
 778
 779
 780
 781
 782
 783
 784
 785
 786
 787
 788
 789
 790
 791
 792
 793
 794
 795
 796
 797
 798
 799
 800
 801
 802
 803
 804
 805
 806
 807
 808
 809
 810
 811
 812
 813
 814
 815
 816
 817
 818
 819
 820
 821
 822
 823
 824
 825
 826
 827
 828
 829
 830
 831
 832
 833
 834
 835
 836
 837
 838
 839
 840
 841
 842
 843
 844
 845
 846
 847
 848
 849
 850
 851
 852
 853
 854
 855
 856
 857
 858
 859
 860
 861
 862
 863
 864
 865
 866
 867
 868
 869
 870
 871
 872
 873
 874
 875
 876
 877
 878
 879
 880
 881
 882
 883
 884
 885
 886
 887
 888
 889
 890
 891
 892
 893
 894
 895
 896
 897
 898
 899
 900
 901
 902
 903
 904
 905
 906
 907
 908
 909
 910
 911
 912
 913
 914
 915
 916
 917
 918
 919
 920
 921
 922
 923
 924
 925
 926
 927
 928
 929
 930
 931
 932
 933
 934
 935
 936
 937
 938
 939
 940
 941
 942
 943
 944
 945
 946
 947
 948
 949
 950
 951
 952
 953
 954
 955
 956
 957
 958
 959
 960
 961
 962
 963
 964
 965
 966
 967
 968
 969
 970
 971
 972
 973
 974
 975
 976
 977
 978
 979
 980
 981
 982
 983
 984
 985
 986
 987
 988
 989
 990
 991
 992
 993
 994
 995
 996
 997
 998
 999
 1000
 1001
 1002
 1003
 1004
 1005
 1006
 1007
 1008
 1009
 1010
 1011
 1012
 1013
 1014
 1015
 1016
 1017
 1018
 1019
 1020
 1021
 1022
 1023
 1024
 1025
 1026
 1027
 1028
 1029
 1030
 1031
 1032
 1033
 1034
 1035
 1036
 1037
 1038
 1039
 1040
 1041
 1042
 1043
 1044
 1045
 1046
 1047
 1048
 1049
 1050
 1051
 1052
 1053
 1054
 1055
 1056
 1057
 1058
 1059
 1060
 1061
 1062
 1063
 1064
 1065
 1066
 1067
 1068
 1069
 1070
 1071
 1072
 1073
 1074
 1075
 1076
 1077
 1078
 1079
 1080
 1081
 1082
 1083
 1084
 1085
 1086
 1087
 1088
 1089
 1090
 1091
 1092
 1093
 1094
 1095
 1096
 1097
 1098
 1099
 1100
 1101
 1102
 1103
 1104
 1105
 1106
 1107
 1108
 1109
 1110
 1111
 1112
 1113
 1114
 1115
 1116
 1117
 1118
 1119
 1120
 1121
 1122
 1123
 1124
 1125
 1126
 1127
 1128
 1129
 1130
 1131
 1132
 1133
 1134
 1135
 1136
 1137
 1138
 1139
 1140
 1141
 1142
 1143
 1144
 1145
 1146
 1147
 1148
 1149
 1150
 1151
 1152
 1153
 1154
 1155
 1156
 1157
 1158
 1159
 1160
 1161
 1162
 1163
 1164
 1165
 1166
 1167
 1168
 1169
 1170
 1171
 1172
 1173
 1174
 1175
 1176
 1177
 1178
 1179
 1180
 1181
 1182
 1183
 1184
 1185
 1186
 1187
 1188
 1189
 1190
 1191
 1192
 1193
 1194
 1195
 1196
 1197
 1198
 1199
 1200
 1201
 1202
 1203
 1204
 1205
 1206
 1207
 1208
 1209
 1210
 1211
 1212
 1213
 1214
 1215
 1216
 1217
 1218
 1219
 1220
 1221
 1222
 1223
 1224
 1225
 1226
 1227
 1228
 1229
 1230
 1231
 1232
 1233
 1234
 1235
 1236
 1237
 1238
 1239
 1240
 1241
 1242
 1243
 1244
 1245
 1246
 1247
 1248
 1249
 1250
 1251
 1252
 1253
 1254
 1255
 1256
 1257
 1258
 1259
 1260
 1261
 1262
 1263
 1264
 1265
 1266
 1267
 1268
 1269
 1270
 1271
 1272
 1273
 1274
 1275
 1276
 1277
 1278
 1279
 1280
 1281
 1282
 1283
 1284
 1285
 1286
 1287
 1288
 1289
 1290
 1291
 1292
 1293
 1294
 1295
 1296
 1297
 1298
 1299
 1300
 1301
 1302
 1303
 1304
 1305
 1306
 1307
 1308
 1309
 1310
 1311
 1312
 1313
 1314
 1315
 1316
 1317
 1318
 1319
 1320
 1321
 1322
 1323
 1324
 1325
 1326
 1327
 1328
 1329
 1330
 1331
 1332
 1333
 1334
 1335
 1336
 1337
 1338
 1339
 1340
 1341
 1342
 1343
 1344
 1345
 1346
 1347
 1348
 1349
 1350
 1351
 1352
 1353
 1354
 1355
 1356
 1357
 1358
 1359
 1360
 1361
 1362
 1363
 1364
 1365
 1366
 1367
 1368
 1369
 1370
 1371
 1372
 1373
 1374
 1375
 1376
 1377
 1378
 1379
 1380
 1381
 1382
 1383
 1384
 1385
 1386
 1387
 1388
 1389
 1390
 1391
 1392
 1393
 1394
 1395
 1396
 1397
 1398
 1399
 1400
 1401
 1402
 1403
 1404
 1405
 1406
 1407
 1408
 1409
 1410
 1411
 1412
 1413
 1414
 1415
 1416
 1417
 1418
 1419
 1420
 1421
 1422
 1423
 1424
 1425
 1426
 1427
 1428
 1429
 1430
 1431
 1432
 1433
 1434
 1435
 1436
 1437
 1438
 1439
 1440
 1441
 1442
 1443
 1444
 1445
 1446
 1447
 1448
 1449
 1450
 1451
 1452
 1453
 1454
 1455
 1456
 1457
 1458
 1459
 1460
 1461
 1462
 1463
 1464
 1465
 1466
 1467
 1468
 1469
 1470
 1471
 1472
 1473
 1474
 1475
 1476
 1477
 1478
 1479
 1480
 1481
 1482
 1483
 1484
 1485
 1486
 1487
 1488
 1489
 1490
 1491
 1492
 1493
 1494
 1495
 1496
 1497
 1498
 1499
 1500
 1501
 1502
 150

ในเวลาเมื่อข้าพเจ้าได้ไปในประเทศทั้งหลาย ก็ได้มีเหตุอันสมควรซึ่งจะนำมาแสดงให้พระเถรานุเถร
ทั้งปวง ผู้ประกอบด้วยความอุสสาห์ช่วยชำระพระไตรปิฎกลงพิมพ์เป็นเล่มสมุดไปแล้วนั้น เบนที่ยินดีว่าเมื่อข้าพเจ้า
ไปถึงประเทศใด ซึ่งได้รับพระไตรปิฎกฉบับพิมพ์นั้น รักษาไว้ในหอสมุดใหญ่ต่าง ๆ ย่อมมากว่าสรรเสริญการ
ซึ่งเราทำได้ แลได้ตั้งสมุดไว้ในที่อันงดงามมั่นคงทั่วทุกแห่ง มีนักปราชญ์ทั้งหลายได้อุสหาเรียนรู้พระพุทธรูปจะนะ
มาก กิตติศัพท์ความสรรเสริญธรรมของพระพุทธเจ้าย่อมปรากฏฟังไปในประเทศที่ไกลทั้งหลายมากขึ้นโดยลำดับ
ข้าพเจ้าไม่ยืนยันว่าซึ่งทั้งหลายที่ถือศาสนาอื่นจะละศาสนาตนกลับมาถือพระพุทธศาสนา ดังชนบางพวกได้กล่าว
เหมือนจะให้เห็นว่าท่านจะเปนเช่นนั้นได้บ้าง แต่ข้าพเจ้าสามารถที่จะกล่าวได้ว่าเมื่อพระพุทธรูปจะนะแพร่หลาย
มีผู้รู้ธรรมะที่แท้จริงย่อมสรรเสริญยกย่องว่าพระพุทธศาสนาเป็นคำสั่งสอนอันดีมีธรรมะที่แท้จริง มีใช้ศาสนา
ที่เลวทราม แลบางพวกแสดงความปรารถนายินดีที่จะได้เห็นคัมภีร์พระอรธกถา ซึ่งเป็นเครื่องอุดหนุน
ความรู้ให้แจ่มแจ้งขึ้นอีก เพราะฉะนั้นการที่เราทำไม่เป็นการมีคุณแต่ในกรุงสยามประเทศเดียวเท่านั้น ย่อมทำให้
ผู้ที่ไม่ได้ถือพระพุทธศาสนา ทราบพระพุทธรูปจะนะแพร่หลายออกไปด้วย ควรจะเป็นที่ยินดีได้ประการหนึ่ง

ภาพที่ ๔.๔

ที่มา:

หนังสือ พระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๑๔ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๓)
จัดทำโดย มูลนิธิสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา พิมพ์ครั้งที่ ๔ พุทธศักราช ๒๕๕๐ หน้า ๑๐๐

๕) หลักฐานสมัย รัชกาลที่ ๗

พุทธวจนะ มีปรากฏในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๔๔ วันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๗๐ เรื่อง รายงานการสร้างพระไตรปิฎก โดย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้ากิติยากรวรลักษณกรมพระจันทบุรินฤนาถ (ภาพที่ ๕)

เล่ม ๔๔ หน้า ๓๙๓๙ ราชกิจจานุเบกษา วันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๗๐

ถ้าได้จัดตั้งทุนพระไตรปิฎกโดยประการที่กราบบังคมทูล
พระกรุณานี้ ประเทศสยามจักเป็นคลังพระธรรมของโลก
รักษาไว้ซึ่งพระ**พุทธวจนะ**สืบกาลหาที่สุดมิได้

ตามที่กราบบังคมทูลพระกรุณามานี้ ถ้าชอบด้วยกระแส
พระราชดำริ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราช
อนุญาต นำรายงานนี้พิมพ์ประกาศในหนังสือราชกิจจานุเบกษา
ควรมิควรสุดแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

ข้าพระพุทธเจ้า กิติยากร ขอเดชะ

ภาพที่ ๕

ที่มา:

ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๔๔ หน้า ๓๙๓๙ วันที่ ๔ มีนาคม ๒๔๗๐
เรื่อง รายงานการสร้างพระไตรปิฎก

- **ลำดับการสืบทอดพุทธวจน**

พุทธกาล

รัชกาลที่ ๑

รัชกาลที่ ๔

รัชกาลที่ ๕

รัชกาลที่ ๗

รัชกาลที่ ๙

๖) หลักฐานสมัย **รัชกาลที่ ๙**

พุทธวจน มีปรากฏในราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ
วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘ เรื่อง ประกาศสั่งคายนา
พระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก (ภาพที่ ๗)

ฉบับพิเศษ หน้า ๑๖

เล่ม ๑๐๒ ตอนที่ ๑๖๓ ราชกิจจานุเบกษา ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

โดยนัยที่สมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก ได้ถวายพระพรมานี้ จึงทรงพระราชดำริว่า พระพุทธรูปอันเรียกว่า พระไตรปิฎกย่อมเป็นหนังสือที่ประมวลพระธรรมวินัยของสมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ซึ่งยังบริบูรณ์และตั้งมั่นอยู่ตราบดี ก็น่าจะเป็นหลักของพุทธบริษัทที่จะปฏิบัติให้เป็นสัมมาปฏิบัติ ถึงความ

ฉบับพิเศษ หน้า ๑๖
เล่ม ๑๑๒ ตอนที่ ๑๖๑ ราชกิจจานุเบกษา ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๑

[illegible][illegible][illegible]

ภาพที่ ๖

ที่มา:

ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ หน้า ๑๖ เล่มที่ ๑๐๒ ตอนที่ ๑๖๗ วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๒๘
เรื่อง ประกาศตั้งคายนามพระธรรมวินัยตรวจชำระพระไตรปิฎก

ธรรมวาที ย่อมไม่กล่าวขัดแย้งกะใครๆ ในโลก

ภิกษุทั้งหลาย ! เราย่อมไม่กล่าวขัดแย้งกะโลก

แต่โลกต่างหากย่อมกล่าวขัดแย้งต่อเรา.

ภิกษุทั้งหลาย ! ผู้เป็นธรรมวาที ย่อมไม่กล่าวขัดแย้งกะใครๆ ในโลก.

ภิกษุทั้งหลาย ! สิ่งใดที่บัณฑิตในโลกสมมติ (รู้เหมือนๆ กัน) ว่าไม่มี
แม้เราก็กล่าวสิ่งนั้นว่าไม่มี.

ภิกษุทั้งหลาย ! สิ่งใดที่บัณฑิตในโลกสมมติว่ามี แม้เราก็กล่าวสิ่งนั้นว่ามี.

ภิกษุทั้งหลาย !

อะไรเล่า ที่บัณฑิตในโลกสมมติว่าไม่มี และเราก็กล่าวว่าไม่มี.

ภิกษุทั้งหลาย ! รูป ที่เที่ยง ที่ยั่งยืน ที่เที่ยงแท้

ที่ไม่มีการแปรปรวนเป็นธรรมตา

บัณฑิตในโลกสมมติว่าไม่มี

แม้เราก็กล่าวว่าไม่มี.

ภิกษุทั้งหลาย ! อะไรเล่า ที่บัณฑิตในโลกสมมติว่ามี และเราก็กล่าวว่ามี.

ภิกษุทั้งหลาย ! รูป ที่ไม่เที่ยง เป็นทุกข์

มีการแปรปรวนเป็นธรรมตา

บัณฑิตในโลกสมมติว่ามี แม้เราก็กล่าวว่ามี.

ผู้เรียกร้องหาสาดาเพื่อความเป็นศัตรู

อานนท์ ! สาวกทั้งหลายเรียกร้องหาสาดาเพื่อความเป็นศัตรู

ไม่เรียกร้องเพื่อความเป็นมิตร เป็นอย่างไรเล่า ?

อานนท์ ! ในกรณีนี้ ศาสดาผู้เอ็นดู แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล

อาศัยความเอ็นดูแล้ว จึงแสดงธรรมแก่สาวกทั้งหลายว่า

“สิ่งนี้เป็นไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พวกเธอทั้งหลาย
และสิ่งนี้ก็เป็นที่ไป เพื่อความสุขแก่พวกเธอทั้งหลาย” ดังนี้ เป็นต้น

สาวกเหล่านั้นของสาดา ไม่ฟังด้วยดี

ไม่เงี่ยหูฟัง ไม่ตั้งใจเพื่อจะรู้ทั่วถึง

แต่แก่งทำให้ผิดจากคำสั่งสอนของสาดาไปเสีย

อานนท์ ! สาวกทั้งหลายอย่างนี้แล ชื่อว่า

ผู้เรียกร้องหาสาดา เพื่อความเป็นศัตรู

ไม่เรียกร้องเพื่อความเป็นมิตร.

ผู้เรียกร้องหาศาสดาเพื่อความเป็นมิตร

อานนท์ ! สวาททั้งหลายเรียกร้องหาศาสดาเพื่อความเป็นมิตร

ไม่เรียกร้องเพื่อความเป็นศัตรู เป็นอย่างไรเล่า?

อานนท์ ! ในกรณีนี้ ศาสดาผู้เอ็นดู แสวงหาประโยชน์เกื้อกูล

อาศัยความเอ็นดูแล้ว จึงแสดงธรรมแก่สวาททั้งหลายว่า

“สิ่งนี้เป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่พวกเธอทั้งหลาย
และสิ่งนี้ก็ไปเพื่อความสุขแก่พวกเธอทั้งหลาย” ดังนี้ เป็นต้น

สวาทเหล่านั้นของศาสดา ย่อมฟังด้วยดี ย่อมเงี่ยหูฟัง
ย่อมตั้งใจเพื่อจะรู้ทั่วถึง

และไม่แก่ง้งทำให้ผิดจากคำสั่งสอนของศาสดา

อานนท์ ! สวาททั้งหลายอย่างนี้แล

ชื่อว่าผู้เรียกร้องหาศาสดาเพื่อความเป็นมิตร ไม่เรียกร้องเพื่อความเป็นศัตรู

อานนท์ ! เพราะฉะนั้น ในเรื่องนี้ พวกเธอทั้งหลาย

จงเรียกร้องหาตถาคตเพื่อความเป็นมิตรเถิด

อย่าเรียกร้องเพื่อความเป็นศัตรูเลย

ข้อนั้น จักเป็นไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูล เพื่อความสุข

แก่พวกเธอทั้งหลายเอง ตลอดกาลนาน.

-บาลี อุปปริ. ม. ๑๔/๒๔๔/๓๕๖-๗.

ข้อมูลธรรมะนี้จัดทำเพื่อประโยชน์ทางการศึกษาสู่สาธารณชนเป็นธรรมทาน ลิขสิทธิ์ในต้นฉบับนี้ได้รับการสงวนไว้ในการจะจัดทำหรือเผยแพร่ ปรารถนาจะเผยแพร่ขอขออนุญาต เพื่อรักษาความถูกต้องของข้อมูล ให้ขออนุญาตเป็นลายลักษณ์อักษรและปรึกษาด้านข้อมูลในการจัดทำเพื่อความสะดวกและประหยัด ติดต่อได้ที่ มูลนิธิพุทธโฆษาจารย์ โทร.๐๘ ๒๒๒๒ ๕๗๙๐ - ๙๔ คุณศรวิศา โทร. ๐๘ ๑๕๑๓ ๑๖๑๑ คุณอารีวรรณ โทร. ๐๘ ๕๐๕๘ ๖๘๘๘

ติดตามการเผยแพร่พระธรรมคำสอนตามหลักพุทธวจน โดยพระอาจารย์ถึกฤทธิ์ โสตฺถิโณ ได้ที่

www.watnapp.com | media.watnapahpong.org | www.buddhakos.org

Facebook : Buddhawajana Real | YouTube : Buddhawajana Real

Instagram : Buddhawajana Real | Facebook : coursesappaya

คลื่น ส.ว.พ. FM 91.0 MHz ทุกวันพระ ช่วงบ่าย

